

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Kristina Dabulskytė

Edukologijos magistrantūros neakivaizdinių studijų programos (specializacija: personalo
mokymo(si) vadyba)

NEMM – 10 grupės II - o kurso studentė

**PROFESINIŲ INFORMAVIMO CENTRŲ DARBUOTOJŲ VEIKLOS
YPATUMAI IR VEIKSMINGUMAS KONSULTAVIMO VEIKLOJE
GIMNAZIJOSE**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas
doc. dr. E. Musneckienė

Šiauliai, 2013

SANTRAUKA

Pastaruoju metu Lietuvoje sparčiai plečiasi mokymosi ir karjeros pasirinkimo alternatyvų įvairovė, todėl didėja socialinės rizikos laipsnis, nes daug jaunuolių neranda pusiausvyros tarp savo siekių ir visuomenėje egzistuojančių galimybių, neturi reikiamos mokymosi motyvacijos bei profesinės veiklos strategijų kūrimo. Dėl išaugusios konkurencijos darbo rinkoje, socialinių, ekonominių, technologinių pokyčių, tarpasmeninių gebėjimų reikšmės tinkamos profesijos pasirinkimas ir karjeros projektavimas tampa sudėtingu uždaviniu, o profesinis informavimas ir konsultavimas – vis aktualesniu ir svarbesniu mokymosi visą gyvenimą strategijos komponentu.

Darbe analizuojama *problema* yra susijusi su šiandieninėmis profesijos pasirinkimo galimybėmis, kurios labai plačios ir jaunuoliams sunku pasirinkti tinkamą, ypač nežinant darbo rinkos poreikių, savo tinkamumo profesijai ir pan. Manoma, jog baigiamųjų klasių mokiniai neretai renkasi bet kokią studijų programą ar profesiją tam, kad įstotų ir „gautų diplomą“. Todėl taip svarbu padėti jaunuoliui tikslingai pasirinkti profesiją, nes pilnavertis, darbu patenkintas ir profesionaliai jį atliekantis pilietis yra ir kompetetingos, branžios visuomenės atspindys. Prie jaunuolių profesinio informavimo ir teisingo karjeros pasirinkimo prisideda ir PIC. T. y. mokyklose PIC vykdoma veikla turėtų įgyti išliekamąją vertę ir teikti kokybiškas, tikslingas jaunuoliams taip reikalingas konsultacijas profesijos klausimais.

Tyrimo objektas – profesinių informavimo centrų darbuotojų veiklos ypatumai. *Tyrimo klausimas*: kaip yra vykdomas profesinis konsultavimas ir informavimas bei koks jo veiksmingumas gimnazijose?

Tyrimo tikslas – ištirti profesinių informavimo centrų darbuotojų vykdomą veiklą ir jos veiksmingumą gimnazijose. Šiam tikslui pasiekti iškelti šie *uždaviniai*: apibūdinti profesinį orientavimą, konsultavimą, informavimą kaip paslaugą, jos paskirtį ir svarbą mokykloje; apžvelgti profesinių informavimo centrų konsultantų veiklos ypatumus; ištirti gimnazijose profesinių informavimo centrų darbuotojų vykdomas veiklas ir jų veiksmingumą profesinio informavimo ir konsultavimo srityje.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma jaunuolių dar nėra visiškai apsisprendę arba abejoja, kokią profesiją rinksis, o pagrindinės priežastys, kodėl ne, tai informacijos trūkumas. Tuo tarpu daugumos PIC darbuotojų nuomone, mokiniams pakanka informacijos renkantis profesiją ir profesinis informavimas daugiausiai teikiamas būtent XI-XII klasės mokiniams. Tyrime dalyvavusių jaunuolių teigimu, jų mokyklose Profesinio informavimo centrų (PIC) nėra, tačiau

visose gimnazijose yra Profesinio informavimo centras. Taigi galima teigti, kad profesinio informavimo veiklos nepakankamą išsivystymą bei veiksmingumą lemia jos specialistų, profesijos patarėjų vykdomos veiklos naujumas ir neįgyvendinimas Lietuvoje. Akivaizdus jaunuolių ir PIC darbuotojų skirtingas požiūris į jų gimnazijose vykdomą profesinio konsultavimo veiklą leidžia daryti prielaidą, kad šiai dienai vis dėlto nėra išnaudojamos visos mokyklose esančių PIC galimybės, nes šie centrai nevykdo koordinuotos, tikslingos ir realiai taikomos veiklos, kurią galėtų visapusiškai išnaudoti besimokantys jaunuoliai. Gimnazijose dirbančių psichologų, socialinių darbuotojų ir profesijos patarėjų (karjeros koordinatorių) veikla yra nepakankama, mažai dėmesio skiriama individualiam darbui su mokiniais, jų profesiniam kryptingumui nustatyti, tolesnei karjerai projektuoti. Tam reikalingas ir iniciatyvus, aktyvus mokyklos vadovų įsitraukimas siekiant, kad profesinio orientavimo sistema veiktų optimaliai.

Specifics and efficiency of consultations provided by vocational information centers' employees at gymnasiums

SUMMARY

Currently Lithuania is experiencing a fast development in variety of learning and career alternatives, therefore increases a degree of social risk as quite a number of young people are not successful in finding a balance between their set goals and possibilities prevalent in a society, have no required motivation for learning and establishment of strategy for occupational activities. Due to expanded competition in labor market, social, economic, technological changes, significance of interpersonal competencies, selection of a suitable profession and career become a complicated task, while vocational information and consultation - a more relevant and important component of a life-long learning strategy.

The present thesis analyses a *problem* related to modern day potential of a profession selection, which is very extensive and young adults find it difficult to choose a suitable one especially being unaware of labor market needs, suitability to a certain profession and etc. It is believed that young people often choose a profession or a job requiring skills which they do not have or cannot realize their talents. Therefore, it is of the utmost importance to assist a young person in properly selecting a profession as full-fledged person, content with his work and performing one's duties professionally is a reflection of a competent and mature society. Vocational information center (VIC) adds their contribution in providing vocational consultations for young adults and advice on selection of a career, i.e. implemented activities of VIC at schools should gain an enduring value and provide qualitative purposeful consultations so necessary to youth in regards to their profession.

Object of the research – specifics of employees' activities of vocational information centers.
Research question: how vocational consultation and information is implemented and what is the significance of such at gymnasiums?

Aim of the research – to analyze activities performed by the employees of professional information centers and significance of such at gymnasiums. In order to achieve a set aim, the following tasks were formed: to describe a vocational orientation, consultation, information as a service, its objective and significance at a school; to review specifics of activities of consultants at vocational information centers, to examine activities of vocational information centers' employees

implemented at gymnasiums and their significance in the field of vocational information and consultation.

Research results revealed that majority of young adults are still not certain or are still in doubt regarding selection of a profession and the main reason of such indecisiveness is a lack of information. Whereas, majority of VIC employees claim that pupils have sufficient amount of information for choosing their profession and vocational consultations are mainly provided at XI-XII forms. According to young people participating in a research, their schools do not have Vocational information centers, however all of the gymnasiums have a VIC established. Thus, it is possible to conclude that insufficient development of vocational consulting activities and efficiency is influenced by innovativeness of its specialists, activities performed by the consultants and failure to implement such in Lithuania. Outstanding difference in views of young people and VIC employees on vocational information activities, implemented at their gymnasiums, allows to presume that not an entire potential of VIC, established at schools, is used as such center do not implement coordinated, purposeful and actually applied activities, which could be used entirely by the pupils. Vocational consulting potential of the activities of psychologists, social worker or profession advisors (career coordinators) employed at schools are not used sufficiently, little attention is given to individual work with pupils in order to estimate a direction of their occupation, to develop a further career. To achieve such initiative an active involvement of a school's principal is necessary seeking that such vocational orientation system would operate at an optimum level.

Turinys

ĮVADAS.....	7
1. PROFESINIS KONSULTAVIMAS MOKYKLOJE: PASKIRTIS IR TURINYS.....	12
1.1. Profesinio konsultavimo, orientavimo bei informavimo samprata ir paskirtis.....	14
1.2. Profesinio apsisprendimo ugdymo svarba, turinys ir galimybės mokykloje.....	21
1.2.1. Profesijos pasirinkimas.....	23
1.2.2. Profesinio apsisprendimo ugdymas.....	26
1.2.3. Profesinio orientavimo problemos dabarties mokykloje.....	29
2. PROFESINIO INFORMAVIMO KONSULTANTO VEIKLOS YPATUMAI.....	30
2.1. Normatyviniai dokumentai, reglamentuojantys profesinio informavimo veiklą.....	30
2.2. Pagrindinės profesijos konsultantų veiklos sritys.....	34
2.3. Profesijos konsultanto kompetencijos struktūra.....	38
2.4. Profesijos konsultanto funkcijos ir gebėjimai.....	39
2.5. Profesijos konsultantų rengimas ir perspektyvos.....	40
3. PROFESINIO INFORMAVIMO CENTRŲ DARBUOTOJŲ VYKDOMOS VEIKLOS TYRIMAS.....	43
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas.....	43
3.2. Bendrųjų PIC darbuotojų charakteristikų analizė.....	45
3.3. PIC darbuotojų atsakymų apie jų veiklą ir gebėjimus analizė.....	45
3.4. Jaunuolių poreikių ir požiūrio į profesinį informavimą jų mokykloje PIC veiklos aspektu analizė.....	53
3.5. PIC darbuotojų ir jaunuolių atsakymų palyginimas.....	63
IŠVADOS.....	67
REKOMENDACIJOS.....	69
LITERATŪRA.....	70
PRIEDAI.....	76

Įvadas

Temos aktualumas. Pastaruoju metu Lietuvoje sparčiai plečiasi mokymosi ir karjeros pasirinkimo alternatyvų įvairovė, todėl didėja socialinės rizikos laipsnis, nes daug jaunuolių neranda pusiausvyros tarp savo siekių ir visuomenėje egzistuojančių galimybių, neturi reikiamos mokymosi motyvacijos bei profesinės veiklos strategijų kūrimo. Labai taikliai N. E. Amundson (2006) pažymi, kad dėl išaugusios konkurencijos darbo rinkoje, socialinių, ekonominių, technologinių pokyčių, tarpasmeninių gebėjimų reikšmės tinkamos profesijos pasirinkimas ir karjeros projektavimas tampa sudėtingu uždaviniu, o profesinis informavimas ir konsultavimas – vis aktualesniu ir svarbesniu mokymosi visą gyvenimą strategijos komponentu.

Profesijos pasirinkimas – vienas iš sudėtingiausių ir atsakingiausių kiekvieno žmogaus gyvenimo sprendimų. Sėkmingas profesijos pasirinkimas užtikrina prasmingą ateitį, nesėkmingas – gali sugriauti planus ir pasmerkti žmogų visą gyvenimą jausti nepasitenkinimą, neįgyvendinti savo svajonių. Pasak N. Šedžiuvienės ir L. Urbonienės (2008), teisingai pasirinkti profesiją – reiškia surasti savo vietą gyvenime. Pagrindžiant vienos ar kitos profesijos tinkamumą, jaunas žmogus turi žinoti informaciją apie būsimą profesinę veiklą. Tinkamas profesinis apsisprendimas priklauso nuo gero savęs pažinimo, gero pasirenkamos profesijos ypatumų žinojimo bei mokėjimo teisingai šiuos du žinojimus derinti.

K. Pukelis (2002) akcentuoja, jog mokykloje ypač reikalingas profesinis konsultavimas ir orientavimas mokyklinio amžiaus jaunimui. Pagrindinės, bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos moksleiviai turi rinktis mokymosi profilį, pakraipą, sieti pasirinkimą su būsima veikla ateityje. Pasirengimas profesinei karjerai vyksta mokymosi bendrojo lavinimo mokykloje laikotarpiu, todėl mokyklai tenka ypatingas vaidmuo – padėti suderinti moksleivio siekius ir galimybes bei juos pritaikyti prie nuolat besikeičiančios visuomenės socialinių ir ekonominių poreikių. Mokykloje moksleiviams reikia padėti kuo geriau pažinti save, išsiaiškinti, ką jie mėgsta, ko jie nori, kam turi pašaukimą. Mokykloje moksleiviai turi rasti poreikius ir galimybes atitinkančią veiklą ir ugdyti savo kūrybines galias. Šiandien ypač svarbu išmokyti jauną žmogų savarankiškai bei kartu su kitais spręsti savo bei visuomenės gyvenimo problemas, padėti įgyti dalykinį ir kultūrinį raštingumą bei žinias ir gebėjimus savarankiškam gyvenimui, parengti tolesnėms studijoms, veiklai.

Dažnai moksleivius paveikia išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai (prestižas, uždarbis ir pan.), kurie žmogų skatina dirbti įsikalbėjimu, dideliu valingu nusistatymu, o visa tai asmenybei gali sukelti įvairius konfliktus. Norint to išvengti, būtina profesiją rinktis racionaliai bei

sistemiškai. V. Stanišauskienės (2000; 2004) atlikti tyrimai rodo, jog tarp vyresniųjų klasių moksleivių pasitaiko tokių, kurie yra pasimetę tarp skirtingų interesų, nesuvokia, kokią svarbią reikšmę renkantis profesiją turi jų sugebėjimai arba sunkiai savo interesus identifikuoja. Prof. L. Jovaiša (1999) savo sugebėjimų pažinimą įvardina kaip vieną iš profesinio apsisprendimo sėkmę lemiančių vidinių veiksnių. Moksleivis turi galvoti apie savo mokymosi pasiekimus, tačiau yra žinoma, kad pažymiai ne visuomet atspindi sugebėjimus. Todėl būtina pabrėžti labai svarbų tėvų, pedagogų, psichologų vaidmenį padedant moksleiviui suvokti, kokie yra jo sugebėjimai.

Nacionalinėje profesinio orientavimo švietimo sistemos programoje (2007) vienas esminių pagrindinio ugdymo uždavinių – įtvirtinti ir sustiprinti moksleivių motyvus pasirengti tolesnėms studijoms ir profesinei veiklai. Svarbiausias profesinio apsisprendimo ugdymo uždavinys – padėti moksleiviui pasirinkti tinkamiausią jo polinkius, interesus ir gabumus atitinkantį ugdymosi kelią, sudaryti pagrįstą nuomonę dėl jam tinkamiausios tolesnės veiklos, t.y profesijos bei karjeros pasirinkimo. Tačiau iki šiol tik nedaugelyje mokyklų dirba profesinio orientavimo konsultantas, nes profesinis orientavimas dar nėra įtrauktas į mūsų ugdymo turinį ir nėra tradicijos bendro lavinimo mokyklose turėti karjeros planavimui skirtas pamokas, o žmogaus gabumai, jų tinkamas ugdymas – profesinės karjeros sėkmės bei pasitenkinimo darbu garantas, kas šiuo laikotarpiu taip reikalinga. Mūsų šalyje padidėjęs nedarbas, trūkstamas skaičius tam tikroms profesijoms kvalifikuotų darbuotojų, pačių darbdavių keliami aukšti reikalavimai priverčia pagalvoti apie jaunų žmonių motyvaciją tobulėti, mokytis ir nežinojimą, kokią profesiją rinktis.

Jau prieš kelis dešimtmečius buvo domėtasi ir gana plačiai nagrinėjama profesinio apsisprendimo ugdymo (orientavimo) sistema. Pirmasis išsamiai ir nuosekliai profesinį orientavimą aprašė profesorius L. Jovaiša (1970; 1981; 1999), taip pat profesorius S. Kregždė (1981; 1988). Vėliau profesinio orientavimo sąvoka tapo daug platesnė ir mažiau apibrėžta, pradėtas vartoti „karjeros“ bei „asmeninės karjeros“ terminas, kurį vienas pirmųjų paminėjo amerikietis D. Super (1980). Taip pat šiuos terminus nagrinėjo ir apie tai rašė Lietuvos mokslininkai, tokie kaip V. Stanišauskienė (1999; 2004), R. Kučinskienė (2003), N. Petkevičiūtė (2003) bei daugelis kitų. Kaip pastebima, profesinio orientavimo situacija nuolat keičiasi. Šiuo metu naujausias, pagrindinis prieinamas šaltinis – Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa (2007), kurioje aprašoma profesinio orientavimo sistema, tačiau ji dar tik kuriama, bei trūksta sistemingumo ir koordinuoto, vieningo požiūrio, kuris apimtų visus mokymo lygius.

Profesinio konsultavimo svarba pabrėžiama Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo bei Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijų parengtoje Profesinio orientavimo strategijoje (2003), kurioje nurodoma, kad karjeros konsultantai turi teikti Lietuvos žmonėms

kokybišką informaciją apie mokymosi ir įsidarbinimo galimybes, individualius ir visuomenės poreikius atitinkančias profesinio orientavimo paslaugas, gerinti jaunų žmonių ir suaugusiųjų įsidarbinimo gebėjimus, skatinti jų verslumą ir nuolatinį žinių siekimą, ugdyti žmonių socialinį aktyvumą ir atsakomybę už savo profesinę veiklą. Tinkamai ir veiksmingai įgyvendinti šiuos tikslus gali tik specialiai tam parengti, kvalifikuoti, kompetentingi profesijos ir karjeros konsultantai.

Lietuvoje pirmieji profesinio informavimo centrai (toliau PIC) švietimo institucijose pradėti steigti tik 2003 m. ir šiuo metu Lietuvoje veikia apie 700 PIC tinklas. Pagrindiniai PIC teikiamų paslaugų klientai – mokiniai, kuriuos profesijos patarėjai informuoja įvairiais profesijos pasirinkimo klausimais. K. Pukelio, N. Pileičikienės (2012) teigimu, esminiai PIC paslaugų kokybės kriterijai yra teikiamos informacijos apie studijas, darbo rinkos kaitos prognozes bei darbdavių lūkesčius naujumas bei profesijos patarėjų kompetentingumas, tad, siekiant užtikrinti paslaugų kokybę, rekomenduojama periodiškai vertinti PIC veiklą, tyrimų pagrindu nustatyti jų veiklos kokybės gerinimo prioritetus ir, remiantis jais, tobulinti PIC veiklas.

Profesijos konsultantų kvalifikacija ir jai keliami reikalavimai Lietuvoje formaliai buvo nustatyti tik prieš dvejus metus, o jų kvalifikacijos tobulinimo sistema iki šiol yra neefektyvi. Remiantis 2007 m. atliktų ekspertinio ir profesijos konsultantų kvalifikacijos tobulinimo poreikių nustatymo tyrimų rezultatais, kurie pateikti Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadove (II t., 2008), galima teigti, kad labiausiai tobulintini profesijos konsultantų gebėjimai susiję su tyrimų atlikimu, konsultavimu ir vertinimu. Profesijos konsultantai stokoja įgūdžių atliekant asmenybės pažinimo, profesijų, kvalifikacijos, profesinio rengimo ir darbo rinkos tyrimus, valdant konfliktus, taikant konsultavimo teorijas, strategijas ir principus bei vertinant konsultavimo paslaugų efektyvumą.

Taigi kuriami projektai, strategijos, tačiau vis tik stokojama būtent profesinio apsiprendimo ugdymui skirtos tikslinės literatūros bei koordinuotos, realiai vykdomos profesinio konsultavimo paslaugos. Todėl **pagrindinė problema** ta, jog šiandien profesijos pasirinkimo galimybės labai plačios ir jaunuoliams sunku pasirinkti tinkamą, ypač nežinant darbo rinkos poreikių, savo tinkamumo profesijai ir pan. Manoma, kad baigiamųjų klasių mokiniai neretai renkasi bet kokią studijų programą ar profesiją tam, kad įstotų ir „gautų diplomą“. Todėl taip svarbu padėti jaunuoliui tikslingai pasirinkti profesiją, nes pilnavertis, darbu patenkintas ir profesionaliai jį atliekantis pilietis yra ir kompetetingos, branžios visuomenės atspindys. Prie jaunuolių profesinio informavimo ir teisingo karjeros pasirinkimo prisideda ir PIC. T. y. mokyklose PIC vykdoma veikla turėtų įgyti išliekamąją vertę ir teikti kokybiškas, tikslingas jaunuoliams taip reikalingas konsultacijas profesijos klausimais. Taigi kyla klausimas: kaip yra vykdomas profesinis konsultavimas ir informavimas bei koks jo veiksmingumas gimnazijose?

Tyrimo objektas – profesinių informavimo centrų darbuotojų veiklos ypatumai.

Tyrimo tikslas – ištirti profesinių informavimo centrų darbuotojų vykdomos veiklos ypatumus ir jos veiksmingumą gimnazijose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti profesinį orientavimą, konsultavimą, informavimą kaip paslaugą, jos paskirtį ir svarbą mokykloje.
2. Apžvelgti profesinių informavimo centrų konsultantų veiklos ypatumus.
3. Ištirti gimnazijose profesinių informavimo centrų darbuotojų vykdomos veiklos ypatumus ir jų veiksmingumą profesinio informavimo ir konsultavimo srityje.

Tyrimo metodologija. Šiame darbe remiamasi *konstruktyvizmo* teorija, kur mokymasis yra aktyvus procesas ir vyksta socialiniame kontekste tada, kai besimokantysis aktyviai suvokia naują informaciją ir aiškina ją savaip, pasiremdamas jau turima informacija ar patirtimi. Konstruktyvistinio mokymosi požiūriu akcentuojamas aktyvus individo vaidmuo informacijos apdorojimo ir žinių įgyjimo metu ir kiekvieno žmogaus profesinėje raiškoje atsiranda specifinė, tik jo patirtis, kurią galima apibūdinti asmenybės profesiniu individualumu. Šioje teorijoje išryškinamas socialinis mokymosi pobūdis, t.y. žmogaus tobulėjimas – tai mokymosi procesas, kurio metu individuali patirtis, socialinė situacija sąlygoja tai, kaip individas suvokia realybę. Socialinį mokymosi aspektą savo darbuose analizuoja P. Berger, T. Luckmann (1999); P. Jarvis (2001).

Kaip teigia dr. Pasi Sahlberg, „žmogaus protas gali tirti tik savo paties patirties pasaulį, o ne tiesiogiai tirti objektyvią tikrovę“, taigi „žinojimas yra suvokiamas kaip mūsų vidinė veikla, o informacija kaip dalis mūsų išorinio pasaulio“ (Sėkmingo mokymosi link, sud. E. Motiejūnienė, E. Pranckūnienė, M. Vildžiūnienė, 2004). Asmuo kuria savo paties subjektyvią tikrovę, savo paties teorijas ir šie aiškinamieji modeliai suteikia prasmę jo patirčiai.

Konstruktyvistiniu požiūriu, svarbiausias ugdytojo uždavinys – suorganizuoti aplinką taip, kad ugdytinis mokydamasis galėtų įsigilinti į savo ankstesnes žinias ir patirtį, aktyviai apdorotų žinias ir susietų naują informaciją su individualiu ir prasmingu kontekstu. Taigi, konstruktyvus profesinis informavimas pagrindinį dėmesį skiria informacijos struktūroms, kurios yra sukuriamos ir perdirbamos pačio asmens galvoje ir konsultuojant reikia išsiaiškinti, kur link eina konsultuojamasis bei pradėti dirbti nuo šio taško.

Darbo metodai:

- mokslinės ir metodinės literatūros analizė;
- interpretacija;

- lyginamoji analizė;
- anketinė apklausa;
- statistinė analizė;
- apibendrinimas.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Šio tyrimo metu buvo apklausiami gimnazijose dirbantys Profesinio informavimo centruose, ar einantys šias pareigas darbuotojai. Gimnazijose todėl, kad būtent jose yra PIC ir dauguma jų – akredituoti. Iš viso apklausti 61 PIC darbuotojas, kuriam anketa buvo nusiųsta elektroniniu paštu. Iš viso anketos buvo išsiųstos į 146 Lietuvos gimnazijas, tačiau grįžtamumas jų daug mažesnis. Kadangi per suplanuotą laiką atsakytų anketų skaičius nepasiekė reikiamo skaičiaus, buvo nusiųsti priminimai. Anketos pradžioje aiškiai supažindinama su siekiamu tikslu bei ko norima šiuo tyrimu išsiaiškinti, laikomasi konfidencialumo principo ir pateikti tyrėjos susisiekimo duomenys esant neaiškumams ar iškilus klausimams.

Kita anketa buvo skirta jaunuoliams, besimokantiems paskutinėse gimnazinėse klasėse, t.y. XI-XII klasėse. Pasirinktos šios klasės, kadangi jau mokyklą baiginėjantys jaunuoliai yra bent jau pasvarstę apie karjeros galimybes, o taip pat šiose klasėse PIC turėtų būti vykdoma ryškesnė veikla ir profesinis informavimas, konsultavimas teikti išliekamąją, panaudojamąją renkantis profesiją vertę. Kadangi PIC darbuotojų atsakymų grįžtamumas ne toks, koks tikėtasi, jaunuoliams anketos buvo nusiųstos į tas Lietuvos gimnazijas, iš kurių grįžo PIC darbuotojų atsakymai. Buvo nurodyta tiesioginė nuoroda į jaunuolių apklausą, kuri sudaryta internetiniame puslapyje www.apklausa.lt ir paprašyta, jog per informatikos pamokas jaunuoliai galėtų atsakyti į anketos klausimus. Taigi, iš 61 Lietuvos gimnazijos XI-XII klasių atsakiusiųjų jaunuolių skaičius iš viso yra 116.

1. PROFESINIS KONSULTAVIMAS MOKYKLOJE: PASKIRTIS IR TURINYS

Esminiu sprendimu žmogaus gyvenime galima laikyti profesinės karjeros pasirinkimą, kuris apibrėžia asmens pasisekimą ar nusivylimą, darbą ar nedarbą – visa tai lemia ekonominį visuomenės kontekstą. Asmeninės karjeros vystymas kaip procesas, į kurį asmuo įsitraukia: kuo tobulesnis įsitraukimas, tuo betarpiškesnis yra jo susigyvenimas su savo karjera, o tas susigyvenimas tuo tikresnis, kuo reikšmingesnis asmeninės karjeros vystymas, suteikiantis žmogui emocinį komfortą.

Pasak K. Pukelio ir N. Pileičikienės (2012), ekonominis aspektas šiandien tampa profesinio informavimo imperatyvu siekti paslaugų kokybės informuojant žmones apie jų karjeros galimybes per visą gyvenimą, o ypač renkantis pirmąją profesiją ir, pasak britų mokslininko R. M. Mulvey (2006), tinkamai atliekamas profesinis informavimas ateityje turi įtakos šalies gerbūviui.

V. Stanišauskienė (2000) teigia, jog kiekvieno žmogaus supratimas apie karjerą yra kažkuo savitas ir unikalus. Bendriausia *karjeros* samprata kildinama iš lotyniško žodžio „*carraria*“, reiškiančio žmogaus gyvenimo kelią, bėgimą, arba iš prancūziško „*carriere*“, įvardinančio veikimo dirvą, sritį; profesiją. Jau šie du sąvokos aiškinimai rodo, kad galimi skirtingi karjeros supratimai: vienas susijęs su konkrečia veikla, kitas – su gyvenimo kelio planavimu ir šio plano įgyvendinimu.

Pasak V. Stanišauskienės (2004), svarbu suprasti, kad karjera yra daugiau nei visuma apmokamų darbų, asmens turėtų per jo gyvenimą. Tai taip pat yra ir rengimasis savarankiškai veiklai, ir tikslų siekimas bei ambicijų tenkinimas, atliekant įvairius socialinius vaidmenis. Platesne prasme karjera yra ir neapmokamas darbas, pavyzdžiui, namų ruošą ar savanoriška veikla bendruomenėje.

Šiuolaikinė asmens karjera netapatintina tik su profesija. Profesija paprasčiausiai yra kontekstas, kuriame rutuliojasi individo karjera, kadangi nuolat kintančiame šiandienos darbo pasaulyje žmogus savo karjeros kelyje retai teapsiriboja viena profesija. Jų šiuolaikinio žmogaus gyvenime yra ne viena, o dvi ar kelios, geriausiai atitinkančios konkretaus jo gyvenimo etapo interesus ir galimybes.

Asmeninė karjera yra labai individualus dalykas, o išoriniai kriterijai, kurie rodo karjeros sėkmę, yra neetiški ir neatspindi asmenybės pasirinkimų savo karjeros kelyje (Petkevičiūtė, 2003).

Tradicinis *karjeros* terminas yra priskirtas tiems žmonėms, kurie tikisi džiaugtis pasisekimais savose profesijose. Terminas yra vartojamas plačiaja prasme apibūdinti kiekvieno atskiro asmens socialinį laiptelį.

Galima sakyti, kad asmeninė karjera tai nuolatinis procesas, kuris yra susijęs su atskiro individo darbine veikla ir nieko nekalbama apie darbo pobūdį, su kuriuo asmuo yra susijęs. Kaip teigia N. Petkevičiūtė (2003), pats *karjeros* valdymas gali būti laikomas procesu, kuriuo metu individai plėtoja, įgyvendina ir kontroliuoja savo *karjeros* tikslus bei strategiją. Taigi asmeninės *karjeros* valdymą būtų galima apibūdinti taip pat kaip procesą, kurio metu asmuo renka informaciją apie save ir darbo pasaulį, susikuria tikslus, vertybių ir norimo gyvenimo būdo įvaizdį. Jau 11-12 klasėje jaunuoliams ypač svarbu mokėti valdyti ir suvokti, kaip tai daryti, savo asmeninę karjerą, kuri ir padeda numatyti alternatyvas darbo bei specializacijos srityje.

Taip pat N. Petkevičiūtė (2003) pastebi, kad greitai kintančioje aplinkoje sėkmingą karjerą gali pasiekti tie jaunuoliai, kurie supras savo siekius ir pasikeitimus juos supančioje aplinkoje bei sugebės prisiimti atsakomybę už savo karjerą. Atetyje karjera bus daroma didelio neapibrėžtumo sąlygomis, todėl lankstumas, sugebėjimas prisitaikyti ir to neapibrėžtumo toleravimas yra skiriamieji sėkmingo *karjeros* valdymo bruožai. Tam autorė siūlo *karjeros* tyrinėjimus, kurie gali suteikti informaciją ne vien apie kieno nors savybes, bet ir informaciją apie profesijas, darbus ar organizacijas. Jų tikslas – žmogui padėti išsiugdyti geresnį savęs ir aplinkos pažinimą tam, kad jis galėtų nusistatyti realius tikslus ir įgyvendinti pasirinktą strategiją. Savęs pažinimas ir darbo aplinkos suvokimas gali ne tik padėti nustatyti pagrįstus reikšmingus tikslus, bet ir paruošti žmogų *karjeros* pokyčiams, nepaisant ar šie pokyčiai yra planuoti, ar ne.

Galima teigti, kad tinkamas *karjeros* pasirinkimas jauną žmogų tenkintų labiau, kai jų vienas iš pirmųjų darbų atitiktų jo poreikius, vertybes bei interesus, nes asmeninės *karjeros* vystymą lemia žinios apie save ir supančios aplinkos tyrimas. R. Mikštienės (2008) manymu, žmonės dažnai save pažįsta ne taip gerai, kaip jiems atrodo, o informacijos rinkimas leidžia jiems suvokti tikruosius savo norus, talentus, galimybes, stipriąsias ir silpnąsias savo savybes. Žinios apie save padeda išsiaiškinti, kokius užsiėmimus jaunuolis mėgsta ir kokių ne, kokios yra jo silpnybės, talentai ir koks darbo bei laisvalaikio balansas jam yra priimtinausias.

Spencer G. Niles (2001), norėdamas profesijos konsultavimo teoriją pritaikyti praktikoje, išanalizavo Donaldo Superio (Donald Supper, 1970) sudarytą vertybių rinkinį, kuris labiausiai susijęs su darbu. Tai altruizmas, estetika, kūrybingumas, nepriklausomybė, pasiekimai, intelektualinė motyvacija, prestižas, vadovavimas, ekonominis pelnas, saugumas, aplinka, santykiai su vadovybe, gyvenimo būdas, įvairovė, kolegos. Paprastai nuo pačios profesijos ir vertybių patenkinimo mastas. Žmonės patenkinti tais darbais, kuriuos dirbdami turi galimybę pasiekti jiems svarbias

vertybes, todėl labai svarbu, ypač jaunam žmogui, padėti susivokti bei atskleisti jam priimtinas, tinkamas ir reiklaingas vertybes.

Žmogaus asmenybė taip pat sąlygoja karjeros pasirinkimą, o jo talentas turėtų padėti valdyti ją. Talentai apima įgimtus gabumus ir išvystytus gebėjimus bei įgūdžius. Jie parodo, ką žmogus gali ar galėtų daryti atitinkamai mokydamasis. Šiais laikais žmonės labia dažnai pasirenka profesiją ar darbą, reikalaujančią sugebėjimų, kurių jie neturi, arba tokiaame darbe jis negali pasinaudoti savo turimais talentais. Karjeros planavimas jaunam žmogui gali suteikti galimybę įvertinti savo paties privalumus bei trūkumus, apie kuriuos galima spręsti iš pasisėkimų mokykloje.

Apibendrinant, galima teigti, jog asmeninė karjera, jos kūrimas ir valdymas gali būti laikomas kaip procesas, kurio metu žmogus renka informaciją apie save ir norimą veiklą, susikuria tikslus ir norimo gyvenimo būdo įvaizdį, rutulioja realius karjeros planus bei kuria iškeltų tikslų įgyvendinimo strategiją. Visa tai jaunam žmogui labai reikalinga, nes tvirtai žinodamas, ko siekia ir ko nori ateityje, jis gali tapti pasitikinčiu savimi bei realizuoti save norimoje veikloje. Tačiau dažnai jaunuoliui trūksta informacijos apie tolimesnės veiklos galimybes, reikalingos konsultacijos profesinio apsisprendimo klausimais, nes tai įtakoja jauno žmogaus poreikių, vertybių ir jų įgyvendinimo procesą. Todėl labai svarbu mokykloje vyresnių klasių jaunuolius konsultuoti profesinio apsisprendimo klausimais.

1.1. Profesinio konsultavimo, orientavimo bei informavimo samprata ir paskirtis

Profesinis orientavimas

1964 m. L. Jovaiša pirmasis teoriškai pagrindė profesinio orientavimo sistemą Lietuvos vidurinėje mokykloje. Profesinį orientavimą šis mokslininkas traktuoja kaip „specialiai organizuotą auklėjamojo darbo sistemą, skirtą ugdyti mokinių profesiniam kryptingumui, sugebėjimui sąmoningai rinktis profesiją ir padėti mokiniams apsispręsti rinkimosi momentais“ (Jovaiša, 1970). Tokia sistema stiprina įvairių mokomųjų dalykų ryšį su gyvenimu, suteikia kai kurių asmenybės ir darbo psichologijos, darbo teisės ir kitų žinių. Profesinis orientavimas moko jaunuolius savianalizės, saviauklos, visapusiškai plečia žmogaus akiratį. Galima daryti išvadą, kad moklseiivių profesinis orientavimas yra formuojamojo auklėjamojo pobūdžio, nes jungia visuomenės perspektyvinius tikslus ir auklėjamąjį poveikį su asmenybės lavinimusi, mokymusi ir saviaukla.

A. Railienė (2011) teigia, jog siekiant padėti asmeniui įsitvirtinti kintamoje darbo rinkoje ir prisitaikyti prie naujų sąlygų, kuriant ilgalaikę gerovę sau ir visuomenei, labai aktualus tampa kokybiškų sistemingų profesinio orientavimo paslaugų, padedančių ne tik priimti teisingą profesinį sprendimą, bet ir turinčių įtakos tolesnei profesinei karjerai, teikimas. Autorė profesinį orientavimą

(angl. *vocational guidance*) apibrėžia kaip veiklą, suteikiančią galimybę “bet kokio amžiaus individams bet koku jų amžiaus tarpsniu (per visą gyvenimą) nustatyti jų gebėjimus, kompetencijas ir interesus, siekiant priimti prasmingus sprendimus dėl lavinimosi, mokymosi bei profesijos ir pasirinkti savo individualų kelią mokymosi, darbo ir kitoje aplinkoje, kurioje šių gebėjimų bei kompetencijų yra išmokstama arba jie pritaikomi įvairiose gyvenimo srityse” (Railienė, 2011).

Profesinis orientavimas įtraukiamas į pedagoginį procesą ir jis apima ne tik mokinių profesinės patirties plėtotę, profesinio kryptingumo, gebėjimo pažinti bei įvertinti savo ugdymą, bet ir sąmoningo požiūrio į profesijos pasirinkimą formavimą. Pagrindinis asmuo profesinio orientavimo procese tapo mokytojas, ypač auklėtojas, supažindinantis mokinį su darbo pasauliu - profesijomis, profesinio rengimo įstaigomis, organizuojantis jų darbinę veiklą, patarantis ir konsultuojantis.

Vienas išsamiausių profesinio orientavimo sąvoką atspindintis apibrėžimas, pateiktas LR profesinio orientavimo strategijoje: „Informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims nepriklausomai nuo jų amžiaus bei gyvenimo etapo pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse bei aktyviai dalyvauti formuojant savo profesinę karjerą. Šios paslaugos skirtos tiems, kurie dar nėra pradėję profesinės karjeros, kurie ieško darbo ir tiems, kurie jau dirba“ (POS, 2003). Šis terminas apima plačią paslaugų sferą, kuri detalizuota profesinio orientavimo strategijoje. Profesinis orientavimas yra kaip mokymo programos dalis, kurios tikslas – padėti besimokantiems išsiaiškinti būsimosios profesinės karjeros tikslus, susipažinti su darbo pasauliu bei padėti jiems įgyti gebėjimų profesinei karjerai planuoti.

1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, profesinis orientavimas įgavo naują prasmę, kadangi iš esmės pasikeitė bendra situacija, socialinės ir ekonominės sąlygos, šalies darbo rinka.

2003 metų pabaigoje Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos bei socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patvirtino profesinio orientavimo strategiją, kuri yra pagrindinis teisės aktas reglamentuojantis profesinį orientavimą mūsų šalyje. Profesinio orientavimo ir karjeros centrai veikia didžiausiuose šalies universitetuose, kuriuose būsimieji universitetų studentai konsultuojami profesijos pasirinkimo klausimais. Studentams ir absolventams, Lietuvos ir užsienio kompanijoms teikiama informacija apie profesinę karjerą, konsultuojama planavimo, personalo vadybos, jaunųjų specialistų praktikos organizavimo, įdarbinimo klausimais. Taip pat stebima absolventų karjera, konsultuojama dėl darbo paieškos strategijos ir taktikos.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva sukurta nekomercinė Lietuvos švietimo informacinė sistema „AIKOS”. Informacija viešai pasiekiami interneto tinkle nuo 2002 metų

vasario mėn. Tai labai išsami ir kasdien aktualizuojama LR Švietimo ir mokslo ministerijos interneto svetainė www.aikos.smm.lt, kurioje skelbiama oficiali, integruota informacija iš valstybės švietimo registrų apie universitetus, kolegijas, aukštesniausias ir profesines mokyklas, suaugusiųjų mokymo centrus ir kursus, vykdomas studijų ir mokymo programas, išduodamus diplomus ir kvalifikacijos pažymėjimus, licenzijuotas švietimo institucijas ir įmones bei daug įvairios moksleiviams, mokytojams, darbdaviams ir politikams reikalingos informacijos. Svetainėje randama informacija apie priėmimo į institucijas sąlygas, dokumentų pateikimo terminus, mokyklų adresai, telefonai, elektroninio pašto ir interneto svetainių adresai, o svarbiausia – kuriose mokyklose į kokias studijų ir mokymo programas priimama mokytis einamaisiais metais.

Nuo 2001 m. pradėtas leisti kasmetinis informacinis leidinys apie profesinio mokymosi galimybes mūsų šalyje „Profesijos vadovas“. Didžiuosiuose miestuose veikia daugiau kaip 30 privačių konsultacinių organizacijų, atliekančių aukštos kvalifikacijos personalo atranką bei verslo, personalo, projektų valdymo konsultacijas ir pan.

Profesinio orientavimo veikla, LR Profesinio orientavimo strategijoje apibūdinama, kaip „daugialypė, apimanti visus žmogaus gyvenimo etapus ir socialines situacijas. Ji teikia įvairiapusiškas paslaugas siekiant padėti žmogui išlikti užimtumo sistemoje, rasti darbą bei netekus darbo prisitaikyti prie naujų darbo rinkos reikalavimų ir grįžti į užimtumo sistemą“ (POS, 2003).

Galima teigti, jog profesinio orientavimo paslaugų turinį stipriausiai veikia pokyčiai šiuolaikiniame darbo pasaulyje. LR Profesinio orientavimo strategijoje (2003) išskiriamos šios tikslinės grupės, kurioms skiriamos profesinio orientavimo paslaugos:

- vaikai ir jaunimas, besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose;
- jaunimas ir suaugusieji, besimokantys profesinio rengimo institucijose;
- dirbantys asmenys;
- jaunimas be profesinio pasirengimo;
- bedarbiai;
- ilgalaikiai bedarbiai;
- jaunimas ir suaugusieji, priskiriami socialiai pažeidžiamoms grupėms.

Pagal konkrečios tikslinės grupės poreikius profesinis orientavimas apima prevencinę, reabilitacinę ir korekcinę veiklą. Jaunuoliai, besimokantys gimnazijose šiuo atveju priskirtini *prevencinei veiklai*, kurios tikslas – padėti asmenims išsiaiškinti savo profesinius polinkius, profesinį kryptingumą bei tinkamumą, nusistatyti pritaikymo sritis ir profesinės karjeros tobulinimo galimybes. Siekiant užtikrinti profesinio informavimo ir karjeros planavimo įgūdžių

ugdymo paslaugų prieinamumą bei kokybę, ypatingas dėmesys skiriamas studentams, bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų mokiniams (POS, 2003).

Lietuvos švietimo plėtotės strateginėse nuostatose 2003–2012 metams (2002) akcentuojama profesinio orientavimo paslaugų plėtotė. Numatyti tokie tikslai:

- išplėtoti švietimo ir gyvenimo praktikos ryšį,
- atverti mokyklas darbo pasauliui,
- pasiekti, kad praktinė darbinė veikla taptų sudėtine bendrojo ugdymo dalimi,
- mokiniams sudaryti galimybes rinktis įvairias mokymosi strategijas, alternatyvius turinio variantus.

Šie tikslai sudaro sąlygas mokinių pasirinkimo galimybių plėtrai, skatinančiai besimokantįjį aktyviai dalyvauti renkantis tolimesnę mokymosi kryptį ir profesiją. Todėl pažymima, kad būtini tokie švietimo sistemos pokyčiai, kurie didintu švietimo sistemos efektyvumą, išplėstu švietimo prieinamumą, sukurtu sąlygas tęstiniam, visą gyvenimą trunkančiam mokymuisi, užtikrintu Lietuvos visuomenės poreikius atitinkančią švietimo kokybę. Galima teigti, kad poreikis teikti profesinio orientavimo paslaugas mokykloje tampa dar ryškesnis ir aktualesnis.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklose vykdomas profesinis orientavimas šiai dienai nėra pakankamai plėtojamas ir tinkamai naudojamas, taigi labai svarbu, kad profesinio orientavimo specialistai, mokytojai, mokyklų vadovai ir politikai vienareikšmiškai suprastų savo veiklos bei pastangų reikšmę jaunuolių ateičiai. Tik tokiu atveju, sutelkus bendras jėgas vieningam tikslui, galima tikėtis ir teigiamų šios veiklos rezultatų.

Profesinis informavimas

Vienas svarbiausių ugdymo uždavinių yra parengti jaunimą racionaliai pasirinkti profesiją, nes prieš pradėdamas dirbti pagal pasirinktą profesiją jaunuolis dažniausiai renka informaciją apie ją dominančią profesiją. Kaip teigia K. Pukelis ir N. Pileičikienė (2012), pats informavimas apie švietimą yra svarbiausia profesinio orientavimo pagalbos rūšis, kurios paskirtis – “teikti profesinio informavimo tikslinėms grupėms kokybišką informaciją ir patarimus, susijusius su mokymosi, studijų ir profesinės veiklos galimybėmis”. Profesiniam informavimui taip pat labai svarbu visapusiškai ir kuo išsamiau atskleisti kiekvienos profesijos turinį tam, kad asmuo gautų objektyvios informacijos apie save ir profesiją. Jei mokykliniais metais neskiriama reikiamo dėmesio profesiniam informavimui, ilgainiui dalis mokinių susiduria su problemomis rinkdamiesi pirmąją profesiją (Portfeli, Hartung, Vondracek, 2008).

R. Kučinskienės (2003) teigimu, profesinis informavimas įvardijamas kaip profesinio orientavimo komponentas, kurio tikslas – žinių apie profesiją turinį, ypatumus ir reikalavimus,

profesijos įgijimo ir kvalifikacijos kėlimo ir įsidarbinimo galimybes suteikimas. Remiantis mokslinėje literatūroje, kaip R. Laužacko „Profesinio rengimo terminų aiškinamajame žodyne“ (2005), pateiktų profesinio informavimo sąvokų įvairovė, pagrindinį profesinio informavimo tikslą galima apibrėžti kaip tikslinių grupių poreikius atitinkančios informacijos rinkimą, tvarkymą bei teikimą, taip sudarant sąlygas priimti adekvačius ir racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros planavimo sprendimus, atitinkančius tiek individo asmenybės poreikius, tiek darbo rinkos situaciją.

Apibendrinant profesinio informavimo uždavinius, pristatomus įvairiuose strateginiuose dokumentuose, galima įvardyti kaip informacijos apie švietimo sistemą, priėmimo sąlygas bei specialybes, kurias galima mokytis profesinėse ir aukštosiose mokyklose, patarimų dėl profilio mokymosi, kvalifikacijų bei profesijų sąsajų, kvalifikacijos įgijimo bei tobulinimo ir perkvalifikavimo galimybes bei tvarką, darbo rinką bei jos prognozes, karjeros galimybes teikimas tikslinėms grupėms, atsižvelgiant į jų amžių bei poreikius.

Organizuojant profesinio informavimo darbą kryptingai, mokiniai ne tik daugiau sužino apie įvairias specialybes, bet gali realiau vertinti savo fizines ir psichines galimybes, intensyviau ugdytis realius interesus ir motyvus, aiškiau suvokti žmogaus vietą ir vaidmenį darbe.

Profesinis konsultavimas

Profesinis konsultavimas, kaip ir profesinis informavimas, lygiagrečiai siejasi su profesinio orientavimo sąvoka ir jo paskirtimi, tačiau orientavimo formos poveikis nėra toks stiprus profesinės asmenybės vystymuisi, kad užtikrintų jaunuolio profesinę brandą. Todėl konsultavimas apima šiek tiek konkretesnę, išsamesnę ir labiau orientuotą į vieno asmens poreikius.

Jaunuoliams mokyklose reikia pagalbos, kad mokėtų susirasti reikiamos informacijos apie pasirenkamą profesiją bei kur studijuoti, taip pat ir išmokyti ją tikslingai pasinaudoti. Be pagalbos dažnai būna sunku priimti sprendimus, todėl konsultavimo pagalba labai reikalinga. „Profesinės karjeros planavimo požiūriu sudėtinga kalbėti apie konkrečius tolimus šios pagalbos tikslus. Tačiau esamų galimybių įvertinimas, mokymas išvelgti savo ir aplinkos privalumus bei trūkumus, tikslų ir prioritetų planavimas yra rimta pagalba renkantis profesiją, ypač tais atvejais, kai moksleivis renkasi mokymosi profilį bendrojo lavinimo mokykloje“ (Jovaiša, Orenienė, 2003).

Kaip teigia A. Sokolova ir V. Stanišauskienė (2007), jaunuolių profesinis konsultavimas mokyklose apima:

- profesinį informavimą šiuolaikinės darbo rinkos klausimais;
- profesinį informavimą profesinio mokymosi galimybių klausimais;
- profesinio apsisprendimo diagnostiką;

- individualų karjeros projektavimą;
- individualų profesinį psichologinį konsultavimą pasitikėjimo savimi stiprinimo, streso įveikimo ir kt. klausimais.

K. Pukelis ir D. Garnienė (2003) teigia, jog profesinis konsultavimas mokykloje yra ilgo vadovavimo vyksmas jaunuoliui, kurį reikia parengti tinkamam apsisprendimui, o tam sąlygas teikia mokykla. Klasių vadovų, konsultantų dėmesį turi patraukti mokinių vertybinės orientacijos, kurios glūdi moksleivio gyvenimo planuose, kurie yra reikšmingiausias rinkimosi motyvas. Tačiau jis gali nukreipti klaidingai, todėl konsultantai turi rūpintis, kad vertybinės konsultacijos būtų pagrįstos.

D. Beresnevičienė (2003) išskyrė L. Jovaišos profesinio orientavimo koncepciją, kur profesorius daug dėmesio skiria mokinių profesiniam konsultavimui. Jis reikalauja, kad profesinis konsultavimas remtųsi mokinio asmenybės pažinimu. Tiriant jo asmenybę, svarbu tinkamai įvertinti motyvacijos sferą: poreikius, polinkius, vertybes. Profesiškai konsultuojant mokinius, būtina nustatyti jų interesų formavimosi kryptį, deramai įvertinti bendruosius ir specialiuosius gebėjimus. Konsultantas (dalykų dėstytojas, auklėtojas ar kitas pedagogas) turės gerai pažinti moksleivio charakterio ir temperamento ypatybes. Įvairių asmenybės savybių diagnostikai L. Jovaiša pateikė savo metodiką.

L. Jovaišos teikiama profesinio orientavimo sistema apima supažindinimą su profesijomis ir profesinėmis mokyklomis, specialų veiklinimą, siekiantį sukelti norą dirbti tam tikroje srityje, kitiems - pasitikrinti savo polinkius ir gebėjimus. Į L. Jovaišos profesinio orientavimo sistemą įeina ir žmonių asmenybės savybių diagnostika. Ja remiantis organizuojamas profesinis konsultavimas, kaip vienas iš veiksmingiausių galutinio apsisprendimo veiksmių.

Prof. L. Jovaišos teigimu, mokinių profesinis orientavimas nenutrūksta, kai jie išeina į profesinio rengimo mokyklas. Jis kelia mokytojams reikalavimą įvertinti bendrojo lavinimo mokykloje atlikto profesinio orientavimo darbo efektyvumą. Tam reikia surinkti tikslią informaciją, kaip mokiniai pasinaudojo mokyklos darbuotojų rekomendacijomis, kiek tos rekomendacijos pasirodė pagrįstos. Klasės vadovas turi rinkti duomenis apie buvusio auklėtinio darbą ir gyvenimą iš jo paties, jo tėvų, draugų, profesinių mokyklų vadovų. Surinkta informacija padės tiksliai įvertinti, ar gerai buvo prognozuotas mokinio tinkamumas tam tikrai veiklai, ar tiksliai įvertintas mokinio profesinis kryptingumas, gabumai, charakteris. Tokia “grįžtamojo ryšio” informacija, autoriaus nuomone, padėtų mokyklai tobulinti profesinio orientavimo darbą.

R. Kučinskienė (2003) išskiria pažintinį bei prognostinį konsultavimą: *pažintinio konsultavimo tikslas* – teikti būsimajam darbo kandidatui tokių žinių, kuriomis grindžiamas kvalifikuotas darbas, jo vertingumas, individų galimybės jį sėkmingai dirbti. Tokį konsultavimą

galima pritaikyti dėstant bet kurį bendrojo lavinimo dalyką, tačiau nėra panaudojama tokia apimtimi, kokia reikėtų. Jaunimas šiandien domisi technikos laimėjimais, kurie sudaro didelę vertybinių orientacijų dalį, todėl mokslas, technika įgyja didelį prestižą, nulemiantį profesijos pasirinkimą. Tuo tarpu kvalifikuotos darbininkų specialybės jaunimui atrodo paprasta manipuliacijų sistema, neturinti nieko bendra su mokslo laimėjimais, tačiau taip nėra.

Labai aktualus yra *prognostinis konsultavimas* – tai patarimas ar siūlymas, skirtas vienam individui. Toks konsultavimas labai rizikingas, nes ne kiekvienam galima numatyti jo darbo sėkmę ar elgesį ateityje. Mokykloje daug nevaldomų veiksnių formuoja asmenybę, tad kyla klausimas, ar galima prognozuoti jaunuolio ateitį mokyklos veiklos sąlygomis (Barkauskaitė, 2007).

Pasak profesoriaus L. Jovaišos (1999), patirtis rodo, kad ne tik konsultantų, bet ir patyrusių mokytojų prognozės dėl tolesnio mokymosi sėkmės yra gana patikimos ir siūlo tokią konsultavimo ir orientavimo struktūrą vidurinėje mokykloje:

1. Teorinio, praktinio ir profesinio intelekto, motorikos ir įgūdžių ugdymas (teorinės ir praktinės patirties kaupimas).
2. Profesinio kryptingumo (motyvacijos) ir atitinkamo charakterio ugdymas specializuotame darbe (būreliai, profilinis mokymas ir kt.).
3. Sugebėjimo rinktis profesiją ugdymas (įvairiomis konsultavimo rūšimis ir tipais).
4. Rinkimosi kontrolė – ar tinkamai rinkosi, t.y. katamnezė (diagnostinis padarinių tyrimas ar charakteristika po specialiai suorganizuoto lavinimo ar auklėjimo, psichopedagoginės ar profesinės konsultacijos).

Apibendrinant, galima teigti, jog didelį dėmesį konsultantai turėtų skirti XI-XII klasių mokiniams. Dauguma iš jų eina toliau mokytis, kiti tiesiai eina dirbti. Vieniems ir antriems dažnai reikia kvalifikuotos pagalbos, kad galėtų neklaidžiodami realizuoti savo veiklos planus. Dažnas jų neįstoja į planuotas specialybes pasirinktose mokyklose ar ieško darbo. Reikia didelės pedagogų psichologinės ir pedagoginės kompetencijos, daugelio gerai parengtų konsultantų, mokyklos vadovybės norų, kad jaunimas būtų subrandintas racionaliai pasirengti darbui ir laimingai gyventi.

1.2. Profesinio apsisprendimo ugdymo svarba, turinys ir galimybės mokykloje

Šių dienų darbo pasaulis reikalauja labai daug iš žmogaus, kuris siekia karjeros, nebepakanka tik atlikti tam tikrą vieną funkciją, jis turi daug ką gebėti bei pasižymėti tam tikromis asmeninėmis savybėmis. Kaip rodo darbo pasiūlos skelbimų tyrimas (Stanišauskienė, 2004) bei mokslo darbų karjeros srityje analizė, ypatingai akcentuojamas užsienio kalbų mokėjimas, kompiuterinis raštingumas, komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje, nuolatinis tobulėjimas ir t.t.

Gebėjimai ir asmeninės savybės, įgalinantys žmogų spręsti karjeros kelyje jam iškylančius uždavinius, gali būti įvardinti kaip laiduojantys karjeros kompetenciją. Pasak V. Stanišauskienės (2004), karjeros kompetencija – tai visa eilė šiuolaikiniame darbo pasaulyje žmogui būtinų asmeninių savybių ir gebėjimų, kuriuos jis gali sėkmingai taikyti praktinėje veikloje.

E. Nazelskis (2011) akcentuoja profesijų kaitą, naujų profesijų atsiradimą, deformacijas darbo rinkoje, kur vienos srities specialistų jau persotinta, o kitų katastrofiškai trūksta, – tai naujas iššūkis profesiniam orientavimui ir žmonių išteklių vadybai, kuri tampa integralia profesinio orientavimo sistemos dalimi.

Galima teigti, jog šiandien karjeros sėkmingumą lemia daug veiksnių, kurie apima tiek asmeninių kompetencijų, tiek aplinkos sąlygų, tiek reikšmingų asmenų įtakos vertinimą. Kaip teigia T. Lileikienė (2009), šių veiksnių reikšmingumo vertinimai bei tų vertinimų interpretacija, atsižvelgiant į socialinės – kognityvinės karjeros plėtojimo teorijos kontekstą, leidžia apibendrinti, kad dauguma jaunuolių adekvačiai vertina karjeros sėkmės veiksnius bei yra suformavę tikslingo karjeros projektavimo nuostatas ir yra dalis mokinių, linkusių užimti pasyvią poziciją karjeros projektavimo atžvilgiu.

Keičiasi šiuolaikinės organizacijos pobūdis ir jos veiklos efektyvumas priklauso nuo jose dirbančių žmonių labiau nei kada nors iki šiol. Šiandieninėje visuomenėje sparčiai plėtojasi finansų ir aptarnavimo sritys, reikalaujančios ne tik kvalifikuotų, bet ir motyvuotų, aktyviai planuojančių savo karjerą ir jos siekiančių darbuotojų. R. Kučinskienės (2003) teigimu, tikslinga skirti organizacinės ir asmeninės karjeros modelius. Organizacinės karjeros sėkmę lemia asmens ir organizacijos tikslų sutapimas. Darbuotojo karjerą valdo jo vadovas, kuris sprendžia remdamasis savo siekiais ir palikdamas mažai erdvės paties darbuotojo karjeros ambicijoms bei tikslams. Asmeninės karjeros modelio centre yra asmenybė, kurios sprendimai ir tikslai nulemia karjeros pobūdį ir rezultatus. Asmeninė karjera apibūdinama kaip kokybiškai atliekamų, socialiai reikšmingų profesinių ir kitų vaidmenų kaita žmogaus gyvenime. Karjera nebūtinai turi vesti į vadovaujamas pareigas ar aukštą socioekonominį statusą. Karjeros sėkmės matais tampa darbo prasmingumas ir asmenybės saviraiška. Sėkmingą karjerą kurianti asmenybė pažįsta save, yra savarankiška, atsakinga ir savikryptinga. T. Lileikienės (2009) atlikto tyrimo rezultatų atžvilgiu mokiniai turi kiek kitokius darbo ir karjeros modelius, jie vadovaujasi savo tėvų ar kitų, jau nemažai laiko dirbančių artimųjų, patirtimi.

Šių laikų abiturientai dažnai negali apsispręsti, kokią specialybę ar studijų programą pasirinkti, save nuvertina ar pervertina. Karjerą laikydami gyvenimo sprendimu, jie nesijaučia pakankamai subrendę jį priimti. Dauguma mokinių turi karjeros viziją, tačiau stokoja supratimo, kad karjeros kūrimas yra visą gyvenimą trunkantis tapatybės formavimosi procesas, o ne

vienkartinis pasirinkimas. Planuodami ir siekdami savo karjeros šiuolaikiniai mokiniai turi visišką laisvę, nes jų galimybes didina situacija darbo rinkoje, kuri šiuo metu nors ir prasta dėl ekonominės situacijos, tačiau palankesnė jauniems žmonėms nei bet kurios kitos amžiaus grupės atstovams.

Jauno žmogaus elgsena darbo rinkoje priklauso nuo daugelio socialinių, ekonominių, demografinių ir kitų veiksnių, kurie tarpusavyje yra glaudžiai susiję. Jaunimo nedarbas, kaip socialinis-ekonominis reiškinys, yra ypač nepalankus šių veiksnių tarpusavio sąveikos rezultatas. Į jaunus žmones reikia žiūrėti kaip į atskirą socialinę gyventojų grupę, turinčią savo integracijos į darbo rinką kelio specifiką. Pasak A. Railienės (2011), šiandien jaunimo užimtumas mažesnis ir vis mažėja, dažniau susiduriama su nedarbo problema, todėl labai svarbu, kad būtų efektyviai teikiamos profesinio orientavimo paslaugos, nes tai būtent vienas iš veiksnių, skatinančių mokymąsi visą gyvenimą, užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos sąlygų, verslumą.

E. Nazelskio (2011) teigimu, jaunuoliai, kurie renkasi profesiją, iki šiol mažai dėmesio kreipia į darbo rinkos realijas ir perspektyvas, dėl to daugelis specialistų lieka už darbo rinkos ribų, o tuo pačiu metu, kai darbo rinkoje akivaizdus vienų specialistų perteklius, darbdaviai skundžiasi, jog trūksta įvairaus lygmens kitų profesijų kvalifikuotų darbuotojų, ir prašo atitinkamų valstybės institucijų leisti jų įsivežti iš užsienio. Todėl labai svarbu tikslingai ir atsakingai orientuoti jaunuolius profesijai, kad darbo rinka atliėtų reikiamų specialistų poreikį, o taip pat ir jaunuolis būtų motyvuotas tuo, kuo nori būti.

Pasak T. Lileikienės (2009), savo indėlį į darbo rinką įneša personalo atrankų politika, kurioje siekiama nustatyti asmens darbo atitikimą, o šešėliniai įdarbinimo mechanizmai visose pažangiose kompanijose nustojo egzistuoti. Dabartinėje visuomenėje šiuolaikiniai jaunuoliai geba naudotis informacija, yra skatinami aktyviai kurti savo gyvenimo būdą, kurti ir išreikšti save per atliekamus įvairius socialinius vaidmenis. Lytis ar šeimos socialinis ir ekonominis statusas, kuris dar neseniai tiesiogiai lėmė profesijos ir specialybės pasirinkimą, vis labiau praranda svarbą. Šiuolaikiniai paaugliai bei jaunuoliai, išsilaisvindami iš stereotipų, gali patys formuoti savo tapatumą, tačiau jie turi mokėti ir sugebėti suprasti, kiek gali, nori pasinaudoti ir siekti, aktyviai kurti savo karjerą.

T. Lileikienės (2009) atlikto tyrimo gautieji duomenys leidžia daryti išvadą, kad dauguma mokinių laiko save svarbiausiais savo asmeninės karjeros kūrėjais ir prisiima atsakomybę už karjeros valdymą, o aplinkiniams skiriamas antraeilis vaidmuo, tačiau jų reikšmė taip pat nėra nuvertinama, o savikryptingumas laikomas svarbiausiu asmeninės karjeros sėkmę laiduojančiu veiksniu. Jis apima asmenybės tikslų kėlimą ir įgyvendinimą, pasitikėjimą savimi, turimų talentų panaudojimą bei laisvalaikio ir profesijos interesų derinimą.

Pasak D. Beresnevičienės (2003), nuolat besimokančioje visuomenėje, ypač tokioje, kurioje vyksta spartūs ekonominiai, socialiniai bei politiniai pokyčiai itin svarbu ir aktualu integruoti jauną žmogų į šiuolaikinį realų pasaulį. Informacinėje visuomenėje, kai atsiranda vis naujos profesijos, o kai kurios senosios išnyksta, vyksta sparti darbo rinkos kaita, o sugebėjimas tinkamai apsispręsti, atrasti savąjį pašaukimą, atsižvelgiant į įsidarbinimo tikimybę, tampa itin sudėtinga pedagogine problema. Todėl labai svarbu, kaip teigia A. Railienė (2011), kad būtų efektyviai teikiamos profesinio orientavimo paslaugos, nes tai vienas iš veiksnių, skatinančių mokymąsi visą gyvenimą, užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie rinkos sąlygų bei verslumą.

1.2.1. Profesijos pasirinkimas

Paaugliams, baiginėjantiems bendrojo lavinimo mokyklą, neišvengiamai tenka rinktis profesinio mokymosi bei veiklos kelią ir dažiai galima teigti, jog tai nepaprastai reikšmingas tiek asmeniniu, tiek visuomeniniu požiūriu gyvenimo reiškinys. Kaip teigia R. Adamonienė (2006), dauguma tyrėjų dėmesį skiria į palyginti mažai profesinio kryptingumo bei interesų savybių, bandoma išsiaiškinti tik bendrą jų charakteristiką: turinį, pastovumą, brandumą, profesinio apsisprendimo motyvaciją, kartu – priežastis, veiksnius, turinčius reikšmingą įtaką šioms ypatybėms.

S. Kregždės (1988) manymu profesinis apsisprendimas, profesinių ketinimų formavimasis ar net jos pasirinkimas dažnai tiesiogiai nesusijęs su profesiniu kryptingumu ir interesais, tačiau teisingai apsispręsti gali tik brandi asmenybė, kuri turi susiformavusius, aukšto lygio profesinius interesus. Priimtina laikyti, kad skirtingais amžiaus laikotarpiais profesinis apsisprendimas turi skirtingą reikšmę. Dauguma jaunuolių vyresnėse viurinės mokyklos klasėse apsisprendžia, kokią profesiją pasirinkti.

Kaip teigia V. Stanišauskienė ir N. Večkienė (2000), aktuali socialinė situacija yra esminis profesinių interesų formavimosi stimulus, o profesinių ketinimų nepastovumas traktuojamas kaip svarbi paauglių ir jaunuolių ypatybė. Jaunuoliui būdingas siekimas būti pripažintam suaugusiu, todėl dažnai jis stengiasi kažkuo išsiskirti iš kitų. Šis dėsningumas pasireiškia ir svajonėse apie savo profesinę ateitį. Dauguma, pasak autorės, galvoja apie herojiškas, romantiškas profesijas ir specialybes, kaip kosmonauto, lakūno, balerinos ar aktorės. Dauguma jaunuolių, vadovaudamiesi profesijų prestižu, norėtų įgyti retas, ryškiai išsiskiriančias profesijas, kurių reikia nedaug. Tik vienetai renkasi masines, darbinio pobūdžio.

V. Stanišauskienė (2004) išskyrė šešias Busshoff (1984) apsisprendimo dėl karjeros sudėtingumą atskleidžiančias pakopas, kurias turi pereiti karjeros kelią besirenkantis jaunuolis:

1. Karjeros kelio rinkimąsi reikia suvokti kaip uždavinį, t.y. jo atžvilgiu įgyti reikiamą motyvaciją ir nusiteikimą.
2. Karjeros kelio rinkimąsi svarbu mokėti analizuoti kaip problemą, savo supratimo lygmenyje žinoti jos sprendimo metodiką.
3. Būtina suprasti pasirinkimo galimybių realumą, mokėti įvertinti, atmesti arba priimti įvairius pasirinkimą įtakojančius veiksnius.
4. Būtina mokėti parengti alternatyvius sprendimo variantus bei suformuluoti sprendimo priėmimo kriterijus. Taikant asmeninę patirtį bei papildomą informaciją, reikia įvertinti suformuluotų alternatyvų realumą.
5. Būtina suvokti asmeninę ir socialinę atsakomybę už savo sprendimus.
6. Reikia žinoti, kaip priimtą sprendimą įgyvendinti realiame gyvenime.

Analizuojant šias pakopas, galima pastebėti, jog sąmoningas karjeros sprendimo priėmimas įmanomas tik tuomet, kai žmogus pasiekia pakankamą psichologinę brandą: suvokia karjeros prasmę, prisiima atsakomybę už savo sprendimus. Tokiai psichologinei brandai pasiekti turi būti sukuriamos atitinkamos sąlygos jaunuolio socialinėje aplinkoje.

Taip pat V. Stanišauskienė (2004) teigia, jog tam, kad teisingai pasirinktų karjeros kelią, žmogus, anot Arnold (1997), turi turėti:

- 1) aiškų supratimą apie save: savo siekius, galimybes, interesus, ambicijas, motyvus bei ribotus išteklius;
- 2) žinių apie įsidarbinimą, galimybes ir perspektyvas skirtingose darbų srityse;
- 3) gebėjimų suderinti šių dviejų grupių faktus.

Pasak autorės, efektyvus sprendimas reikalauja gerai pagrįsto asmeninio identiteto jausmo ir pasaulio suvokimo. Čia tinka nepopuliari karjeros užbaigtumo sąvoka. Jei žmogus gerai įsivaizduoja, kokios norėtų karjeros, jis yra pasirengęs karjeros sprendimo priėmimui. Darbo pasaulio kaita yra labai sparti ir tuo apsunkina darbo pasaulio pažinimą bei žmogaus profesinį apsisprendimą. V. Stanišauskienė (2004) išskyrė Phillips ir kitų mokslininkų (1985) tris *sprendimo priėmimo stilius*: *racionalusis* – asmuo apsversto informaciją, prisiima atsakomybę už priimamą sprendimą, numato galimus jo padarinius; *intuityvusis* – pasikliaujama jausmais, fantazijomis ir įsivaizdavimais; *priklausomas* – žmogus neprisiima atsakomybės už sprendimą, ji perkeliama kitiems žmonėms ar atsitiktiniams įvykiams.

Kaip teigia profesorius L. Jovaiša (1999), pašaukimas – tai lemiamas profesijos rinkimosi motyvas. Dauguma vyresniųjų klasių jaunuolių jau žino, kuo bus baigę mokyklą. Jeigu gerai

mokosi, jiems nekyla jokių problemų. Daugumai pasirinkimas yra gyvybinis klausimas. Jis sunkus, tačiau neišvengiamas.

K. Pukelio (2002) teigimu, profesijos rinkimasis yra daugkartinis aktas, ilgalaikis procesas ir, kol priimamas galutinis sprendimas, daroma daug mažų sprendimų, apgalvojami rinkimosi variantai, kurie kartais tikrinami pasitariant su tėvais, mokytojais ar psichologais. Labai gerai, jei susidaro galimybės išbandyti save kokiame nors specializuotame darbe, tada labiau atsiskleidžia tikrieji interesai, sugebėjimai, perspektyvos ir teisingiau apsisprendžiama. Tačiau daroma ir klaidų, nes daugelis studentų lieka nepatenkinti savo pasirinkimu, bet dažniausiai neįmanoma keisti specialybės, todėl baigia universitetą nenorėdami dirbti pasirinktoje srityje. Daugeliui studijos yra tik priemonė diplomui gauti, o dirbti eina ten, kur galima daugiau uždirbti. Pasak K. Pukelio ir D. Garnienės (2003), diplomai lieka tik prestižinis popierius, nes darbdaviai noriau priima asmenis, turinčius aukštosios mokyklos diplomą. Gamykloje galima įsigyti specialybę, persikvalifikuoti, todėl mažėja rūpesčių. Dirbant pramoninėje gamyboje tenka dažnai keisti profesijas, o tai apsunkina žmogaus gyvenimą, blogina kvalifikuoto darbo kokybę vien tik dėl netinkamo profesijos rinkimosi. Tai tampa asmeniui ir visuomenei reikšminga problema.

R. Kučinskienė (2003) teigia, jog spręsti šiai problemai buvo vadovaujamosi įvairiomis teorijomis, ir paminėjo tokias kaip vystymosi, savivokos (D. Super, 1949; 1964), tipologijos (J. Holland, 1959; 1972), prisitaikymo prie darbo (R. Dawis, 1984; 1992), ir kt. Jos padeda atpažinti, kaip vyksta profesijų rinkimasis, apsisprendimas, kaip teikti pagalbą sunkumų atvejais. Dabar siekiama šias teorijas jungti. L. Jovaišos (1999) ankstesni tyrimai parodė, kad vieni jaunuoliai anksti apsisprendžia, kuo būti, kitiems reikia ilgo laiko, kol subręsta pati mintis, kokią gyvenimo kelią rinktis. Jis išskiria šiuos profesinės sambrandos veiksnius:

- *Fizinė sambranda* matuojama normaliu kūno išsivystimu, fizine ir psichine sveikata, tinkama profesiniam mokymuisi ir darbui. Medicininė konsultacija renkantis profesiją ar įsidarbinant būtina nustatant fizinės sambrandos kokybę ir tinkamumą specializuotam darbui.
- *Psichinis subrendimas* kokiai nors profesijai matuojamas patirties, savivokos bei savimonės, interesų bei polinkių, intelekto, kitokių sugebėjimų, charakterio kokybe. Patirtis, įgyta mokantis mokykloje, teikia darbo pasaulio žinojimą, motyvacijos kryptį, protingesnio rinkimosi galimybę. Tačiau bendro lavinimo mokyklose ribotas darbo įgūdžių ugdymas, nesudaromos sąlygos įgyti tokios patirties, kuri atskleistų aiškų darbo rinkos vaizdą.

- *Socialiniai veiksniai* taip pat turi įtakos profesinei brandai, pavyzdžiui, tėvų socialinė būklė, profesinių mokyklų, mokslo įstaigų artumas, kaimynų kultūra ir nekultūringumas.
- *Ekonominis veiksnys* tai pelningo darbo ieškojimo stimulus. Saikingumo jausmo ugdymas gerai brandina asmenybę doram gyvenimui ir vartojimui.
- *Kultūros veiksnį* reikia visokeriopai stiprinti rengiant jaunimą šiuolaikiniam suaugusiojo gyvenimui. Lemiamą vaidmenį čia vaidina vidurinė mokykla ir dorovinis auklėjimas. Bendrasis humanitarinis ir socialinis lavinimas padės dabarties jaunimą subrandinti profesinei veiklai.
- *Dvasiniai veiksniai* – nenykstančios vertybės, įkvėptas jų siekis, nepalaužiama valia dirbti kitų laisvei, santaikai, dvasinei ir materialinei gerovei. (Jovaiša, 1999).

Apibendrinus, galima sakyti, kad pagalba asmenybei renkantis specialybę, mokyklą ar darbovietę reikalinga, kai ji ieško pagalbos, nes rinkimasis yra laisvo apsisprendimo vyksmas. Pagalba negali pažeisti laisvo žmogaus prigimties. Kartais žmogui pakanka paprastos informacijos apie darbo rinkos poreikius ir jis jau gali rinktis, o kartais jis nori giliau pažinti save, kad tinkamai nueitų į darbo rinką. Konsultacija ir yra individuali kvalifikuota patarimų sistema, padedanti jaunam žmogui sėkmingai spręsti rūpimus savo būties klausimus. G. M. Linkaitytė, D. Lukšytė ir A. Lagūnaitė (2006) taikliai pažymi, jog orientavimas suprantamas, kai asmeniui atveriamą perspektyva optimaliai išskleisti individualybės prigimtį ir patirtį savo bei kitų gerovei rekomenduojant pasinaudoti galimybe, o visa tai – didi profesinio orientavimo ir konsultavimo specialisto atsakomybė, tačiau galutinę apsisprendimo atsakomybę prisiima pats interesantas, nes joks konsultantas jos negali imtis.

1.2.2. Profesinio apsisprendimo ugdymas

Patvirtintoje 2007 m. Nacionalinėje profesinio orientavimo švietimo sistemos programoje vienas esminių pagrindinio ugdymo uždavinių – plėtoti bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ugdymo karjerai modelį (suderintą su profesinių ir aukštųjų mokyklų modeliais), ugdymo karjerai ir karjeros stebėsenos infrastruktūrą bei bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ugdymo karjerai modelio sukūrimas ir įdiegimas. Visa tai leistų įtvirtinti ir sustiprinti moksleivių motyvus pasirengti tolimesnėms studijoms ir profesiniei veiklai (suteikti profesijos rinkimosi gebėjimų). Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos šiais laikais pripažįstamos kaip vienas svarbiausių mokymosi visą gyvenimą strategijos elementų.

E. Danilevičius (2008) teigia, jog IX- XII klasėse besimokantys jaunuoliai jau turi nusistatę tam tikrus prioritetus, kurių sieks baigę vidurinę mokyklą: vieni žino, kur studijuos, kiti, tėvų ar vyresnių draugų patarti, išvažiuos dirbti į užsienį, ar pan. Jauno žmogaus, kuriam 17-19 metų, motyvacija šiuolaikinėje visuomenėje gali būti visiškai netinkama ir jų pačių gabumai bei lūkesčiai dažnai pervertinami, todėl svarbu, kad bendrojo lavinimo mokykla jaunuolių gebėjimų, interesų ir gyvenimo orientacijų įvairovę vertintų kaip pozityvų dalyką ir suvoktų jį kaip iššūkį. Taigi, pasak E. Dailidienės, L. Navickienės (2006), diferencijuotas ugdymas mokykloje, kuris plečia jaunuolio galimybes rinktis savo interesus atitinkančią ugdymo programą, turi sudaryti sąlygas asmeniui toliau plėtoti įgytas žinias, gebėjimus ir įgūdžius, bei dedamos visos pastangos, kad moksleivo neištiktų mokymosi nesėkmė, galinti užkirsti kelią į siekiamą ateitį bei didinti socialinės atskirties ir bedarbystės riziką.

Jaunam žmogui sekasi tada, kai jis jaučiasi pilnaverčiu ir tinkamai pasirenka savo gyvenimo kelią, o kad tinkamai jį pasirinkti, turi pirmiausia gerai pažinti ir vertinti save. Kaip teigia K. Pukelis ir D. Garnienė (2003), būtent savęs pažinimas ir padeda rinktis profesiją, nes individas, pasirinkdamas profesiją, išreiškia savo asmenybės individualumą. Norint pažinti save ir suvokti darbo pasaulį, būtini bendrieji gebėjimai, kurie lavinami mokykloje, o bendrieji gebėjimai – tai universalūs gebėjimai, kurie užtikrina sėkmę įvairiose srityse, leidžia žmogui sėkmingai mokytis, dirbti, bendrauti bei bendradarbiauti, kritiškai mąstyti, spręsti problemas ir kt.

D. Beresnevičienė (2002) akcentuoja, kad profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninės gerovės augimas. Todėl labai svarbu, kad jau pats pirmasis moksleivio apsisprendimas būtų sąmoningas, tikslingas, kad jaunuolis suprastų, jog adaptacija darbo pasaulyje ir asmenybės vidinė harmonija priklauso nuo tinkamo apsisprendimo. Nuo 2000–2001 mokslo metų vienuoliktose klasėse įvestas profiline mokymas, siekiant sumažinti mokymosi krūvį ir suteikti galimybę pasirinkti vieną iš profilių, įgyti papildomų žinių atitinkamai būsimos veiklos sričiai. Tai tapo tinkamo profilio pasirinkimo problema dešimtųjų klasių moksleiviams, kurių dauguma mokymosi profilį sieja su būsimomis studijomis aukštosiose mokyklose.

Efektyviai teikiamos profesinio apsisprendimo ugdymo paslaugos mokykloje (t.y. profesinis orientavimas, informavimas ir konsultavimas) yra svarbios tiek švietimo sistemai, tiek darbo rinkai bei jų tarpusavio sąveikai. Jos padeda kaip galima geriau panaudoti jaunų žmonių išteklius, sudarydamos palankesnes sąlygas užtikrinti, kad jų turimi gebėjimai ir interesai sutaptų su esamomis mokymosi ir užimtumo galimybėmis. Profesinio apsisprendimo ugdymo galimybės užtikrina ryšį tarp mokymosi poreikių ir mokymo galimybių, vaidina svarbų vaidmenį tiek gerinant priėjimą prie mokymosi galimybių, tiek motyvuojant pačius besimokančiuosius. Integravimas į

norimą profesiją ypač svarbus padedant jaunuoliui surasti savo kelią itin sudėtingose mokymo sistemose bei sparčiai kintančioje darbo rinkoje.

Akcentuojant žmogaus saviraiškos priemonių svarbą į profesinio apsisprendimo ugdymą galima žiūrėti kaip į procesą, kurio metu žmogus įgyja tam tikrų reikalingų saviraiškos priemonių jo tolimesnei profesinei veiklai. Šis procesas turi užtikrinti, kad profesionali asmenybė pasižymėtų savarankiškumu, pasirengimu nepertraukiamai saviugdai, sugebėjimu vertinti kintančią gyvenimo aplinką ir savojo aš santykį su ja. Svarbu yra tai, kad žmogus būtų kūrybiškas, išradingas, pasižymėtų demokratiškomis ir humaniškomis vertybinėmis orientacijomis, o atsirasti šiems asmenybės bruožams įtakos turi profesinio apsisprendimo ugdymo vyksmas.

R. Laužackas (1998) formuluoja detalų profesijos apibrėžimą: „Profesija yra atitinkamomis žiniomis, mokėjimais, gebėjimais ir įgūdžiais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidą“. Norint įgyti žmogui priimtina ir norimą profesiją, kuri leistų gyventi aktyviai, pasiturinčiai ir kokybiškai, būtinas profesinis ugdymas, konsultavimas bei mokymas, kuris turi būti vykdomas jau mokykloje. Pats profesinis mokymas vyksta įvairiose ugdymo institucijose, tiesiogiai mokytojui bendraujant su mokiniais arba naudojantis knygomis ir kitomis mokymo priemonėmis. Neabejotina, kad pagrindinė mokyklos paskirtis yra mokyti. Mokant ir įgyjant žinių pirmiausia siekiama ugdyti mokinių intelektą, asmenybės sugebėjimą tikslingai veikti, tinkamai mąstyti ir efektyviai bendrauti su aplinka. Šiam procesui būdinga ir auklėjamoji, lavinamoji, formuojamoji funkcija.

Formuodamas profesines žinias ir įvairius mokėjimus žmogus įgyja naujų vertybių, kaip fizinių, socialinių, kultūrinių ir dvasinių, kokybę. Naujos savybės atsiranda susipažįstant su mokslo žiniomis, plėtojant profesinius gebėjimus, pažiūras, vertybines orientacijas, tačiau šios savybės gali būti ugdomos ir netikslingai. Tam įtakos turi atsitiktiniai veiksniai bei ugdymo klaidos, kurios skatina neigiamą asmenybės kitimą. Norint to išvengti reikalingas profesionalus švietimas, kurio metu žmogus rengiamas socialiniam gyvenimui, kur turi sugebėti vertinti darbo aplinką siedamas ją su visais išoriniais veiksniais. Tad galima daryti išvadą, jog profesinio apsisprendimo ugdymas yra būtinas, kuris nagrinėjamas profesinės pedagogikos moksle ir detalai apibrėžiamas R. Adamonienės, S. Daukilo, B. Krikščiūno ir kt.: „Profesinis ugdymas – tai pedagoginių prielaidų sukūrimas asmenims ar jų grupėms, kurie rengiasi profesinei veiklai, kai užtikrinama sąveika su profesijos pedagogais, profesinio ugdymo institucijos bendruomene, gyvenimo ir veiklos pasaulio vertybėmis, formuojamos naujos kognityvinės, emocinės, psichomotorinės jų asmenybių savybės profesinio mokymo, lavinimo, prusinimo, švietimo, globojimo ir auklėjimo proceso metu“ (Adamonienė, Daukila ir kt., 2001).

Apibendrinant, galima teigti, kad mokyklinėje sistemoje profesinio apsisprendimo ugdymo tikslai ir uždaviniai daugiausia formuluojami socialinio užsakymo pagrindu, o mokytojas dažniausiai būna pagrindinė mokymo proceso figūra. Tokioje sistemoje dominuoja aiškinamojo mokymo metodai, mokiniui nesudaromos galimybės savarankiškai rinktis priimtina mokymosi būdą. Taip yra todėl, nes tokio tipo profesinio ugdymo sistemoje pats ugdymo turinys yra griežtai reglamentuojamas valstybės apibrėžtų profesinio rengimo standartų arba profesijų kvalifikacinių reikalavimų. Lietuvoje tokia sistema taikoma dalinai, tiksliau būtų profesinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje pavadinti profesiniu orientavimu, informavimu.

1.2.3. Profesinio orientavimo problemos dabarties mokykloje

Šiuo metu profesinio orientavimo sistema dar tik kuriama, nors tam tikras profesinio orientavimo paslaugas teikia įvairios švietimo institucijos: bendrojo lavinimo, profesinės ir aukštosios mokyklos, tačiau paslaugos teikiamos labiau atskirų institucijų iniciatyva, trūksta sisteminio, kompleksinio ir koordinuoto požiūrio, apimančio visus mokymo lygius, visas tikslines grupes, skirtingo institucinio statuso įstaigas. Todėl svarbus žingsnis didinant profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą – profesinio orientavimo paslaugų teikėjų, jų funkcijų ir atsakomybių švietimo ir darbo rinkos institucijose reglamentavimas, jų kompetencijų ir rengimo principų apibrėžimas (Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo tvarkos reikalavimų aprašas, 2005; Profesijos informavimo standartas, 2007; Profesijos konsultanto profesijos standartas, 2008).

Profesinio orientavimo sistemos valdymo mechanizmai, apibrėžti Profesinio orientavimo strategijoje (2003), nėra pakankami, jie turi būti tobulinami, atsižvelgiant į tai, kad esamai profesinio orientavimo sistemai trūksta vieningumo ir nuoseklumo, ji neapima visų švietimo institucijų lygmenų ir viso paslaugų spektro; nepakankamas dėmesys yra skiriamas profesinio orientavimo veiklų, vykdomų skirtingais švietimo lygmenimis (bendrojo lavinimo, profesinėse ir aukštosiose mokyklose), suderinamumui ir perimamumui užtikrinti, kokybės užtikrinimo mechanizmams formuoti. Profesinio orientavimo infrastruktūros silpnybės kuriamas profesinio orientavimo paslaugas teikiančių struktūrų tinklas nėra pakankamas, nes apima tik mažą dalį visų švietimo institucijų, yra orientuotas labiau į profesinio informavimo, mažiau į karjeros planavimo gebėjimų ugdymą; profesinio orientavimo veiklas vykdančios švietimo institucijos nepakankamai pritaikytos šiai veiklai vykdyti, stokoja techninės ir materialinės bazės; trūksta regioninių struktūrų, galinčių užtikrinti profesinio orientavimo paslaugų valdymą ir prieinamumą šalies regionuose. Profesinio orientavimo silpnybės turinio srityje: nepaisant sukurtų normatyvinių dokumentų, programų, metodikų ir kitų profesinio orientavimo priemonių, šalies švietimo sistema

dar nėra pasirengusi veiksmingai teikti profesinio orientavimo paslaugas: trūksta specialių priemonių, orientuotų į ugdymą karjerai, profesinį konsultavimą, karjeros stebėsenos organizavimą; planuojant ir formuojant profesinio orientavimo paslaugų turinį nepakankamai įtraukiami socialiniai partneriai; sukurta Atvira informavimo, konsultavimo, orientavimo sistema reikalauja palaikymo, jos turinio atnaujinimo, siekiant pritaikyti ją augantiems profesinio orientavimo sistemos poreikiams.

Dabartinis profesinis orientavimas bendrojo lavinimo mokykloje nėra visiškai susitemintas ir išplėtotas. Pastaruoju metu 10-12 klasių mokiniai gali naudotis ir domėtis mokyklose vykdomais renginiais, dalyvauti organizuojamose ekskursijose į aukštąsias, profesines mokyklas, įvairius seminarus profesinio konsultavimo temomis ir pan., tačiau visa tai priklauso nuo pačios mokyklos iniciatyvos. Taip pat pačios aukštosios mokyklos rengia tam tikras paskaitas, susitikimus su įvairių profesijų atstovais, rengiamos kasmet mokslo studijų „mugės“. Daugelyje gimnazijų jau yra Profesinio informavimo centrai (PIC), tačiau jų veikla dar ne visiškai koordinuota.

Galima manyti, jog profesijos pasirinkimas yra vienas esmingiausių ir atsakingiausių jauno žmogaus žingsnių, tyrimai (Juraitė, Laužackas, Pukelis, 2003; Pukelis, Garnienė, 2003; Garnienė, 2006; Lileikienė, 2009) atskleidžia, kad mokiniai baigiamosiose klasėse dažnai dar neapsisprendę dėl būsimos profesijos, nesiorientuoja profesijų bei profesinės veiklos specifikoje, o esminis profesinio apsisprendimo kriterijus yra profesinio rengimo institucijos ir/ar pačios profesijos prestižas visuomenėje. A. Railienė (2011) pažymi, jog mokinio apsisprendimą dėl profesinių ketinimų sunkina profesinio orientavimo paslaugų mokykloje chaotiškumas ir stichiškumas. Mokytojai, mokykloje dirbantys specialistai dėl laiko, didelio darbo krūvio ar kompetencijų stokos ne visada geba suteikti mokiniams efektyvią pagalbą sprendžiant jų profesijos pasirinkimo problemas.

Apibendrinant galima teigti, kad jaunam žmogui vienas esmingiausių ir atsakingiausių žingsnių yra tinkamos bei norimos profesijos pasirinkimas, todėl labai svarbu tinkamai plėtoti ir taikyti profesinio orientavimo paslaugas mokyklose. Tačiau dabar profesiniam informavimui ir konsultavimui skiriama per mažai dėmesio. Profesinis orientavimas, profesinis konsultavimas bei profesinis informavimas – tai lygiagrečios sąvokos, kurios apima vieną tikslą, t.y. suteikti asmeniui kuo išsamesnę informaciją apie profesijas, karjeros galimybes, padėti žmogui pažinti save, savo poreikius bei atrasti savas vertybes ir sritį, kurioje norėtų realizuoti save ir pasirinkti profesiją. Taigi profesinis informavimas, konsultavimas, orientavimas – vientiso nuolatinio karjeros projektavimo proceso dalys, kurios kaip priemonės turi atitikti besikreipiančio žmogaus poreikius ir padėti realizuoti pačius konsultavimo tikslus.

2. PROFESINIO INFORMAVIMO KONSULTANTO VEIKLOS YPATUMAI

2.1. Normatyviniai dokumentai, reglamentuojantys profesinio informavimo konsultanto veiklą

Šiai dienai Lietuvoje profesinio informavimo veikla ir jos plėtra yra grindžiama Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatomis (2003), Profesinio orientavimo strategija (2004), Profesinio informavimo standartu (2007) ir Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (2008). Remiantis šiais dokumentais galima teigti, jog profesinis informavimas mūsų šalyje siejamas su ekonomine ir socialine politika bei mokymusi visą gyvenimą.

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše, kuris patvirtintas 2005 metais, nurodyta, jog profesinio informavimo ir konsultavimo veiklą Lietuvoje koordinuoja Profesinio orientavimo taryba, kurią sudaro Švietimo ir mokslo ministras (vykdo profesinio informavimo veiklos priežiūrą) bei Socialinės apsaugos ir darbo ministras (vykdo profesinio konsultavimo veiklos priežiūrą). Šios tarybos pagrindinė funkcija – aprobuoti profesinio informavimo ir konsultavimo finansavimo planus bei nagrinėti kitus šios srities klausimus. Profesinio informavimo konsultantas apibrėžiamas kaip specialistas, teikiantis asmenims informaciją apie švietimo sistemą, specialybes ir profesijas, kvalifikacijas, darbo rinką ir profesinės karjeros galimybes.

Naujausias dokumentas, kuris patvirtintas 2012 metais ir reglamentuojantis profesinio informavimo konsultanto veiklą, tai Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas. Šiame dokumente, bendrosiose nuostatose išryškintas profesinio orientavimo tikslas, kuris įvardintas kaip visuma priemonių, padedančių asmenims sąmoningai rinktis jiems tinkamas švietimo ir užimtumo galimybes, sudarančių sąlygas įgyti karjeros kompetencijų, aktyviai kurti savo karjerą (t. y. visą gyvenimą trunkančią asmeniui ir visuomenei reikšmingų asmens mokymosi, saviraiškos ir darbo patirčių seką). Profesinis orientavimas vykdomas teikiant ugdymo karjerai, profesinio informavimo ir profesinio konsultavimo paslaugas.

Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše (2012, I) teigiama, jog profesinis informavimas vykdomas laikantis tam tikrais principais, kaip *prieinamumo, nešališkumo, laisvo pasirinkimo ir asmeninės atsakomybės už karjeros sprendimus, individualizavimo* bei *paslaugų kokybės*.

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše (2005, I) yra nustatyti šie profesinio informavimo uždaviniai, kuriuos galima priskirti jaunuolių, besimokančių gimnazijose, profesiniam orientavimui:

- teikti informaciją apie švietimo sistemą, priėmimo sąlygas bei specialybes;
- informuoti ir patarti dėl profilinio mokymosi, specialybių, kvalifikacijų bei profesijų sąsajų;
- teikti informaciją apie profesijas ir darbo rinką bei jos prognozes;
- teikti informaciją apie profesinės karjeros galimybes.

Iš šių profesinio informavimo veiklos uždavinių galima matyti, jog profesinio informavimo veikla, palyginus su profesiniu konsultavimu, yra informuojamojo pobūdžio. Profesinio konsultavimo veiklų uždaviniuose numatoma teikti rekomendacijas, profesinio tinkamumo konsultacijas, analizuoti ir įvertinti individualias kliento savybes įgyti tam tikrą kvalifikaciją.

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše (2005, IV) pateiktos šios pagrindinės profesinio informavimo konsultanto veiklos, kurios siejasi su jaunuoliams teikiamu profesiniu informavimu mokyklose:

- 9–12 klasių mokiniams teikia tikslią informaciją apie specialybių ir profesijų turinį, ypatumus ir reikalavimus, mokymosi ir studijų galimybes, priėmimo sąlygas ir kt., pataria, kur rasti profesinio konsultavimo institucijas;
- mokinių tėvams teikia informaciją apie mokymo ir studijų sistemos teikiamas galimybes;
- bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų mokytojus informuoja apie teikiamas paslaugas bei naujoves profesinio informavimo srityje.

Kalbant apie profesinį informavimą būtent mokykloje, Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše (2012, IV) pabrėžiama, jog pati mokykla organizuoja ir užtikrina mokinių ugdymą karjerai, profesinį informavimą ir profesinį konsultavimą bei stebėseną:

➤ *Vykdydama mokinių ugdymą karjerai atsižvelgiant į mokinių amžiaus tarpsnio ypatumus:*

- sudaro sąlygas visiems mokiniams įgyti karjeros kompetencijų (žinių, gebėjimų ir nuostatų apie save, mokymosi, saviraiškos ir darbo galimybes, karjeros sprendimų priėmimą, karjeros planavimą, derinimą su kitomis gyvenimo sritimis ir realizavimą);
- įgyvendina švietimo ir mokslo ministro tvirtinamą ugdymo karjerai programą;
- organizuoja su ugdymu karjerai suderintas kultūrinę, meninę, pažintinę ir kitas veiklas;
- organizuoja su ugdymu karjerai suderintą neformalųjį švietimą.

➤ *Vykdydama mokinių profesinį informavimą:*

- sudaro sąlygas mokiniams gauti ir aptarti informaciją apie mokymosi ir darbo galimybes (pasitelkiant informacines sistemas ir kitas priemones – renginius, ekskursijas, susitikimus su švietimo įstaigų atstovais, darbdaviais ir kitais asmenimis):

1) mokykloje vykdomas programas, mokymo formas, įgyjamas kompetencijas ir kvalifikacijas, mokymosi sąlygas;

- 2) mokymąsi ir studijas toje pačioje ir aukštesnėje pakopoje, švietimo teikėjus ir jų vykdomas mokymo ir studijų programas, priėmimo taisykles;
 - 3) profesinės veiklos ir užimtumo sritis, darbo rinką ir jos pokyčių prognozes (kvalifikacijų paklausą, atlyginimus);
- organizuoja profesinį veiklinimą – veiklas, kuriose mokiniams padedama aktyviai pažinti įvairias užimtumo sritis, profesijų ypatumus ir karjeros galimybes, kausti darbo patirtį, ugdyti profesinę motyvaciją bei planuoti būsimą karjerą. Šiam tikslui gali būti organizuojami apsilankymai darbo vietose, praktinis mokymas, praktinės veiklos atlikimas ir(ar) imitavimas, įgytos patirties aptarimas bei kita.
- *Vykdydama mokinių profesinį konsultavimą (individualų ir grupinį):*
- sudaro mokiniams galimybes pažinti, įvertinti ir aptarti individualias savybes, galinčias turėti įtakos karjerai (mokymuisi įvairiose pakopose, darbui);
 - sudaro sąlygas konsultuotis dėl mokymosi (individualaus ugdymo plano arba mokymo plano sudarymo, švietimo teikėjo, mokymosi ar studijų krypties, mokymosi formų rinkimosi) ir profesinės veiklos rinkimosi;
 - padeda spręsti karjeros problemas, susijusias su socialiniais, sveikatos, psichologiniais ir kitais veiksniais klausimus arba nukreipia į kitus švietimo pagalbos specialistus;
 - konsultuoja darbo paieškos klausimais mokyklose, vykdančiose profesinio mokymo programas;
 - skiria asmenį, kuris vadovauja ir koordinuoja ugdymui karjerai, profesiniam informavimui ir profesiniam konsultavimui skirtos karjeros konsultantų, karjeros konsultantų asistentų, klasės (-ių) ar grupės (-ių) kuratorių, įvairių dalykų mokytojų, profesijos mokytojų, socialinių pedagogų, mokyklų psichologų ir kitų švietimo pagalbą teikiančių specialistų grupės darbą;
 - vykdo mokinių profesinio orientavimo stebėseną mokykloje;
 - profesinio orientavimo procese pasitelkia mokyklos bendruomenę, socialinius partnerius, darbdavius ir jų organizacijas, visuomenines organizacijas, rėmėjus ir kitas suinteresuotas grupes;
 - profesiniam orientavimui mokykloje koordinuoti ir atskiroms veikloms vykdyti (individualioms konsultacijoms, mokymams), informavimui skirtai medžiagai ir priemonėms laikyti mokykloje skiria šioms veikloms pritaikytas patalpas;

- pasitelkia švietimo pagalbos įstaigas ir kitas institucijas, turinčias atitinkamų kompetencijų specialistus, jeigu mokykla savarankiškai negali užtikrinti mokinių poreikius atitinkančio profesinio orientavimo.

Apibendrinant profesinio informavimo konsultanto pagrindines funkcijas, galima teigti, jog profesinio informavimo vietose dirbantys specialistai atlieka tarpininko ir informacijos apie priėmimo sąlygas, mokymosi ir studijų galimybes Lietuvoje ir užsienyje, profesinį konsultavimą vykdančias institucijas teikėjo vaidmenį. Kokybiškam informacijos perteikimui labai reikalingi komunikavimo ir naudojimosi informacinėmis technologijomis įgūdžiai. Profesinio informavimo konsultantas dirba su įvairiomis tikslinėmis grupėmis, todėl jo veikloje svarbūs informacijos pateikimo, kontakto užmezgimo, bendravimo su asmeniu bei informacinių renginių organizavimo įgūdžiai. Didelė dalis profesinio informavimo veiklai skirtų priemonių, tokių kaip testai, klausimynai, profesijų aprašai, yra patalpintos internete, todėl profesinio informavimo konsultantas turi mokėti jomis naudotis pats ir gebėti paaiškinti kaip naudotis savo klientams.

Galima matyti, jog be profesinio informavimo konsultantų profesinio informavimo paslaugas taip pat teikia ir kiti švietimo institucijose dirbantys specialistai. Taip pažymėta Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų apraše, tačiau kiek ir ar visose mokyklose, gimnazijose tai yra vykdoma – duomenų nepateikiama. Jame minima, kad bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai jau pradinių klasių mokinius supažindina su informacija apie darbą ir profesijų pasaulį, 5-8 klasių mokiniams teikia informaciją apie darbo rinką, profesijas, mokymosi profilius, tolesnio mokymosi galimybes, taip pat supažindina su profesinio informavimo šaltiniais, pataria, kur rasti profesinio informavimo ir konsultavimo institucijas, o 9-12 klasių jaunuoliai dar informuojami ir apie mokymo ir studijų sistemą, priėmimo sąlygas. Klasių auklėtojai 8-9 klasių mokinių tėvams teikia pažintinę informaciją apie mokymosi profilius, specialybes, mokymo ir studijų sistemą, taip pat supažindina su PIC teikiamomis paslaugomis, profesinio konsultavimo institucijomis, o vyresnių klasių mokinių tėvams papildomai teikia informaciją apie priėmimo sąlygas, darbo rinką ir kt. Taip pat dokumente pažymima, jog socialiniai pedagogai, mokyklų psichologai supažindina su profesinės karjeros gebėjimų ugdymo programomis mokytojus, klasių auklėtojus bei profesijos mokytojus. Šie specialistai supažindina ir 5-8 klasių mokinius su profesinės karjeros planavimu, vykdo profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo programas. 9-12 klasių jaunuoliai yra konsultuojami karjeros planavimo klausimais, taip pat vykdomos profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo programos.

Apibendrinant galima teigti, jog profesinio informavimo paslaugas bendrojo lavinimo mokyklose turi teikti ne tik profesinio informavimo konsultantai, bet ir mokytojai, klasių auklėtojai, socialiniai pedagogai ir mokyklų psichologai. Tenka pastebėti, jog į minėtų paslaugų teikėjų grupę

nėra įtraukti bendrojo lavinimo bibliotekų ar skaityklų, kuriose nėra įsteigtų PIC, darbuotojai, nors būtent ten yra sudarytos sąlygos naudotis internetu ir kitais informacijos šaltiniais.

2.2. Pagrindinės profesijos konsultantų veiklos sritys

Profesinio konsultavimo formos yra labai įvairios, todėl jo veikla apima daug funkcijų, tokių kaip informacijos pateikimą, paaiškinimą ir interpretavimą, konsultavimą, gebėjimų įvertinimą, informacijos rinkimą bei patarimus, tikslų nustatymą ir veiksmų planavimą, motyvavimą, mokymą priimti sprendimus, planuoti karjerą ir t.t. Profesijos konsultantai gali savo klientams pristatyti darbo rinkos pokyčius, padėti suvokti, kaip galima vadovauti savo karjerai, priimti sprendimus, rasti jų gyvendinimo būdus ir pan. (Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams, 2008).

Lietuvos karjeros konsultanto profesijos standarte (2004) nurodomos septynios pagrindinės profesijos konsultanto veiklos sritys: informavimas, tyrimai, mokymas, konsultavimas, asmeninis ir profesinis tobulėjimas, socialinis bendradarbiavimas, vertinimas.

Profesijos konsultantai profesinio informavimo vietose įgyvendina pagrindinį profesinio informavimo tikslą – renka ir tvarko profesinio informavimo tikslinių grupių poreikius atitinkančią informaciją, prieinamai ją teikia kiekvienam asmeniui ar asmenų grupei sudarant sąlygas priimti racionalius profesijos rinkimosi ir karjeros planavimo sprendimus, derinant saviraiškos bei individualius asmenybės tobulėjimo poreikius su darbo rinkos reikalavimais (Profesinio informavimo standartas, 2007).

Asmeninis ir profesinis tobulinimasis apibrėžiamas kaip profesijos konsultanto veikla, kuria jis siekia plėtoti savo žinias, gebėjimus bei nuostatas, atsižvelgdamas į kintančius visuomenės, profesinės veiklos reikalavimus ir darbo rinkos poreikius. Tuo tarpu informavimas – tai asmens ar asmenų grupės konsultavimas apie profesijas, jų turinį, profesinio rengimo sistemą, darbo rinkos poreikius ir pan. (Karjeros konsultanto profesijos standartas, 2004). Pasak Barkauskaitės (2007), profesiniu informavimu siekiama padėti žmonėms pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo ir užimtumo srityse, aktyviai kurti savo profesinę karjerą, nepriklausomai nuo jų amžiaus ir gyvenimo etapo.

Profesinio informavimo paslaugos teikiamos laikantis tam tikrų principų:

- Pagarbos asmeniui, jo profesiniam ketinimui ar apsisprendimui.
- Laisvo ir savarankiško asmens apsisprendimo renkantis informacijos teikėjus ir šaltinius.
- Informacijos teikimo objektyvumo, nešališkumo ir konfidencialumo.

- Profesinio informavimo prieinamumo ir lygių galimybių teikiant informaciją skirtingoms profesinio informavimo tikslinėms grupėms.
- Profesinio informavimo sistemiškumo ir nuoseklumo.
- Informavimo metodų ir priemonių kompleksiskumo, korektiškumo ir tęstinumo, įvertinant asmenines, mokymosi/studijų, ekonomines, geografines, socialines, įsidarbinimo ir kitas galimybes.
- Profesijų tarpusavio priklausomumo, socialinio naudingumo ir sąryšio.
- Teorinio ir praktinio profesijos pažinimo vienovės (Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas, I tomas, 2008).

Profesinis konsultavimas – „tai bendra konsultanto ir konsultuojamojo veikla, padedanti atskleisti profesijos rinkimosi interesus gyvenimo tikslų kontekste, pažinti ir įvertinti kliento individualius ypatumus, išsilavinimo privalumus bei trūkumus ir pasinaudoti turimomis žiniomis, mokėjimais bei sukaupta patirtimi, priimant optimalų profesijos rinkimosi sprendimą“ (Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas, II tomas, 2008). Kitaip tariant, tai visų veiklų, užtikrinančių racionalią karjeros plėtotę planavimas, organizavimas ir vertinimas. Konsultavimas apima pagalbą konsultuojamam asmeniui pasirenkant mokymo/studijų institucijas ar kursą, sudarant mokymosi/studijų planus ir pan. (Karjeros konsultanto profesijos standartas, 2004). Pasak Kočiūno (1995), konsultavimas padeda žmogui veikti pasirinktinai, mokytis elgtis naujai, skatina asmenybę tobulėti. Konsultavimo esmė – kontaktas tarp kliento ir konsultanto.

Galima būtų išskirti šias mokslinėje literatūroje minimas konsultavimo strategijas:

- **Vadovavimas.** Profesijos konsultantas, remdamasis savo žiniomis, patirtimi, vertybėmis, konsultuojamiesiems asmenims nurodo, pataria, kaip reikia mąstyti ir veikti.
- **Mentorstė** suprantama kaip aktyvus procesas, organizuotas dviejų asmenų susitikimas, vykstantis pasitikėjimo, paramos ir kūrybos aplinkoje. Mentorius atlieka daug veiklos funkcijų, bet svarbiausia – globėjišką santykį, bendradarbiavimą, ryšį su globotiniu. Mentorius stengiasi išvelgti kliento mokymosi poreikius, paskatinti jį prisiimti atsakomybę už savo mokymąsi. Svarbiausia ne patarti, bet padėti asmeniui tobulėti taip, kaip to jis pats nori.

- **Konsultavimo strategija, remiantis Geštalo terapijos požiūriu.** Svarbiausia yra besikolsuntuojančiojo patirtis ir išgyvenimai. Ypatingai pabrėžiamas asmenybės tobulėjimas, išgyvenimų, emocijų sąmoningas supratimas, skatinamas intelektualinis tobulėjimas.
- **Refleksiją skatinantis konsultavimas.** Jis primena intelektinę diskusiją, kurioje tyrinėjamos karjeros alternatyvos ir jų tikimybė, nebūtinai siekiant nustatyti vienos iš jų pritaikomumą (Mokslinė studija: konsultantų kompetencijų aprašas, 2007).

Išanalizavus dokumentus, tokius kaip Karjeros konsultanto profesijos standartas (2004) bei Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas (II tomas, 2008), galima būtų išskirti šias profesijos konsultantų veiklos sritis:

Mokymas – tai pagalba konsultuojamam asmeniui planuojant, organizuojant ir vertinant savo mokymosi/studijų veiklas, kurios sudaro prielaidas priimti racionalius karjeros plėtotės sprendimus. Mokymu siekiama padėti konsultuojamiesiems asmenims geriau pažinti savo temperamento ir charakterio ypatumus, karjeros aspiracijų pagrindumus darbo rinkos kaitos kontekste, pateikti informaciją apie save darbdaviui, tobulinti įsidarbinimą gerinančius gebėjimus.

Tyrimai – tai atitinkamais metodais grindžiamas duomenų apie konsultuojamojo asmens charakteristikas, profesijas, profesinį rengimą rinkimas. Profesijos konsultanto atliekamų tyrimų pobūdis taip pat nukreiptas į objektyvias karjeros galimybes konkrečioje profesinėje veikloje, darbo rinkos struktūrą ir jos kaitą, tam tikros profesijos ar specialybės paklausą ir perspektyvas.

Socialinis bendradarbiavimas suprantamas kaip profesijos konsultanto veikla, palaikanti konstruktyvius ryšius su tėvais, pedagogais, psichologais, darbdaviais, koordinuojanti visuomeninių organizacijų, karjeros planavimo institucijų veiklą, siekiant plėtoti informavimo, konsultavimo bei mokymosi paslaugas, profesijos pasirinkimo bei karjeros plėtotės srityse. Socialinis bendradarbiavimas leidžia užtikrinti efektyvų profesinio konsultavimo sprendimų priėmimą atskiro asmens atžvilgiu, įvertinti konkrečios bendruomenės, regiono bei šalies ekonominius, socialinius, švietimo ir užimtumo plėtotės planus.

Vertinimas – tai savo ir konsultuojamojo asmens karjeros siekių suvokimas darbo rinkos poreikių kontekste bei iš to kylančių uždavinių identifikavimas ir prioritetų nustatymas, siekiant kuo efektyviau realizuoti karjeros konsultanto ir jo kliento profesinio tobulėjimo poreikius. Vertinimo rezultatai turėtų patvirtinti „nuojautas“ arba nuomones dėl klientų asmeninio interesų ir gabumų, atkreipti konsultantų dėmesį į taikomus karjeros konsultavimo metodus ir pan. (Jigau, 2008). Atlikdamas vertinimą karjeros konsultantas taip pat turi numatyti galimą savo ir konsultuojamojo

socialinių ir individualių poreikių neatitikimą, priimti klientą kaip sudėtingą asmenybę, gerbti jo interesus ir autonomiją (Musca, 2008).

Taigi, bendrai profesijos patarėjo veiklos tikslą A. Railienė (2011) taikliai apibūdina kaip patariamąsios pagalbos asmenims pasirenkant savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kuriant savo profesinę karjerą teikimas.

Apibendrinant galima teigti, kad profesijos konsultavimo specialistų veikla apima daugelį sričių, reikalaujančių įvairiausių žinių ir gebėjimų, kurie būtini norint suteikti kokybiškas konsultavimo paslaugas. Todėl labai svarbu atkreipti dėmesį į karjeros konsultantų pasirengimą, t.y. kokias žinias bei įgūdžius jie turi turėti.

2.3. Profesijos konsultanto kompetencijos struktūra

Pasak B. Leonienės (2001), šiuolaikiniame darbo pasaulyje kompetenciją sudaro daug gebėjimų ir tai tampa būtinybe, nes nuolatinės permainos reikalauja iš visų darbuotojų, tarp jų ir karjeros konsultantų, lankstumo ir gebėjimo prisitaikyti. Dažniausiai mokslinėje literatūroje išskiriamos tokios kompetencijos sritys kaip *asmeninė kompetencija*, *socialinė kompetencija*, *mokymosi kompetencija* bei *profesinę kompetenciją* (Inovatyvūs karjeros konsultavimo modeliai, 2008; Valackienė, 2005; Martinkus, Neverauskas, Sakalas, 2002).

Pasak R. Adamonienės, S. Daukilo, B. Krikščiūno ir kt. (2001), profesinės kompetencijos struktūrą daugiausia lemia tai, kas yra konkretus individo profesijos objektas. Pavyzdžiui, profesijų sistemoje „žmogus-žmogus“ (mokytojo, psichologo, taip pat ir profesijos konsultanto) ypač svarbus vaidmuo profesinės kompetencijos turinyje tenka žmogaus asmenybei, jos vertybinėms orientacijoms, gyvenimo normoms, saviraiškos priemonėms.

K. Pukelis ir N. Pileičikienė (2012) teigia, jog profesinis informavimas bus rezultatyvesnis, jei PIC klientai gerai jausis bendraudami su profesijos patarėju ar kitais PIC lankytojais, taip pat turės teigiamą požiūrį į išorinę aplinką (mokytojus, tėvus, draugus ir t. t.), o taip pat ne mažiau svarbus yra profesijos patarėjo kompetentingumas – tinkamo turinio, veiklos metodų ir formų taikymas ir pan.

G. M. Linkaitytės, D. Lukšytės, A. Lagūnaitės (2006) cituojamos Lucia ir Lepsinger teigia, jog konsultanto kompetencijų modelis būtinai turi būti sudarytas iš kompleksinio ir detalaus žinių, įgūdžių ir asmeninių charakteristikų rinkinio ir turi būti įgyvendinamas konkrečiame konsultavimo kontekste. Autorės pasiūlė tokį kompetencijų modelį, kuris apima įgimtus gabumus ir įgytus sugebėjimus: 1) pagrindinės asmeninės savybės, įgimti talentai ir gabumai; 2) konsultanto rengimo

metu įgytos žinios bei įgūdžiai; 3) konsultantui būdinga elgsena, pasireiškianti per įgimtus asmens gabumus ir įgytus sugebėjimus.

Apibendrinant profesijos konsultanto profesinės kompetencijos struktūrą, akivaizdu, jog yra jai labai svarbios konsultantų asmeninės savybės, tokios kaip intuicija, išvalgumas, jautrumas, pagarba ir t.t., įgimti gabumai bei įgytos žinios ir gebėjimai. L. Jovaiša ir R. Orenienė (2003) šiuos gebėjimus puikiai įvardija kaip *bendruosius* ir *specialiuosius*. *Bendrieji gebėjimai* – tai ilgą laiką naudotinių žinių, sugebėjimų, įgūdžių, požiūrių ir vertybinių orientacijų, lemiančių visapusišką asmenybės ugdymąsi, jos profesinį lankstumą bei mobilumą visuma, kurie tinkami daugeliui profesinės veiklos sričių ir jų minimaliai privalo turėti kiekvienas asmuo, norintis tobulėti ir sėkmingai adaptuotis visuomenėje. *Specialieji gebėjimai* – tai profesinės žinios ir įgūdžiai.

2.4. Profesijos konsultanto funkcijos ir gebėjimai

Norint tinkamai atlikti konsultavimą, profesijos konsultantas turi būti įgijęs atitinkamus gebėjimus bei įvaldyti pagrindines konsultavimo veiklos funkcijas, kurias plačiai pateikia ir apibūdina Karjeros konsultanto profesijos standartas (2004), tai: *bendravimo organizavimą, tyrimų vykdymą ir panaudojimą, konsultavimo organizavimą ir planavimą bei konsultavimo plano realizavimą*.

Bendravimo organizavimas. Jam atlikti svarbūs konsultavimo aplinkos ir atmosferos kūrimo metodai ir įgūdžiai, emociniai konsultavimo atmosferos komponentai bei kontakto palaikymo metodai ir įgūdžiai: gebėjimas sukurti teigiamą emocinę konsultavimo aplinką ir užmegzti konstruktyvų ryšį su konsultuojamuoju; gebėjimas modeliuoti ir valdyti pokalbį (skatinti atvirą, nuoširdų pokalbį apie problemas, kurias klientui norisi aptarti, ir apie veiksnius bei priežastis, sukėlusius šias problemas); gebėjimas įgyti konsultuojamojo pasitikėjimą ir saugoti konsultavimo paslaptis, t.y. laikytis konfidencialumo principo; gebėjimas prognozuoti ir identifikuoti konsultavimo trikdžius (informacijos trūkumą nepajėgumą apsispręsti, norų ir galimybių neadekvatumą, interesų, vertybių ir idealų stoką, dažnas veiklos ir elgesio klaidas, savarankiškumo stoką, profesijos pasirinkimo arba siekiamo karjeros tikslų kriterijų nežinojimą ir nesupratimą, teigiamos patirties stoką ir kt.). Profesijos konsultantas, bendraudamas su klientu, taip pat turėtų gebėti numatyti ir įveikti konsultavimo metu išylančias psichologines krizes, numatyti išvengti konfliktų su konsultuojamuoju ir esant reikalui efektyviai taikyti konfliktų sprendimo strategijas, derinti įvairius bendravimo būdus ir priemones, bendrauti su grupėmis ir atskirais asmenimis.

Tyrimų vykdymas. Šiai funkcijai atlikti svarbūs praktiniai tyrimo įgūdžiai: gebėjimas formuluoti tyrimo tikslus ir uždavinius, gebėjimas tinkamai parinkti ir naudoti įvairius nesudėtingus

psichologinius, kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus (stebėjimo, testavimo, pokalbio, ekspertų ir kt. apklausas ir kt.), apdoroti tyrimų duomenis, atlikti jų interpretavimą, vertinimą ir teikti klientui grįžtamąjį ryšį.

Konsultavimo organizavimas ir planavimas. Reikalingi tokie gebėjimai, kaip sukurti teigiamą ryšį tarp konsultuojamojo ir konsultanto, gebėjimas nustatyti kliento konsultavimosi poreikius ir gebėjimas įvertinti konsultavimo tikslus ir uždavinius.

Konsultavimo plano realizavimas. Norint realizuoti konsultavimo planą, būtini šie konsultavimo metodų taikymo gebėjimai: gebėjimas taikyti įvairias konsultavimo teorijas bei strategijas (į asmenį orientuotas konsultavimas, psichoanalitinis konsultavimas, vystymąsi (brendimą) akcentuojantis konsultavimas, asmens savybėmis ir darbo ypatumais paremtas konsultavimas, biheivioristinis konsultavimas, psichodinamine teorija grįstas konsultavimas, ir pan); gebėjimas taikyti įvairias konsultavimo metodikas: tiesiogines, netiesiogines ir mišrias, informacines ir motyvuojančias; gebėjimas efektyviai realizuoti palaikomasias ir sprendžiamąsias konsultacijas; gebėjimas efektyviai naudotis profesinės karjeros tyrimų rezultatais, patariant konsultuojamajam priimti racionalius profesijos arba karjeros sprendimus.

Profesijos konsultantams taip pat būtini gebėjimai, susiję su kvalifikacijomis ir jų įgijimu, mokymosi galimybėmis ir mokymo/studijų programų pasirinkimu bei karjeros projektavimu.

Apibendrinant galima teigti, kad profesijos konsultavimas yra sudėtinė karjeros projektavimo dalis, suteikianti galimybę žmonėms išstudijuoti asmeninius ir karjeros pasirinkimus, gauti ir suprasti darbo rinkos informaciją, įgyti įsidarbinimo gebėjimus ir palengvinti perėjimą nuo mokymosi prie darbo. Konsultantas turi padėti žmogui pasirinkti karjerą bei išmokyti jį savarankiškai projektuoti/kurti savo karjerą. Karjeros konsultantų veikla apima asmeninį ir profesinį tobulinimąsi, informavimą, konsultavimą, mokymą, tyrimus, socialinį bendradarbiavimą ir vertinimą.

Profesijos konsultantas turi atsižvelgti į bendravimo organizavimo, tyrimų vykdymo ir panaudojimo, konsultavimo organizavimo ir planavimo bei konsultavimo plano realizavimo funkcijas ir turėti specialiuosius konsultavimo įgūdžius, gebėti atlikti profesinės karjeros tyrimus, padėti asmenims susidaryti mokymosi planus, pasirinkti kursus, įveikti mokymosi sunkumus ir, įgijus vidurinį išsilavinimą/rengimą, pasirengti aukštesnei profesinio mokymosi pakopai ar sėkmingam išitraukimui į darbo rinką, kaupti, sisteminti, atnaujinti ir skleisti informaciją, susijusią su švietimo sistema, profesiniu rengimu, profesijų įvairove, įsidarbinimo galimybėmis.

Profesinio konsultavimo paslaugų kokybė daugeliu atvejų yra susijusi su nuolat vykstančiu konsultanto savęs tobulinimo procesu, kuris apima kompetencijas, funkcijas, pagrindinius ir

specialiuosius konsultavimo gebėjimus, todėl karjeros konsultantui svarbu įgyti nuostatą nuolatiniam profesiniam tobulinimuisi, būti kūrybiškam ir atviram naujovėms.

2.5. Profesijos konsultantų rengimas ir perspektyvos

Švietimo ir mokslo ministerija 2003 metais paruošė programą „Švietimas informacinei visuomenei“, pagal kurią Lietuvoje imta steigti Profesinio informavimo centrai (PIC), kurie dar vadinami Profesinio informavimo vietomis (PIV) ar Profesinio informavimo taškais. Tačiau nepaisant šių pavadinimų, funkcijos ir veikla išlieka ta pati. Ten dirbantiems profesinio informavimo konsultantams buvo organizuojami keturių dienų mokymai (pagal Profesijos patarėjų metodinę medžiagą, 2003), kurie vyko RMTKR Karjeros planavimo centre.

Profesinio informavimo centrai (PIC) – akredituotos ar kitos institucijos, kurios turi įrengtus laisvos prieigos prie interneto taškus, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių ar sukauptą informaciją kompiuterinėse laikmenose, vaizdajuostėse, spausdiniuose ir pan. (POS, 2003).

PIC veiklą reglamentuoja Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas (2005). Siekiant profesinio informavimo efektyvumo, PIC veikla organizuojama atsižvelgiant į lankytojų poreikius. K. Pukelis ir N. Pileičikienė (2012) akcentuoja, kad savo veikloje profesijos patarėjai taiko įvairius profesinio informavimo metodus ir formas: individualų konsultavimą, informacines paskaitas ir seminarus, darbą grupėmis, žaidimus, įgyvendina įvairias programas ir projektus. PIC darbuotojai kartu su lankytojais dalyvauja įvairiuose tematinuose renginiuose, vyksta į pažintines išvykas į šalies įmones ir įstaigas.

Profesinio informavimo centrų bendruosiuose nuostatose (2008) Profesinio informavimo centras apibrėžiamas kaip vieta, kurioje teikiamos profesinio informavimo paslaugos, turinti laisvą prieigą prie interneto, priėjimą prie šalies švietimo ir darbo rinkos duomenų bazių, sukauptą informaciją elektroninėse laikmenose (kompaktai, diskeliai, vaizdajuostės) ir spausdiniuose.

Profesinio orientavimo strategijoje (2003) ir jos įgyvendinimo plane numatytas priemonės buvo planuojama finansuoti iš Švietimo ir mokslo ministerijai skirtų lėšų, nes tuo metu galimybės gauti ES struktūrinių fondų paramą buvo mažai žinomos. Tačiau, išsiaiškinus, jog profesinis orientavimas gali būti remiamas ES struktūrinių fondų lėšomis, buvo priimtas sprendimas rengti du projektus tam, kad pasiekti numatytiems tikslams Profesinio orientavimo strategijoje (LRV kontrolės valstybinio audito atasakita, 2006). Taigi, jau 2005 metais Švietimo ir mokslo ministerija pradėjo vykdyti šiuos projektus:

- „Atviros informavimo, konsultavimo, orientavimo sistemos (AIKOS) sukūrimas ir plėtojimas“. Šio projekto partneriai yra Respublikiniai moksleivių techninės kūrybos rūmai (RMTKR) ir Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Tikslas – sukurti profesinio orientavimo sistemą Lietuvoje, kurią sudarytų profesinio informavimo ir profesinio konsultavimo posistemės, leidžiančios plėtoti profesinio orientavimo paslaugas, atsižvelgiant į šalies ekonominės bei socialinės raidos perspektyvas ir individualius kiekvieno visuomenės nario poreikius.
- „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“. Šis projektas atsakingas už profesinio informavimo posistemės veiklas. Projekto veiklose numatyta, kad profesinio informavimo posistemė sudarys sąlygas mokymosi įstaigose teikti kokybiškas profesinio informavimo paslaugas, ugdyti mokinių gebėjimus planuoti savo profesinę karjerą.

Švietimo ir mokslo ministerijoje 2006 m. gegužės 4 dieną įvyko abiejų minėtų projektų rezultatų pristatymas, kuriame dalyvavo ir savivaldybių atstovai, kurie yra paskirti koordinuoti profesinio orientavimo sistemos diegimą. Jie gavo pirmąją užduotį – numatyti naujai steigiamų PIC vietas savivaldybės teritorijoje – bendrojo lavinimo, profesinėse mokyklose, papildomo ugdymo įtaigose.

Profesinio informavimo taškų bendruosiuose nuostatose (2008, IV) teigiama, jog PIC veikla yra finansuojama ir iš mokinio krepšelio lėšų pagal Mokinių profesiniam konsultavimui skirtų lėšų naudojimo metodines rekomendacijas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2007 m. balandžio 4 d. įsakymu Nr. ISAK-605 (Žin., 2007, Nr. 41–1551). Mokykloje, PIC dirba profesijos patarėjas, išklauses profesinio informavimo mokymo programą. Profesijos patarėjui keliami tokie reikalavimai, kaip: aukštasis universitetinis išsilavinimas; profesinio informavimo kompetencijų, nurodytų Profesinio informavimo standarte (2007) įgijimas; kompiuterinio raštingumo kompetencijos; mažiausiai vienos užsienio kalbos mokėjimas; profesinio tobulėjimo planų rengimas ir įgyvendinimas.

K. Pukelis, N. Pileičikienė (2012) apibendrinus užsienio šalių patirtį ir atsižvelgus į Lietuvos švietimo sistemos ir darbo rinkos ypatumus nustatė penkias profesinio informavimo centrų veiklos sritis, kuriomis derėtų remtis, norint įvertinti PIC veiklos kokybę, kas padėtų tobulinti ir pačią PIC veiklą: 1) materialieji ir finansiniai ištekliai; 2) informacijos tvarkymas; 3) informacijos teikimas; 4) išorinių ryšių palaikymas; 5) personalo kompetentingumas.

Apibendrinant galima teigti, jog jau yra sukurtos pagrindinės institucijos, kurių veikla yra būtina profesinio orientavimo infrastruktūrai vystyti, t.y. PIT/PIV/PIC. Taip pat vykdomos teisinės reformos, kurios leidžia iš lėto vystyti profesinio orientavimo infrastruktūrą, yra sistema

koordinuojančios institucijos ir t.t. Mokyklose vyksta profesijos rinkimosi gebėjimų ugdymas, kuris integruotas į mokomuosius dalykus; profesinis informavimas, profesinis konsultavimas, profesinis veiklinimas; psichologinė ir socialinė pagalba. Tačiau galima išskirti tokias problemas, kaip profesijos patarėjų kaita, kurie dirba pagrindiniu darbo metu ir neturi etatų, taip pat nėra aiškios profesijos patarėjų kvalifikacijos tobulinimo sistemos. Todėl profesinio informavimo veiklą būtina intensyvinti, į procesą tikslingai įtraukiant atsakingus ir motyvuotus specialistus, nes tinkamai organizuojamos, atsakingai ir profesionaliai vykdomos, teisiniuose aktuose numatytos funkcijos, sudarytų sąlygas profesinio orientavimo paslaugų kokybės didinimui. Būtina sukurti galimybes nuolatiniam profesijos patarėjų kompetentingumo tobulinimui, nes tai yra vienas iš svarbiausių veiksnių, darančių įtaką profesinio informavimo paslaugų kokybei bei efektyvumui.

3. PROFESINIO INFORMAVIMO CENTRŲ DARBUOTOJŲ VYKDOMOS VEIKLOS TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Siekiant ištirti PIC darbuotojų vykdomą veiklą ir jos veiksmingumą buvo pasirinktas trumpalaikis, statistinis *kiekybinis aprašomasis tyrimas*, kuris buvo atliekamas anketinės apklausos metu. Pasirinktas tyrimo *objektas* – profesinių informavimo centrų darbuotojų veiklos ypatumai ir iškeltas pagrindinis empirinio tyrimo *tikslas*, kuriuo siekta ištirti gimnazijose profesinių informavimo centrų darbuotojų vykdomas veiklas ir jų veiksmingumą profesinio informavimo ir konsultavimo srityje.

Naudojami šie tyrimo metodai:

Empiriniai: siekiant gauti kuo objektyvesnius tyrimo rezultatus empiriniam tyrimui buvo naudojamos anketinės apklausos bei atlikta jų duomenų analizė. Šis metodas patogus tuo, kad respondentams pateikus anketą ir paaiškinus, kaip ją pildyti, jie tai gali padaryti jiems patogiu laiku. Tokiu atveju respondentų nuomonei daryti poveikio negali nei tyrimą atliekantis asmuo, nei aplinkiniai.

Tyrimo instrumentas – dvi anketos, kurios buvo skirtos atskleisti pagrindinį tyrimo tikslą. Tyrimo anketa sudaryta remiantis mokslinės literatūros analize (Jovaiša, 1970; 1981; 1999, Pukelis, 2002, Kučinskienė, 2003), reglamentuotais dokumentais, tokiais kaip Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas (2012), Lietuvos karjeros konsultanto profesijos standartas (2004), Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams (2008). Anketos užangoje nurodyta, kokių tikslu atliekama apklausa, paaiškintos jos pildymo taisyklės. Taip pat pabrėžta, kad anketa yra anoniminė ir garantuojamas duomenų konfidencialumas.

Anketoje pateikti klausimai yra uždaro (kai respondentai gali pasirinkti vieną ar kelis atsakymus iš kelių galimų), pusiau uždaro tipo (kai respondentai gali ne tik pasirinkti nurodytą atsakymo variantą, bet ir pateikti savo nuomonę, ją įrašydami laukelyje „kita“ – tokia metodika

leido išvengti išankstinių nuostatų) ir atviro tipo (kai respondentai gali išsakyti savo nuomonę ją įrašydami).

Tyrimo instrumentą sudaro:

- Anketinė apklausa, kurią sudaro 22 mišraus tipo klausimai (žr. 1 priede), kur pirmame bloke siekiama atskleisti PIC darbuotojų kvalifikaciją; antrajame – PIC darbuotojų kompetencijas; trečiasis blokas skirtas išsiaiškinti, kokia profesinio informavimo, konsultavimo veikla yra realiai vykdoma; ketvirtojo bloko klausimai leidžia atskleisti profesinio informavimo, konsultavimo veiklos kokybę. Taip pat, kad tyrimo rezultatai būtų ne subjektyvūs, atliekama antroji, XI-XII klasėse besimokančių jaunuolių, apklausa, kur atskleidžiamas profesinio informavimo veiklos veiksmingumas.
- Anketinė apklausa, kurią sudaro 19 mišraus tipo klausimų, skirta gimnazinių mokyklų jaunuoliams (2 priedas) tam, kad išsiaiškinti jų požiūrį į profesinio apsisprendimo galimybes bei profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo paslaugų raišką, kokybę ir efektyvumą jų mokykloje.

Duomenų apdorojimui buvo naudojama SPSS (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*) 17.0 for Windows programos versija. Grafinė analizė atlikta MS Excel pagalba. Aprašomosios statistikos metodai buvo taikomi pradinei duomenų analizei (dažnių lentelių, porinių dažnių lentelių sudarymas, vidurkių, standartinių nuokrypių skaičiavimas, diagramų braižymas).

Dviejų kintamųjų nepriklausomumui nustatyti taikytas chi-kvadrato (χ^2) kriterijus. Dviejų nepriklausomų imčių skirstinių palyginimui taikytas neparаметrinis Mano-Vitnio (Mann-Whitney) kriterijus. Statistiniam reikšmingumui nustatyti pasirinktas 0,05 reikšmingumo lygmuo.

Tyrimo laikas. 2012 metų lapkričio – gruodžio mėn.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Šio tyrimo metu buvo apklausiami gimnazijose dirbantys Profesinio informavimo centruose, ar einantys šias pareigas darbuotojai. Gimnazijose todėl, kad būtent jose yra PIC ir dauguma jų – akredituoti. Iš viso apklausti 61 PIC darbuotojas, kuriam anketa buvo nusiųsta elektroniniu paštu. Iš viso anketos buvo išsiųstos į 146 Lietuvos gimnazijas, tačiau grįžtamumas jų daug mažesnis. Kadangi per suplanuotą laiką atsakytų anketų skaičius nepasiekė reikiamo skaičiaus, buvo nusiųsti priminimai. Anketos pradžioje aiškiai supažindinama su siekiamu tikslu bei ko norima šiuo tyrimu išsiaiškinti, laikomasi konfidencialumo principo ir pateikti tyrėjos susisiekimo duomenys esant neaiškumams ar iškilus klausimams.

Kita anketa buvo skirta jaunuoliams, besimokantiems paskutinėse gimnazinėse klasėse, t.y. XI-XII klasėse. Pasirinktos šios klasės, kadangi jau mokyklą baiginėjantys jaunuoliai yra bent jau

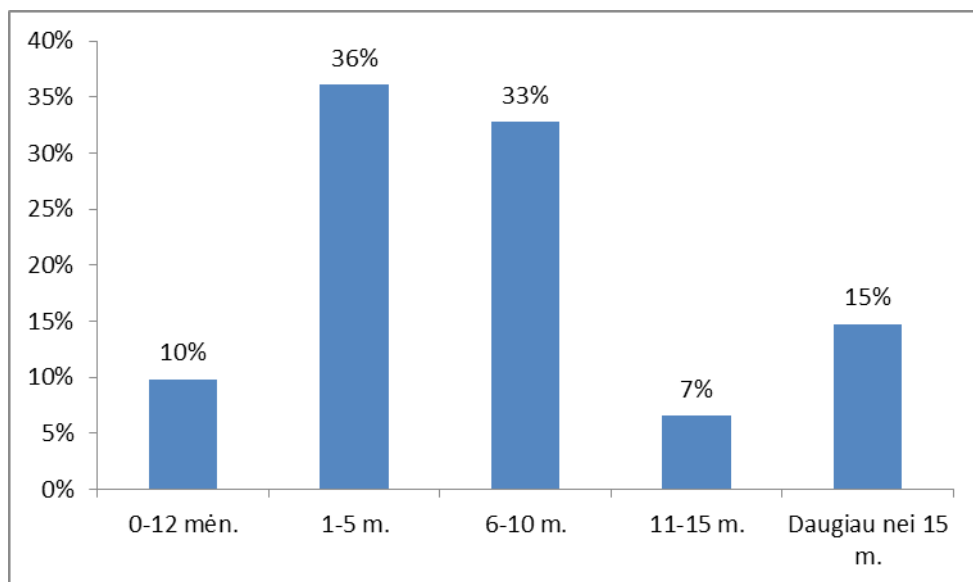
pasvarstę apie karjeros galimybes, o taip pat šiose klasėse PIC turėtų būti vykdoma ryškesnė veikla ir profesinis informavimas, konsultavimas teikti išliekamąją, panaudojamąją renkantis profesiją vertę. Kadangi PIC darbuotojų atsakymų grįžtamumas ne toks, koks tikėtasi, jaunuoliams anketos buvo nusiųstos į tas Lietuvos gimnazijas, iš kurių grįžo PIC darbuotojų atsakymai. Buvo nurodyta tiesioginė nuoroda į jaunuolių apklausą, kuri sudaryta internetiniame puslapyje www.apklausa.lt ir paprašyta, jog per informatikos pamokas jaunuoliai galėtų atsakyti į anketos klausimus. Taigi, iš 61 Lietuvos gimnazijos XI-XII klasių atsakiusių jaunuolių skaičius iš viso yra 116.

3.2. Bendrųjų PIC darbuotojų charakteristikų analizė

Tyrimo iš viso dalyvavo 61 PIC darbuotojas, iš kurių 88,5 proc. moterys, o 9,8 proc. – vyrai. Visi darbuotojai įgiję aukštąjį išsilavinimą, kur pagrindinis – Edukologijos bakalauras (44,3 proc.). Magistro studijas baigę tik 24,6 proc.

Apklaustieji respondantai daugiausiai užima dalyko mokytojo (30 proc.), socialinio pedagogo (23,3 proc.) ar kitas kvalifikacines kategorijas (21,7 proc.), tokias kaip bibliotekininkai, karjeros koordinatoriai ar psichologai.

Profesinio informavimo srityje apklaustieji daugiausiai dirba 1-5 metus (36 proc.) bei 6-10 metų (33 proc.) (žr. 1 pav.)

1 pav. PIC darbuotojų darbo stažas profesinio informavimo srityje

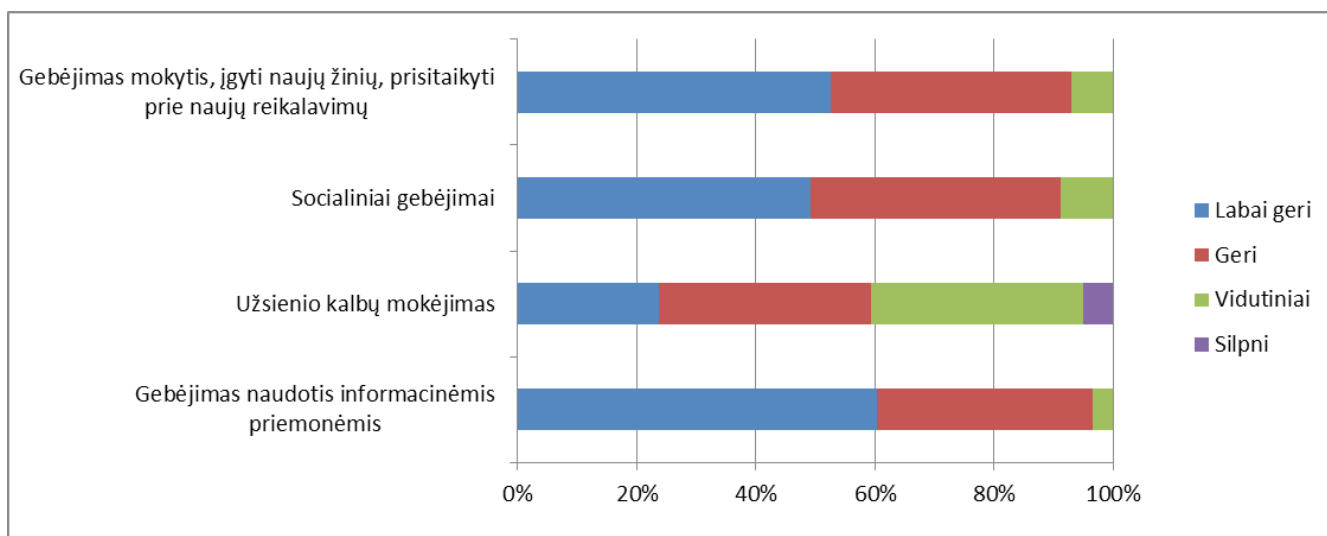
Galima teigti, jog gimnazijose dirba išsilavinę, turintys aukštąjį išsilavinimą darbuotojai, tačiau darbinė patirtis profesinio informavimo srityje nėra labai didelė, ko pasekoje profesinio konsultavimo paslaugos gali būti ne tokios kokybiškos, kokių norėtųsi.

3.3. PIC darbuotojų atsakymų apie jų veiklą ir gebėjimus analizė

Pirmiausiai buvo siekiama išsiaiškinti, kur PIC darbuotojai įgijo profesinio informavimo konsultanto kvalifikaciją. Vieni mini tiesiog baigtas aukštąsias bakalauro ar magistro studijas, kiti – lankytus kursus, seminarus. Dauguma darbuotojų įgijo kvalifikaciją Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centre (LMNŠC), Respublikiniuose moksleivių techninės kurybos rūmuose (RMTKR) rengiamuose kursuose, tokiuose kaip "Ugdymo karjerai stebėsenos modelių sukūrimas ir plėtra bendrajame lavinime ir profesiniame mokyme (I etapas)", "Profesinis konsultavimas ir informavimas", "Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas".

Siekta išsiaiškinti, kaip PIC darbuotojai vertina savo turimas žinias dirbti profesinio informavimo konsultantu. Daugelis pripažįsta, jog savo žinias vertina tinkamai (61,7 proc.), kaip iš dalies tinkamas – 38,3 proc., o tokių, kurie nepasitikėtų ir savo žinias vertintų netinkamai – nėra. Galima pastebėti, jog visi PIC darbuotojai pakankamai užtikrintai jaučiasi kvalifikuoti ir pasiruošę teikiant profesinio informavimo konsultacijas.

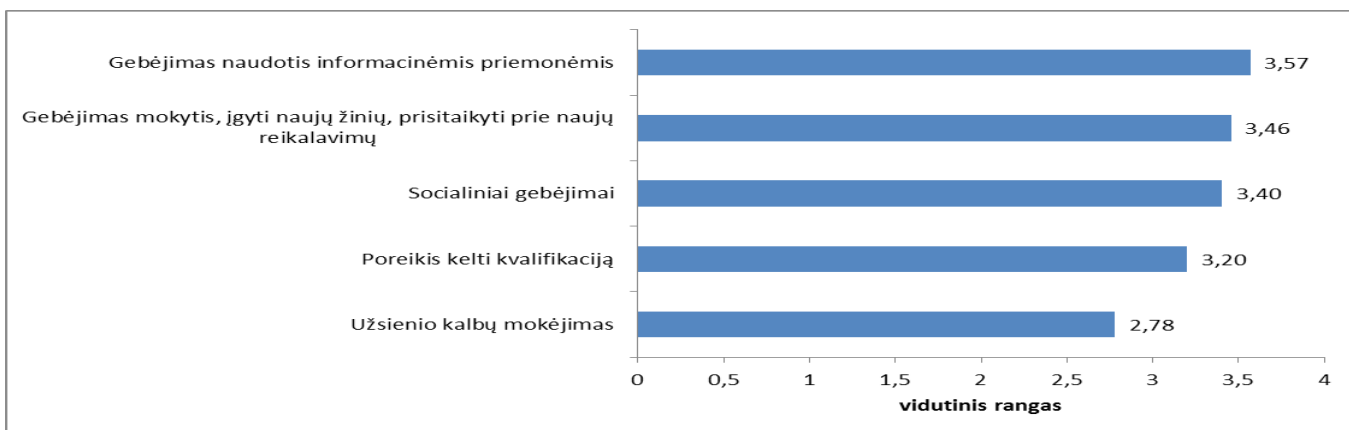
PIC darbuotojų buvo paprašyta, jog įsivertintų savo turimus bendruosius gebėjimus (žr. 2 pav.).

2 pav. PIC darbuotojų turimų bendrųjų gebėjimų įsivertinimas

Matyti, jog respondantai mano, kad turi labai gerus gebėjimus naudotis informacinėmis priemonėmis (60,3 proc.) bei gebėjimus mokytis, įgyti naujų žinių, prisitaikyti prie naujų reikalavimų (52,6 proc.).

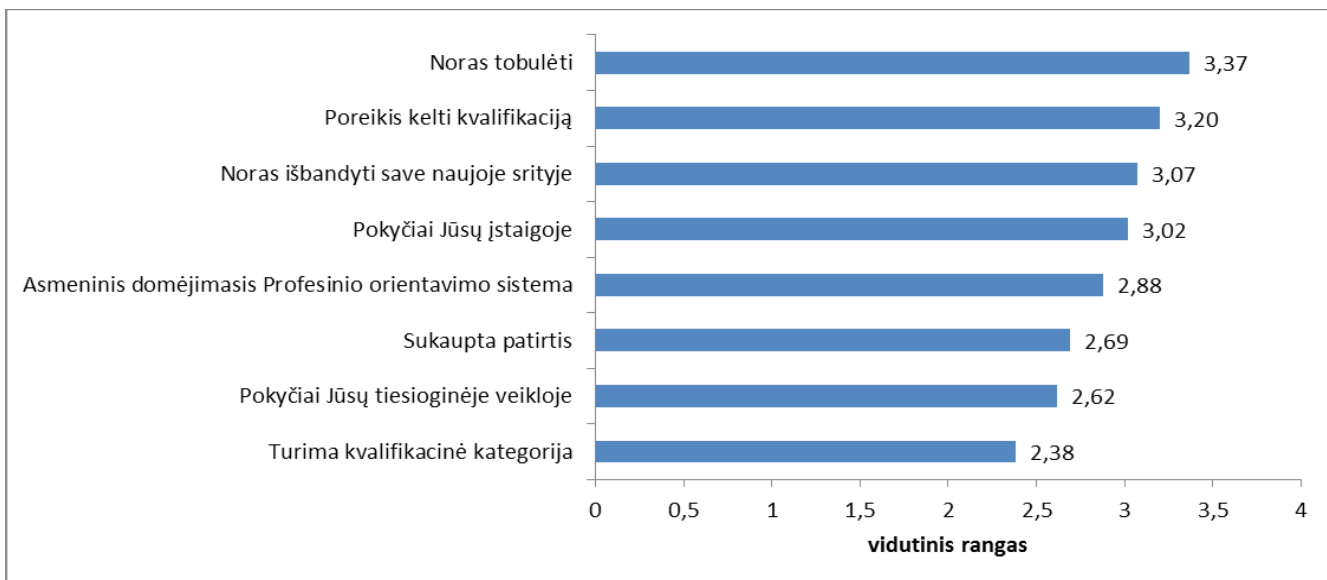
Apskaičiuoti ir vidutiniai rangai, kurie leidžia pasakyti, kokius bendruosius gebėjimus PIC darbuotojai vertina geriausiai, kuriuos – blogiausiai (žr. 3 pav.).

3 pav. PIC darbuotojų turimų bendrųjų gebėjimų įsivertinimų vidutiniai rangai

Taigi, geriausiai darbuotojai vertina savo gebėjimus naudotis informacinėmis priemonėmis, o silpniausiai – užsienio kalbų mokėjimą. Galima sakyti, jog užsienio kalbų nemokėjimas gali daryti įtakos tobulėjimui ir žinių pildymui profesinio informavimo, konsultavimo srityje, kadangi nemažai patirties galima rasti būtent ne gimtąja kalba.

Tyrimu buvo siekta sužinoti, kas paskatino respondentus tapti profesinio informavimo konsultantu, ir, apskaičiavus vidutinius rangus (žr. 4 pav.), matyti, jog didžiausia paskata jiems – noras tobulėti (52,6 proc.), poreikis kelti kvalifikaciją (47,3 proc.) bei noras išbandyti save naujoje srityje (42,9 proc.).

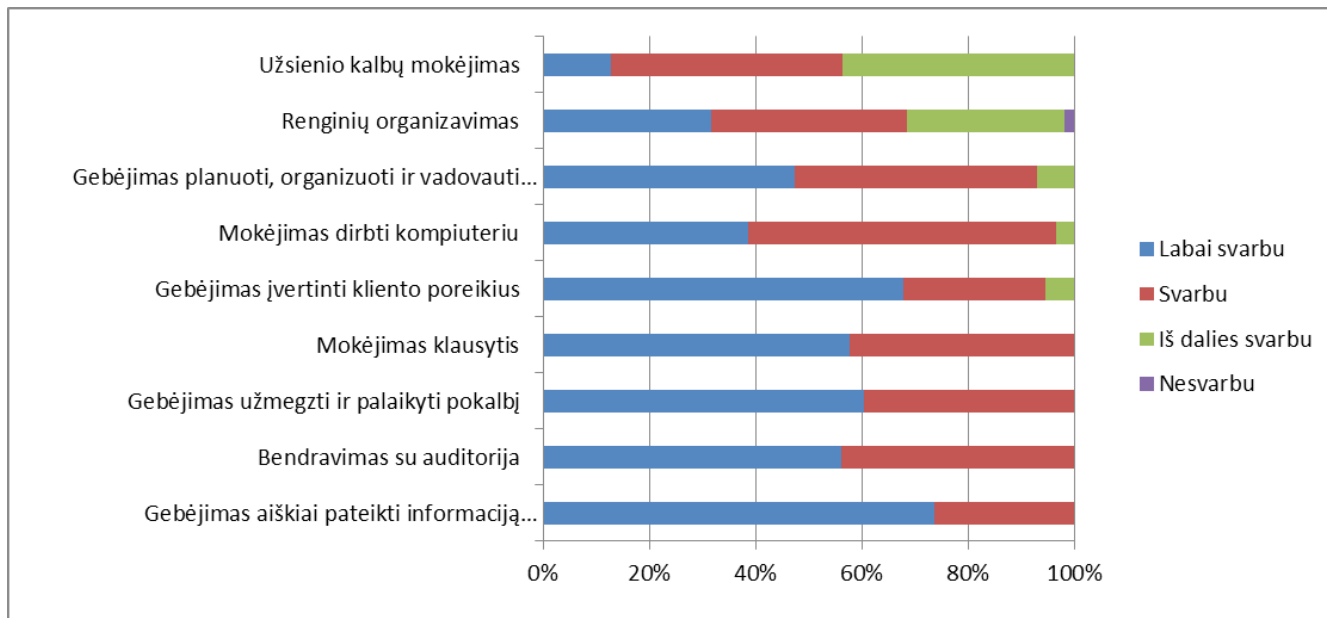

4 pav. Veiksnių vidutiniai rangai, paskatinę PIC darbuotojus tapti profesinio informavimo konsultantu

Veiksniai pakankamai tolygiai pasiskirstę ir nėra ypatingai didelių atotrūkių vienas nuo kito rezultatyviai. Tai galima interpretuoti kaip teigiamą PIC darbuotojų vidinę motyvaciją „augti“, tobulėti. Būtent savanoriškas pasirinkimas yra labiau veiksmingas imantis naujos veiklos, nei priverstinis postūmis ar neplanuoti pasikeitimai. Tačiau, matyti, jog kvalifikacinė kategorija yra

mažiausiai skatinantis veiksnys (14,4 proc.). Galima teigti, jog darbuotojų įgyta profesinio informavimo kvalifikacija nėra pakankamai skatinanti, nes baigti kursai, seminarai ir pan. nesuteikia pakankamai motyvacijos ir kompetencijų tapti profesinio informavimo konsultantu.

Apklausa taip pat siekta išsiaiškinti, kokie, PIC darbuotojų nuomone, yra svarbiausi profesinio informavimo konsultanto gebėjimai (žr. 5 pav.).

5 pav. PIC darbuotojų nuomone, svarbiausi profesinio informavimo konsultanto gebėjimai

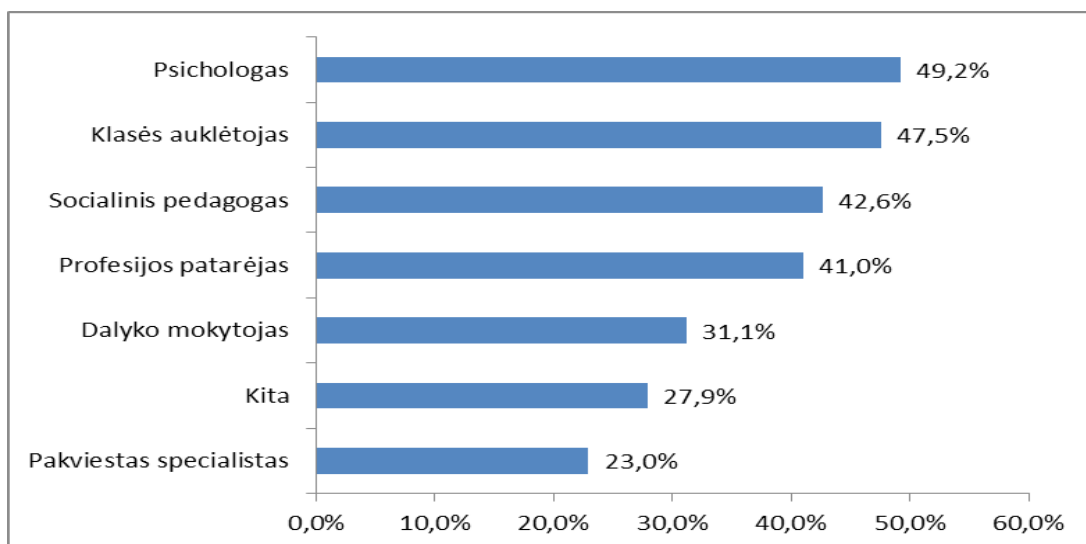
Gebėjimas aiškiai pateikti informaciją klausytojams įvardinamas dažniausiai kaip labai svarbus gebėjimas (73,3 proc.), mažiausiai svarbu – užsienio kalbų mokėjimas (12,7 proc.). Galima būtų daryti tokią prielaidą, jog mažiausiai svarbų gebėjimą mokėti užsienio kalbas darbuotojai išskyrė todėl, kad savo turimuose bendruose gebėjimuose taip pat silpniausiai įvertino užsienio kalbų mokėjimą.

Kaip ir tikėtasi, PIC darbuotojai pažymėjo, jog daugiausiai profesinio informavimo paslaugos teikiamos yra XI-XII klasės mokiniams (62,3 proc.), mažiau – IX-X klasės mokiniams (36,1 proc.) ir mažiausiai – V-VIII klasės mokiniams (1,6 proc.).

Pasiteiravus, kurioje patalpoje randasi PIC, darbuotojai teigė, jog atskirame kabinete 39,3 proc., bibliotekoje – 34,4 proc., informatikos kabinete – 11,5 proc. Taip pat 14,8 proc. darbuotojų pažymėjo „kita“, kur įvardino tokias patalpas kaip socialinio pedagogo kabinetą, skaityklą, kartu su pavaduotojos kabinetu, ir paminėta, jog „bibliotekoje – profesinio informavimo centras, o atskirame kabinete vyksta individualios konsultacijos“. Galima teigti, jog gerai, kad dauguma PIC randasi atskirame kabinete, kadangi ten konsultuojamasis gali jaustis labiau atsipalaidavęs, kadangi klausomasi tik jo vieno, individualiai. Taip daug lengviau nustatyti jaunuolio poreikius, asmeninius lūkesčius, negu grupėje.

PIC darbuotojų klausta, kas jų mokykloje yra atsakingas už profesinio orientavimo organizavimą. Paaiškėjo, jog labiausiai atsakingas PIC darbuotojas, kitaip pačių įvardintas karjeros koordinatorius (58 proc.), socialinis pedagogas (18,8 proc.) ir „kita“, kur įvardinamos grupės – komandos iš pavaduotojo, socialinio darbuotojo bei psichologo, karjeros koordinatoriaus. Galima teigti, jog atsakomybės paskirstymas organizuojant profesinį orientavimą keliems asmenims, tokiems kaip psichologas, soc. pedagogas ir karjeros koordinatorius, yra optimaliausias ir tinkamiausias, kadangi šie specialistai, jų pastabos ir siūlymai labai naudingi organizuojant kokybišką profesinį informavimą.

Taip pat teirautasi, kas PIC darbuotojų mokyklose teikia profesinio orientavimo konsultacijas (žr. 6 pav.).

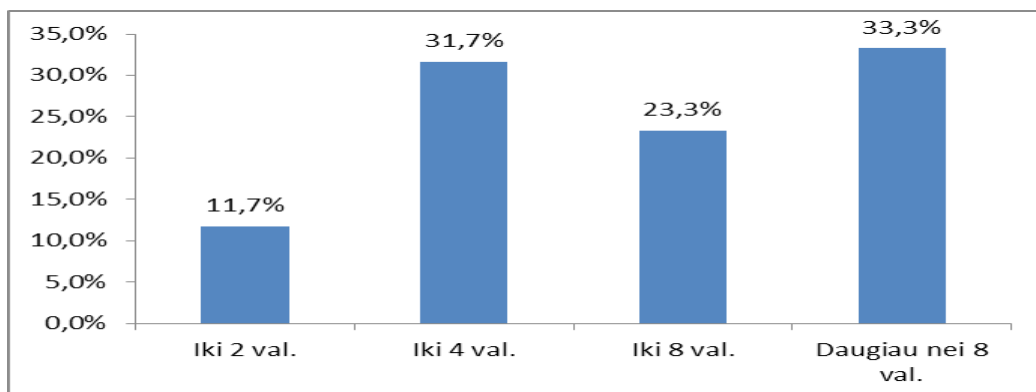
6 pav. Asmenys, teikiantys profesinio orientavimo konsultacijas

Matyti, jog daugiausiai konsultacijas teikia, pasak PIC darbuotojų, psichologai (49,2 proc.), klasės auklėtojas (47,5 proc.) bei socialinis pedagogas (42,6 proc.). Profesijos patarėjas nėra daugiausiai teikiantis profesinio orientavimo konsultacijas (41 proc.), galbūt todėl, kad profesijos patarėjo (PIC darbuotojo) veikla ir specialybės reglamentavimas nėra konkretus ir išskirtas, kaip dalyko mokytojas, psichologas ar klasės auklėtojas. PIC darbuotojo etatas dažniausiai priskiriamas kaip papildomas darbas ir daugiausiai siekia 0,5 etato. „Kita“ darbuotojai išskyrė karjeros koordinatorių, kurį galima laikyti kaip ir profesijos patarėją.

Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos apraše (2012) reikalaujama, jog mokyklose esantys PIC turi bendradarbiauti su kitomis profesinio orientavimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis. Taip pat ir šiuo tyrimu buvo siekta išsiaiškinti ir paaiškėjo, jog dauguma (82 proc.) apklaustų darbuotojų pažymėjo, jog bendradarbiauja su kitomis įstaigomis, tokiomis kaip Aukštosios mokyklos, profesinio rengimo centrai ir mokyklos, Darbo biržos, įstaigos ir įmonės kurios priima mokinius ekskursijoms, verslininkų asociacija, kitų mokymo įstaigų PIC ir pan. Galima manyti, jog

gimnazijose, kur buvo apklausti PIC darbuotojai, bendradarbiaudami su kitomis profesinio orientavimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis, dalinasi gera patirtimi ir tobulėja siekiant teikti kuo kokybiškesnes profesinio informavimo paslaugas.

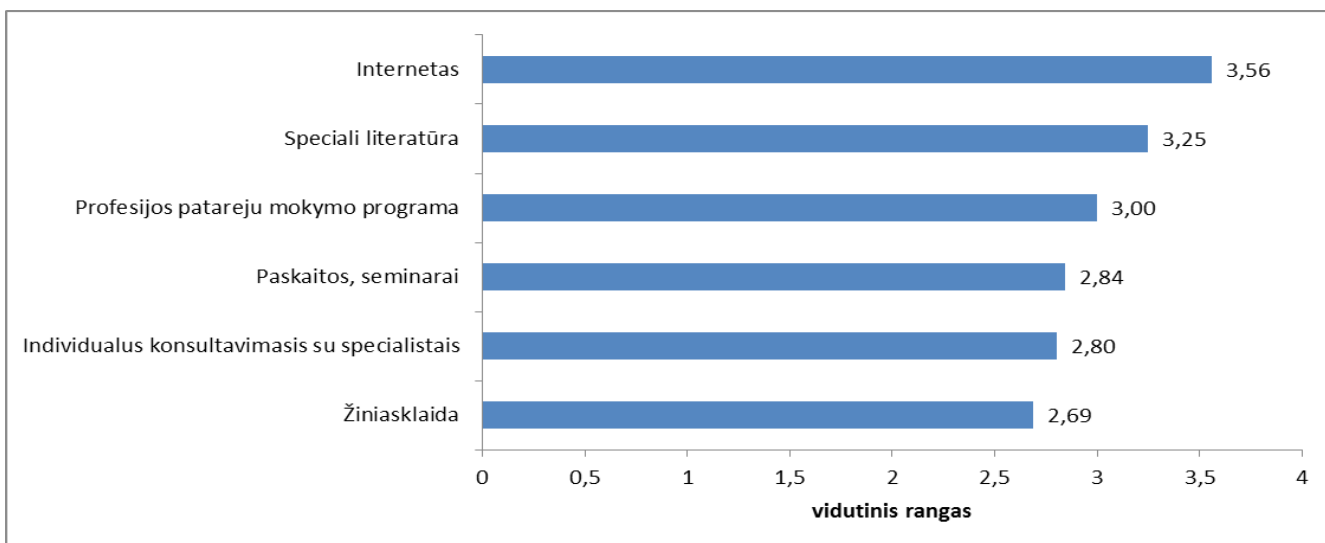
PIC darbuotojų buvo klausiama, kiek valandų per savaitę jų mokykloje dirba PIC (žr. 7 pav.).

7 pav. PIC darbo valandų laikas per savaitę apklaustose mokyklose

Daugiausiai respondentų pažymėjo, jog jų mokykloje PIC dirba daugiau nei 8 val. (33,3 proc.). Tačiau nedideliu skirtumu – 31,7 proc. PIC darbuotojų – teigia, kad PIC darbo valandų laikas per savaitę siekia tik 4 valandas. Kalbant apie profesinio informavimo kaip paslaugos sudėtingumą ir platų įvairių veiksnių spektrą, sunku rinkti, sisteminti ir tobulinti žinias apie nuolat besikeičiančias profesinio informavimo įtakas, tokias kaip naujų profesijų atsiradimą, darbo rinkos pokyčius, naujus reikavimus studentams ir darbuotojams ir pan., esant tokiam valandų skaičiui per savaitę. Galima daryti prielaidą, kad vis dėlto tai įtakoja konkrečių pareigų priskyrimo, darbo etato nebuvimo.

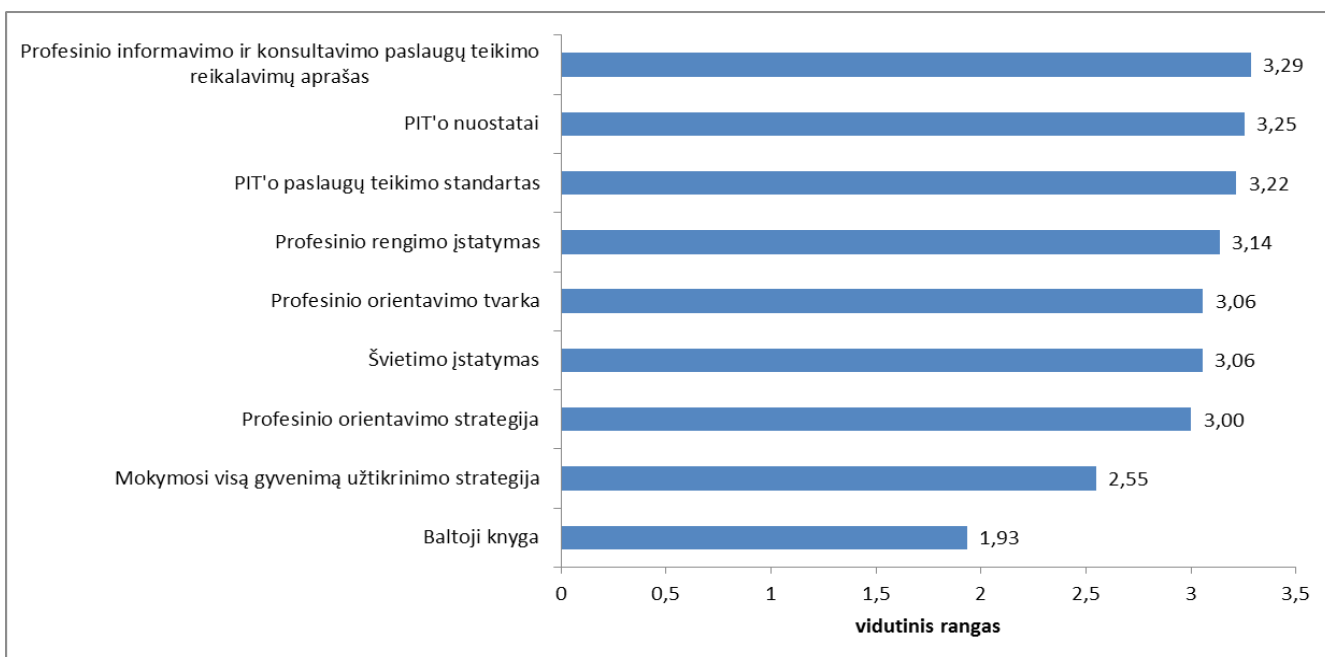
Tyrimu siekta išsiaiškinti, kokiais šaltiniais apie profesinį informavimą, konsultavimą ir orientavimą naudojasi apklausti PIC darbuotojai (žr. 8 pav.). Apskaičiavus vidutinius rangus, paaiškėjo, jog visada (55,9 proc.) arba dažnai (44,1 proc.) PIC darbuotojai naudojami internetu, o rečiausiai (29,3 proc.) arba niekada (6,9 proc.) – žiniasklaida.

8 pav. PIC darbuotojų naudojamų šaltinių apie profesinį informavimą, konsultavimą ir orientavimą vidutiniai rangai

Matyti, jog įvairios paskaitos, seminarai profesinio orientavimo temomis ar individualus konsultavimasis su specialistais nėra dažnai naudojamas šaltinis. Galima būtų teigti, jog taip yra todėl, kad Lietuvoje nėra pakankamai skiriamas didelis dėmesys profesiniam informavimui, atitinkamai nėra ir rengiami mokymai, kursai ir seminarai taip dažnai ir plačiai.

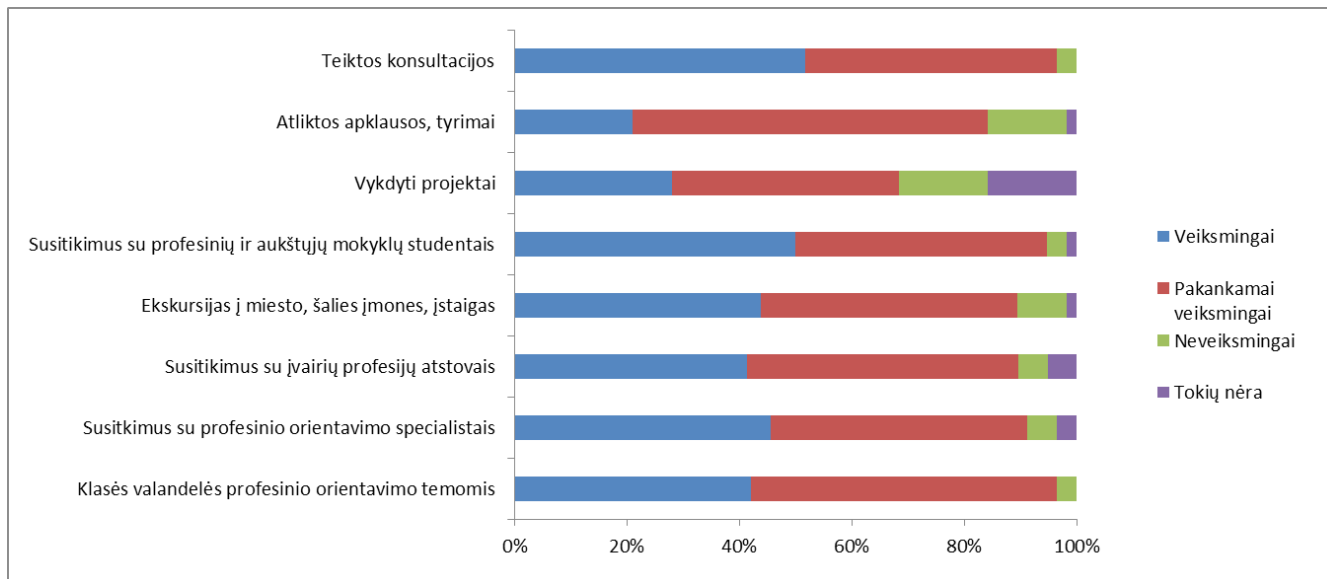
Taip pat domėtasi, kokiais normatyviniais dokumentais PIC darbuotojai vadovaujasi profesiniame informavime (žr. 9 pav.). Apskaičiavus vidutinius rangus, PIC darbuotojai dažniausiai vadovaujasi Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašu, o rečiausiai – Baltąja knyga.

9 pav. Normatyvinių dokumentų, kuriais naudojasi PIC darbuotojai profesiniame informavime, vidutiniai rangai

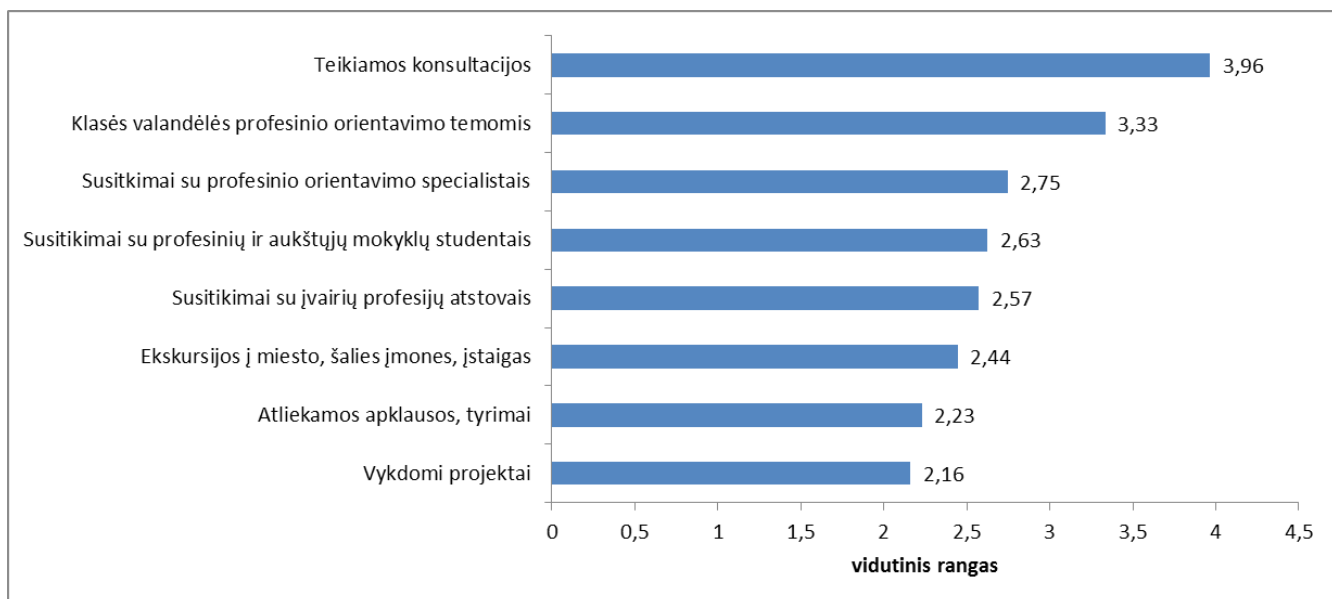
Kadangi atsakymų pasiskirstymas nėra labai skirtingas tarp pasirinkimo variantų, tad galima manyti, jog darbuotojai vadovaujasi ne vienu normatyviniu dokumentu profesiniame informavime, kas duoda bendrą supratimą apie profesinio informavimo reikšmę, svarbą ir teikimo reikalavimus.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kaip, PIC darbuotojų nuomone, veiksmingai yra vykdomi profesinio informavimo ir orientavimo renginiai jų mokykloje (žr. 10 pav.).

10 pav. PIC darbuotojų nuomone, jų mokyklose vykdomų profesinio informavimo ir orientavimo renginių veiksmingumas

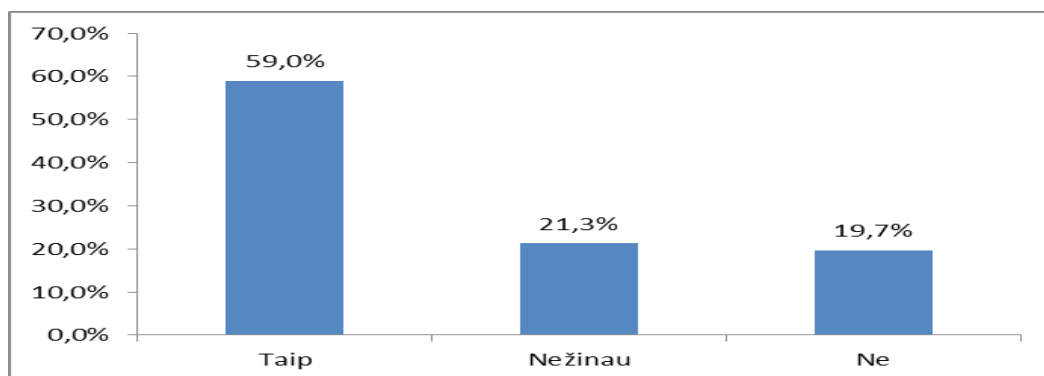
PIC darbuotojų nuomone, jų mokyklose veiksmingiausiai vertinamos teiktos konsultacijos (51,8 proc.) ir susitikimai su profesinių ir aukštųjų mokyklų studentais (50 proc.). Pakankamai veiksmingai vertinamos atliktos apklausos, tyrimai (63,2 proc.) bei klasės valandėlės profesinio orientavimo temomis (54,4 proc.), neveiksmingai ir pažymėję, jog tokių renginių išvis nėra – tai vykdyti projektai (15,8 proc.). Sekančiu klausimu tyrime siekta sužinoti, kaip dažnai yra vykdomi visi šie renginiai jų mokykloje (žr. 11 pav.). Apskaičiavus vidutinius rangus, dažniausiai, t.y. 3-5 kartus per savaitę, yra teikiamos konsultacijos, rečiausiai (kartą per metus) – vykdomi projektai.

11 pav. Vykdomų renginių dažnumo apklaustų PIC darbuotojų mokyklose vidutiniai rangai

PIC darbuotojai savo mokyklose veikmingiausiu ir dažniausiai vykdomu profesinio informavimo ir orientavimo renginiu laiko teiktas konsultacijas. Tačiau neaišku, ar tos konsultacijos įvardijamos kaip tikslinės, orientuotos į visus mokinius, ar kalbama ir apie individualias, patarimo pobūdžio, draugiškas/asmenines konsultacijas.

Norint išsiaiškinti PIC darbuotojų nuomonę apie tai, ar jų mokyklos mokiniams vis dėlto pakanka informacijos renkantis profesiją (žr. 12 pav.), paaiškėjo, jog daugiau, nei pusė apklaustųjų (59 proc.) mano, kad pakanka, tačiau yra ir tokių, kurie nežino (21,3 proc.) ar mano, kad nepakanka informacijos (19,7 proc.)

12 pav. PIC darbuotojų nuomonė apie tai, ar jų mokykloje pakanka mokiamiams informacijos renkantis profesiją

Galima teigti, jog patys PIC darbuotojai nėra užtikrinti, ar mokiniai pakankamai informuoti profesijos pasirinkimo prasme. Galima daryti prielaidą, jog jų vykdoma veikla nėra pakankamai organizuota ir vykdoma sistemaiškai, kadangi nėra grįžtamojo ryšio iš jaunuolių, kurie turėtų būti paruošti profesijos pasirinkimui.

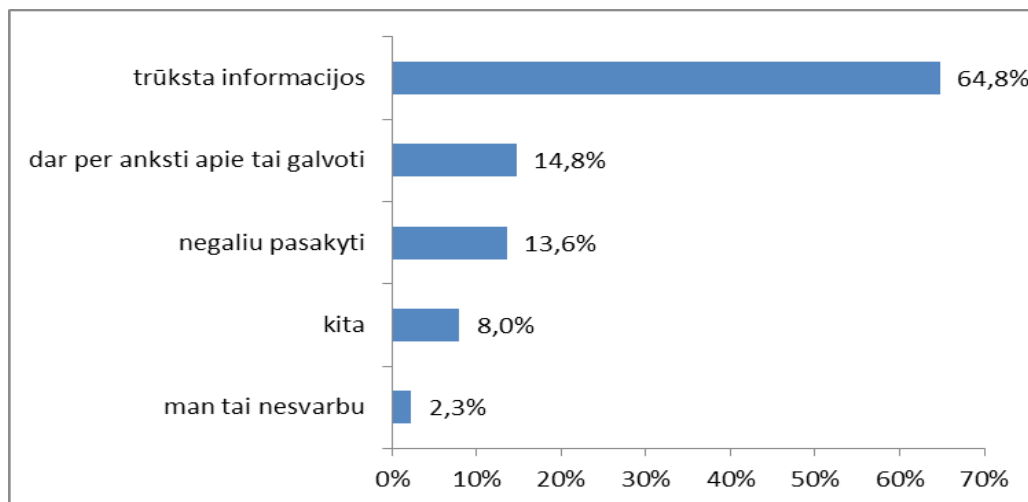
Paskutiniu metu klausimu taip pat siekta sužinoti PIC darbuotojų nuomonę, nuo kokio amžiaus tikslinga pradėti mokinių profesinį orientavimą ir dauguma (44,3 proc.) sutiko, jog nuo 15 metų, kad iki 14 metų mano 29,5 proc., nuo 16 metų – 24,6 proc., o baigiamosiose klasėse – tik 1,6 proc. Galima teigti, jog respondentai išmano ir suvokia amžiaus tarpsnius ir jų įtaką profesinio pasirinkimo subrendimui, nes būtent nuo 15 metų paauglys formuojasi pasaulėžiūrą, kuriasi ateities vizijas ir geba pats rinktis.

3.4. Jaunuolių poreikių ir požiūrio į profesinį informavimą jų mokykloje PIC veiklos aspektu analizė

Jaunuolių apklausoje dalyvavo 116 XI-XII klasių mokiniai, iš kurių 31,9 proc. vaikinių ir 68,1 proc. merginų. XI-oje klasėje besimokančių sudarė 42,3 proc., o XII-oje – 57,7 proc.

Pagrindinis klausimas, kuriuo buvo siekta išsiaiškinti, ar jaunuoliai yra nusprendę, kokią profesiją rinksis, paaiškėjo, jog daugiausiai dar abejojančių (49,1 proc.), visiškai apsisprendusių tik 34,5 proc., o neapsisprendusių – 16,4 proc.

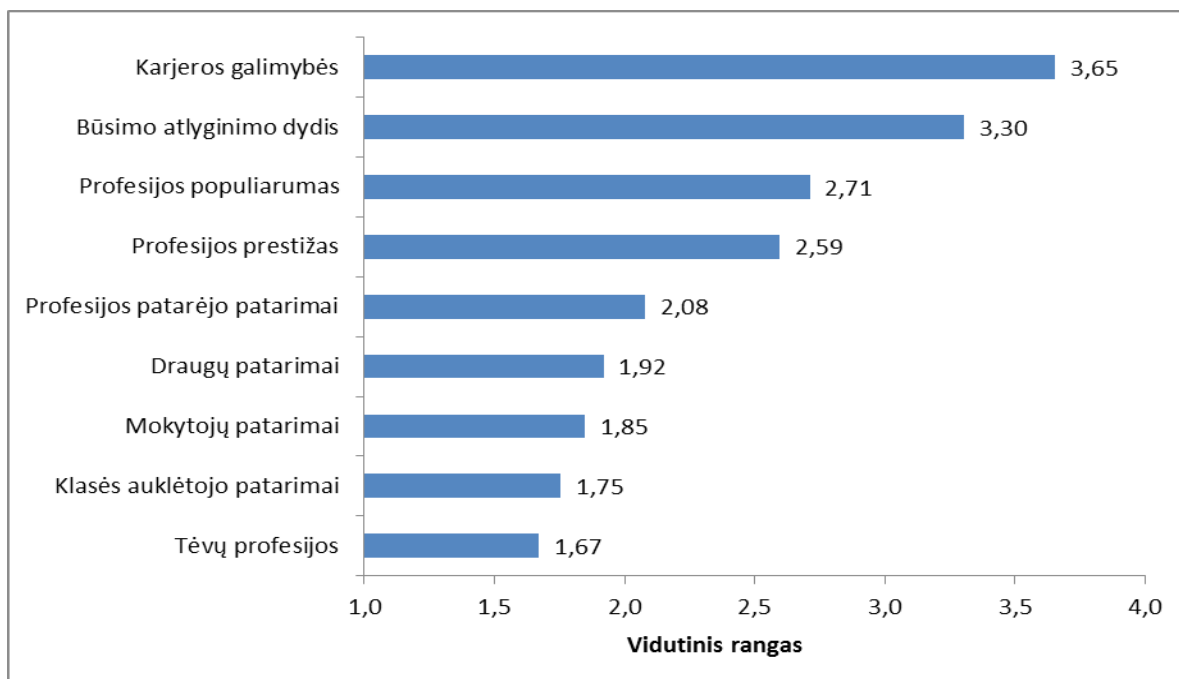
Todėl klausiama jaunuolių, kokios svarbiausios priežastys įtakoja profesijos nepasirinkimą, ir paaiškėjo, jog trūksta informacijos (64,8 proc.) (žr. 7pav.).

13 pav. Jaunuolių svarbiausios priežastys dėl profesijos neapsisprendimo

Nors jau ir baigiamosios klasės ir profesijos pasirinkimas neišvengiamai čia pat, jaunuoliai vis dėlto negauna reikiamos informacijos.

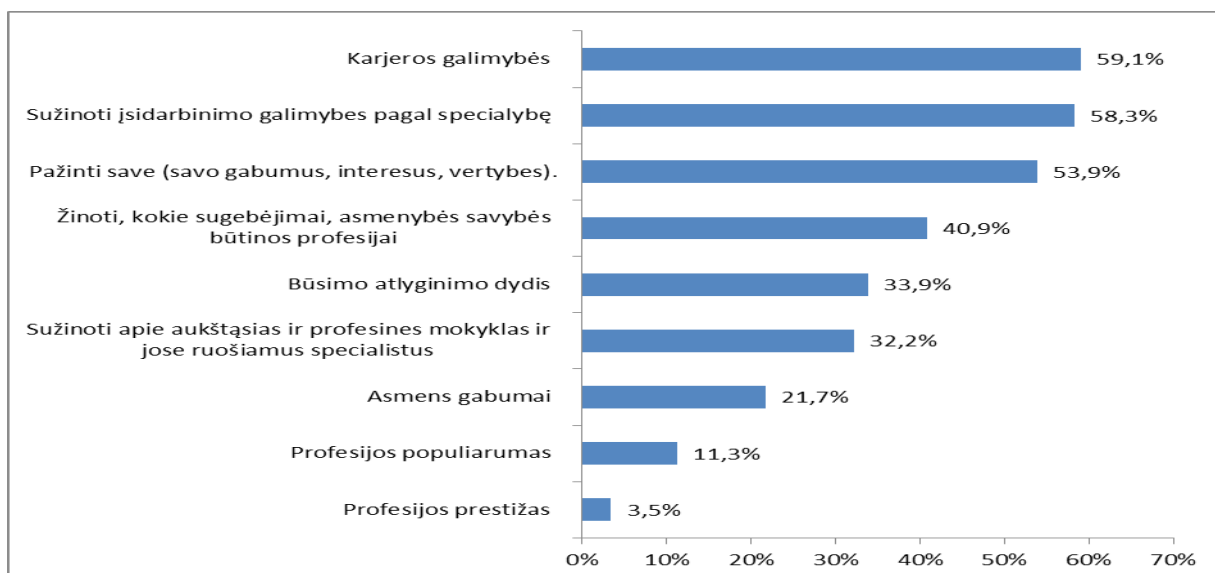
Apklausiant jaunuolius, siekta išsiaiškinti, kokie veiksniai įtakoja juos renkantis profesiją. Šio klausimo atsakymai buvo perkoduoti, t.y. *jokios įtakos neturi* užkoduotas 1, *mažai* – 2, *daug* – 3 ir *labai daug* – 4. Tuomet apskaičiuoti tų kodų vidurkiai (vidutiniai rangai), kuriais remiantis aiškiai galima matyti, kas turi daugiausiai įtakos renkantis profesiją, o kas mažiausiai (žr. pav. 14).

14 pav. Veiksnių, kurie įtakoja jaunuolių profesijos rinkimąsi, vidutiniai rangai

Taigi, jaunuoliams renkantis profesiją daugiausiai įtakos turi karjeros galimybės (*labai daug* – 71,7 proc.), būsimo atlyginimo dydis (*labai daug* – 43,5 proc.). Skirtingai, nei T. Lileikienės (2009) atliktame tyrime, kur gauti rezultatai rodo, jog mokiniai vadovaujasi savo tėvų, ar kitų dirbančių artimųjų patirtimi, mažiausiai įtakos apklaustiems jaunuoliams turi tėvų profesijos (*jokios* – 45,5 proc.), klasės auklėtojo patarimai (*jokios* – 35,5 proc.). Galima teigti, jog jaunuoliams labai svarbu užsitikrinti stabilią ateitį, t.y. gerai apmokamas, patinkantis ir geras darbas. Vis dėlto, patarimai, tiek draugų, tiek mokytojų ar profesijos patarėjų, vertinami kaip mažai įtakos darantys veiksniai, kurie gali padėti pasirinkti tinkamą profesiją. Galbūt taip yra dėl to, jog jaunuoliai negauna tinkamos, pagrįstos informacijos faktais iš tų žmonių, todėl patarimai vertinami tik kaip nuomonės išreiškimas.

Tyrimu siekta išsiaiškinti, kas, jaunuolių nuomone, yra svarbiausia renkantis profesiją (žr. 15 pav.).

15 pav. Jaunuolių nuomone, svarbiausi veiksniai renkantis profesiją

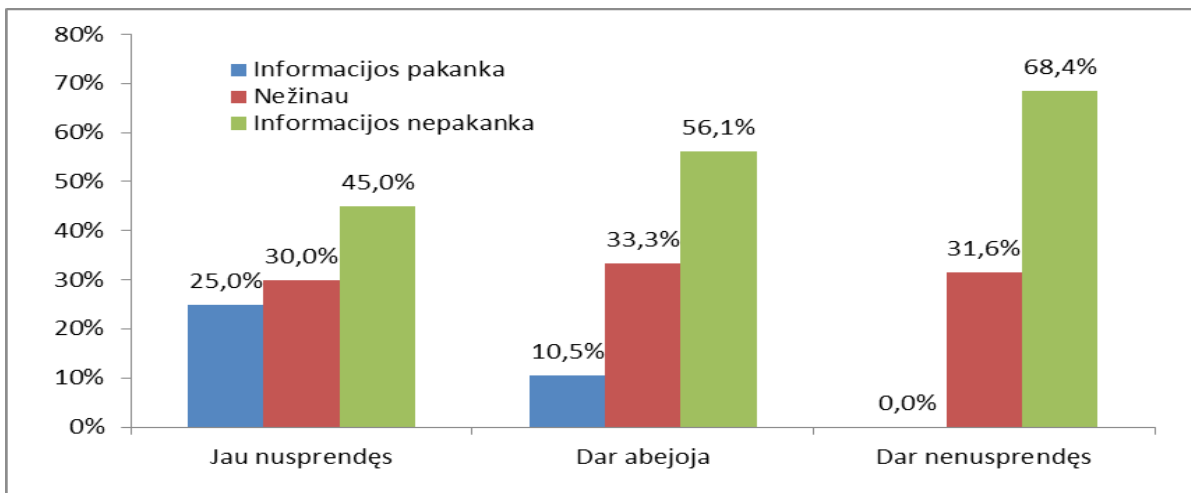
Taip pat, kaip ir didžiausią įtaką darantį veiksnį, taip ir svarbiausiu renkantis profesiją jaunuoliai išskyrė karjeros galimybes (59,1 proc.). Daugiau nei puse jaunuolių mano, kad svarbiausia sužinoti įsidarbinimo galimybes pagal specialybę (58,3 proc.) bei pažinti save (savo gabumus, interesus, vertybes) (53,9 proc.). Taip pat prof. L. Jovaiša (1999) teigia, kad savo sugebėjimų pažinimas yra vienas iš profesinio apsisprendimo sėkmę lemiančių vidinių veiksnių. N. Petkevičiūtės (2003) teigimu, savęs pažinimas padeda ne tik nustatyti pagrįstus reikšmingus tikslus, bet ir paruošti žmogų karjeros pokyčiams.

Mažiausiai svarbu jaunuoliams profesijos prestižas (3,5 proc.) ir profesijos populiarumas (11,3 proc.). Galima manyti, jog šiuolaikinis jaunimas mąsto kritiškai ir prioritetus teikia reikšmingiems veiksniams renkantis profesiją, kadangi ne profesijos prestižas ir populiarumas gali garantuoti pilnavertę karjerą.

Jaunuolių klausta, iš kur daugiausiai gavo informacijos apie pasirinktą (norimą) profesiją ir dauguma pažymėjo, jog iš internetinių svetainių (76,7 proc.), spausdintos medžiagos (46,6 proc.), draugų (37,9 proc.) bei tėvų (31 proc.). Mažiausiai informacijos jaunuoliai gavo iš psichologo (1,7 proc.), klasės auklėtojo (9,5 proc.) ir mokytojų (10,3 proc.). Akivaizdu, jog jaunuoliai daugiausiai informacijos apie profesijas gauna už mokyklos ribų, ieškodami patys ar bendraudami su bendraamžiais ar artimaisiais. Galima daryti prielaidą, kad jaunuoliai patys neklausia ir nesiteirauja informacijos apie norimą (pasirinktą) profesiją mokykloje dirbančių asmenų, tačiau ir mokyklos teikiama informacija apie tolimesnes jaunuolių galimybes nėra pakankamai išvystyta.

Taigi, paklausus jaunuolių, ar jiems pakanka informacijos mokykloje apie profesijas, daugiau nei puse (54,3 proc.) jų atsakė, jog nepakanka, 31,9 proc. teigė, jog nežino, ar pakanka, o tik 13,8 proc. jaunuolių pakanka informacijos. Atsakymus, jog nežino, ar pakanka informacijos mokykloje apie profesijas, galima interpretuoti taip, kad jaunuoliai tiesiog nežino kaip vertinti tą pakankamumą, nes nesiteiravus asmeniškai, informacija nebuvo teikiama ir išskirta būtent kaip profesinis informavimas ar pan.

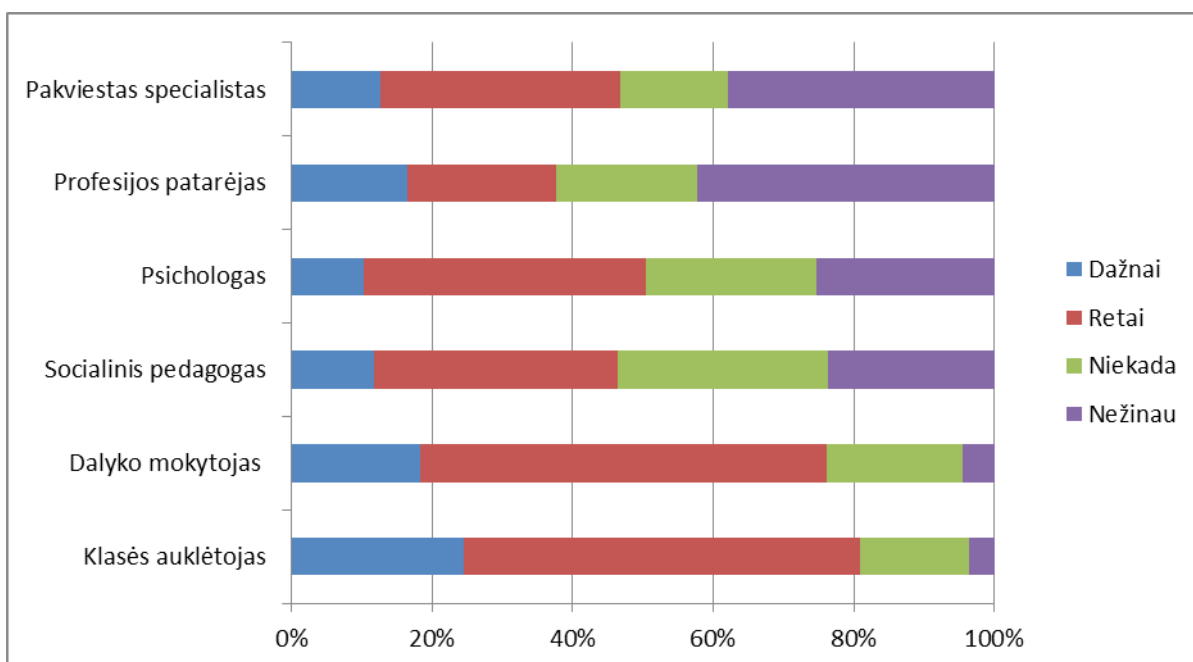
Tyrimu taip pat buvo norima išsiaiškinti, koks informacijos pakankamumo ryšys apie profesijas tarp apsisprendusių jaunuolių, kokią profesiją rinksis, ir neapsisprendusių ar vis dar abejojančių (žr. 16 pav.).

16 pav. Jaunuolių informacijos pakankamumas apie profesijas mokykloje pagal profesinį apsisprendimą

Rezultatai rodo, kad profesiją pasirinkusiems jaunuoliams vis tiek daugumai (45 proc.) trūksta informacijos apie profesijas jų mokykloje. Tarp dar abejojančių – daugiau nei puse (56,1 proc.), o nenusprendusių, kokią profesiją rinksis – daugiausia (68,4 proc.). Tarp šių klausimų nėra statistiškai reikšmingo ryšio ($p=0,086$, $p>0,05$), tačiau galima daryti prielaidą, kad nors ir apsisprendęs jaunuolis, kokią profesiją rinksis, tačiau daugumai ne mokykloje suteikta informacija įtakojo jo pasirinkimą, nes būtent joje akcentuojamas informacijos trūkumas profesijos klausimais.

Tyrimu siekta sužinoti, kas ir kaip jaunuolių mokykloje teikia profesinio orientavimo konsultacijas (žr. 17 pav.).

17 pav. Jaunuolių mokyklose teikiamos profesinio orientavimo konsultacijos

24,5 proc. jaunuolių pažymėjo, jog *dažniausiai* profesinio orientavimo konsultacijas teikia klasės auklėtojas, 18,3 proc. – dalyko mokytojas, 16,5 proc. – profesijos patarėjas ir 12,6 proc. – pakviestas specialistas. Vis dėlto, daugiausiai pasirenkamas teikiamų profesinio orientavimo konsultacijų lygis – *retai*. Galima manyti, kad jaunuolių mokyklose nėra konkrečiai ir aiškiai apibrėžtų profesinio orientavimo užsiėmimų, pamokų ar konsultacijų, todėl teigiama, jog minimi asmenys profesinį orientavimą, kaip paslaugą, teikia retai.

Tiriant buvo domėtasi, kaip jaunuolių mokykloje vyksta profesinis informavimas (žr. 18 pav.). Iš tyrimų duomenų paaiškėjo, jog dažniausiai jaunuolių mokyklose naudojama profesiniam informavimui forma yra klasės valandėlės profesinio orientavimo temomis (60,3 proc.). Ekskursijas į miesto, šalies įmones ar organizacijas (33,6 proc.), susitikimus su profesinio orientavimo specialistais (31 proc.), įvairių profesijų atstovais (26,7 proc.) ar profesinių ir aukštųjų mokyklų studentais (22,4 proc.) jaunuoliai rinkosi vangiai, o kas liūdniausia, pokalbius su profesijos patarėju pažymėjo vos keli (13,8 proc.). Atsirado ir tokių jaunuolių, kurie pažymėjo *kita* (3,4 proc.), kur minima, jog jų mokykloje iš viso nevyksta profesinis informavimas.

18 pav. Profesinio informavimo formos jaunuolių mokyklose

Iš rezultatų matyti, kad respondentų mokyklose profesinis informavimas vis dėlto nevyksta sklandžiai ir nepasiekia visus baigiamųjų klasių jaunuolius.

Tyrimu norėta nustatyti, kokios informacijos jaunuoliams trūksta renkantis profesiją (žr. pav. 19).

19 pav. Informacija, kurios nepakanka jaunuoliams renkantis profesiją

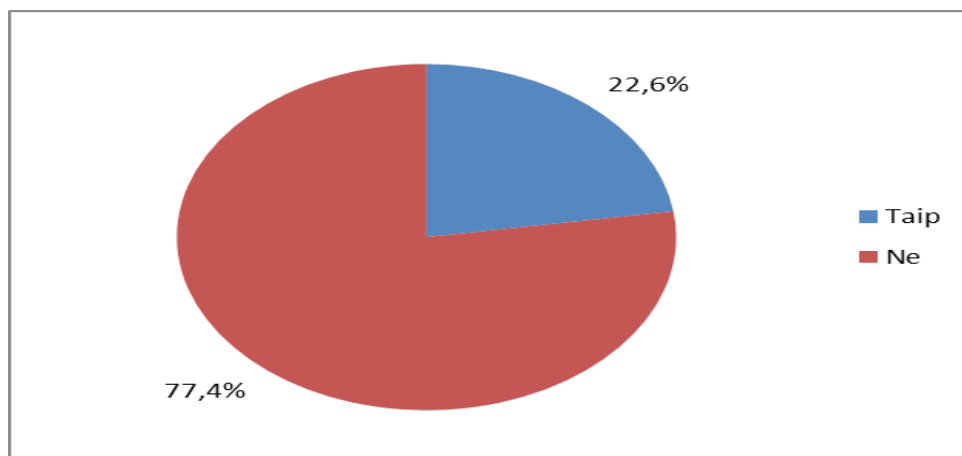
E. Nazelskis (2011) teigia, kad jaunuoliai, kurie renkasi profesiją, iki šiol mažai dėmesio kreipia į darbo rinkos realijas ir perspektyvas, tačiau šio tyrimo rezultatai rodo atvirkščiai: daugiausia jaunuoliams (56,9 proc.) informacijos trūksta apie situaciją darbo rinkoje, jos poreikius ir profesijos keliamus reikalavimus (50,9 proc.) bei tolesnio mokymosi bei studijų galimybes (42,2 proc.). Pasak A. Sokolovos ir V. Stanišauskienės (2007), profesinis informavimas mokyklose būtų ir turėtų apimti informacijos suteikimą šiuolaikinės darbo rinkos, profesinio mokymosi galimybių klausimais, ir kt.

Akivaizdu, jog šiandieniniame darbo pasaulyje ypač svarbu žinoti, kokių specialybių ir profesijų reikalauja darbo rinka, kokios tendencijos netolimoje ateityje, kokie reikalaujami įgūdžiai, savybės ir išsilavinimas joms bei kur visa tai išsiugdyti. Būtent tokia turi būti profesinio informavimo paskirtis, pasak K. Pukelio ir N. Pileičikienės (2012), - teikti kokybišką informaciją ir patarimus, susijusius su mokymosi, studijų ir profesinės veiklos galimybėmis. Smagu, kad jaunuoliai suvokia šių veiksnių svarbą, nes tai parodo jų realų ir taip svarbų požiūrį į savo ateitį. Tačiau blogai, kad tokios informacijos jiems labiausiai trūksta.

Panašiai pasiskirstė atsakymų rezultatai renkantis stojimo į profesinio ugdymo institucijas tvarką bei reikalavimus (34,5 proc.), tinkamumą pasirinktai profesijai (34,5 proc.), specialybes (specialybių mokymo programos, kvalifikacijos, darbo vietos) (31,9 proc.) bei profesijos pasirinkimo kelius (24,1 proc.). Galima daryti prielaidą, jog informaciją apie šiuos veiksnis nesudėtinga susirasti internete, ką ir turbūt daro jaunuoliai, nes klausiant iš kur daugiausiai gavo informacijos apie pasirinktą (norimą) profesiją, dauguma pažymėjo, jog iš internetinių svetainių.

Atliekant tyrimą domėtasi, ar jaunuoliai papildomai kreipėsi į įstaigas, teikiančias profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugas. Rezultatai parodė, jog beveik visi jaunuoliai (93,1 proc.) nesinaudojo jokiais papildomomis paslaugomis, kurios galėtų padėti tinkamai pasirinkti profesiją. Tik nedaugelis (6,9 proc.) teigė, jog kreipėsi ir nurodė tokias įstaigas kaip apsilankymas tiesiogiai į pasirinktą akademiją/universitetą, Jaunimo darbo centrą, internetinėje svetainėje www.kalba.lt. Galima manyti, jog jaunuoliai pakankamai informacijos susiranda savarakiškai, t.y. internete, ar iš patarimų, konsultacijų iš draugų, tėvų, arba jie tiesiog nėra informuoti, nežino kur galėtų kreiptis pagalbos renkantis profesiją.

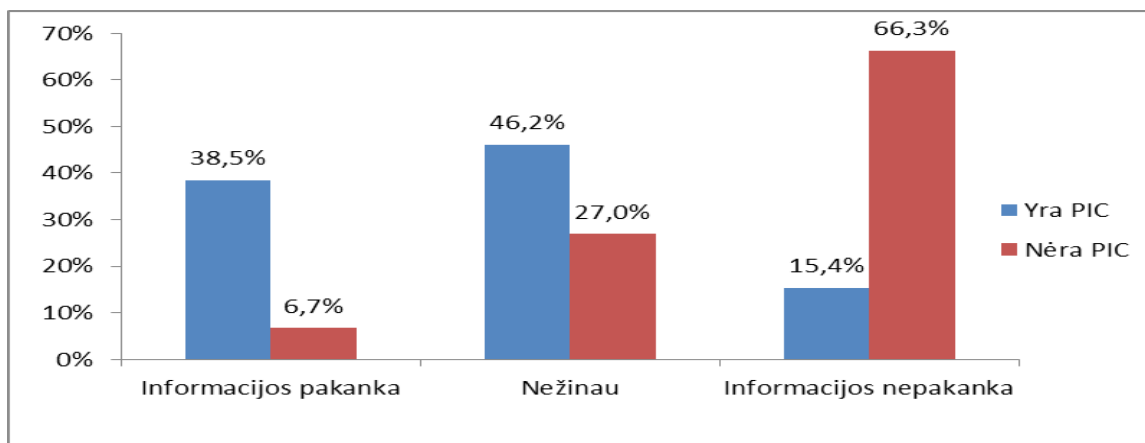
Norint išsiaiškinti, ar jaunuoliai iš viso žino, kad jų mokykloje yra profesinio informavimo centras (PIC), buvo paklausta, ar jų mokykloje yra toks (žr. 20 pav.). Paaiškėjo, jog tik mažiau nei ketvirtadalis (22,6 proc.) apklaustųjų mokinių žino, jog jų mokykloje yra PIC.

20 pav. Jaunuolių atsakymai į klausimą, ar jų mokykloje yra PIC

Akivaizdu, kad gimnazijose, kuriose mokosi apklausti jaunuoliai, profesinio informavimo veikla toli gražu nėra tobula ir jos veiksmingumas negali būti teigiamas ir kokybiškas, kadangi neaišku, kodėl mokiniai net nežino, kad toks centras egzistuoja jų mokykloje.

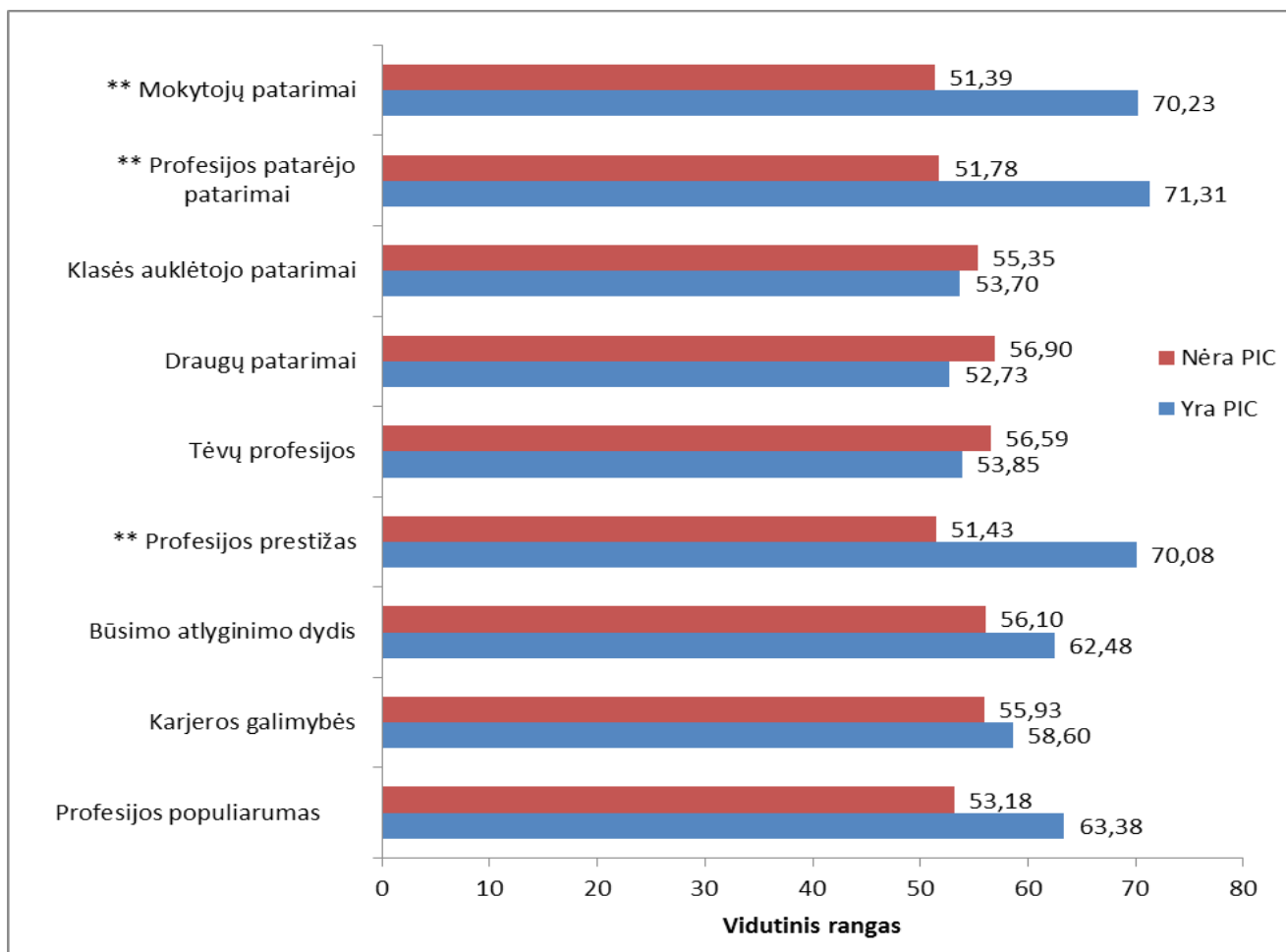
Tyrimu norėta sužinoti, kaip jaunuoliai, teigiantys, jog jų mokykloje yra PIC, vertina suteiktą informacijos pakankamumą apie profesijas ir, teigiantys, jog nėra PIC (žr. 21 pav.). Gauti duomenys rodo, jog PIC buvimas ar nebuvimas jaunuolių mokyklose nėra statistiškai reikšmingai susijęs su apsisprendimu dėl profesijos ($p=0,068$, $p>0,05$).

21 pav. Jaunuolių informacijos pakankamumas apie profesijas pagal PIC buvimą/nebuvimą mokyklose

Jaunuoliams, kuriems pakanka informacijos apie profesijas mokykloje teigia, jog jų mokykloje yra PIC (38,5 proc.) ir tik 6,7 proc. teigiančiųjų, kad nėra. Tiems, kuriems nepakanka informacijos 15,4 proc. teigia, kad PIC nėra. Galima manyti, kad mokyklose, kur yra PIC, jaunuoliai labiau susipažinę su vykdomu profesiniu informavimu jų įstaigoje, todėl teigia, kad pakanka informacijos apie profesijas.

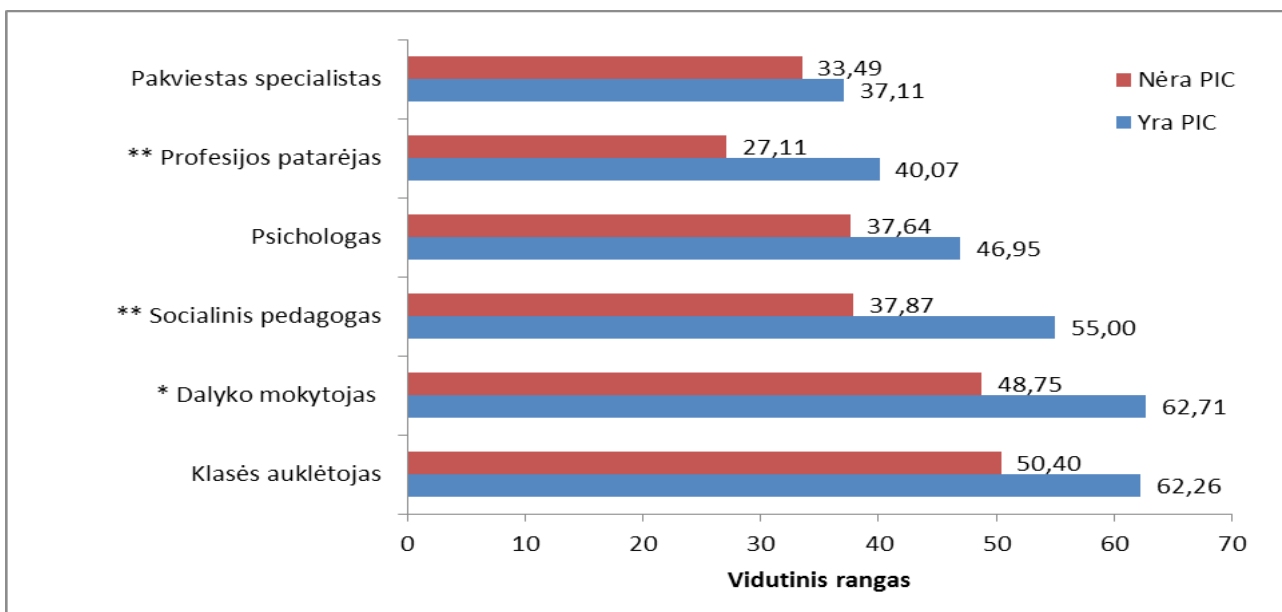
Tyrimo rezultatais lyginamas jaunuolių, teigiančių kad yra PIC ir nėra jų mokykloje faktorių, įtakančių būsimos profesijos pasirinkimą, svarbumas (žr. 22 pav.). Statistiškai reikšmingai skiriasi profesijos prestižo svarbos vertinimas ($p=0,007$, $p<0,05$), profesijos patarėjo patarimai ($p=0,006$, $p<0,05$) ir mokytojų patarimai ($p=0,005$, $p<0,05$). Iš vidutinių rangų galima pasakyti, kuriai grupei šie faktoriai yra svarbesni. Didesnis vidutinis rangas visais atvejais yra teigiančių, kad mokykloje PIC yra grupėje, tai reiškia, kad teigiantiems jaunuoliams, kad jų mokykloje yra PIC paminėti faktoriai yra svarbesni.

22 pav. Jaunuolių, teigiančių kad yra PIC ir nėra jų mokykloje faktoriai, įtakoiantys būsimos profesijos pasirinkimą

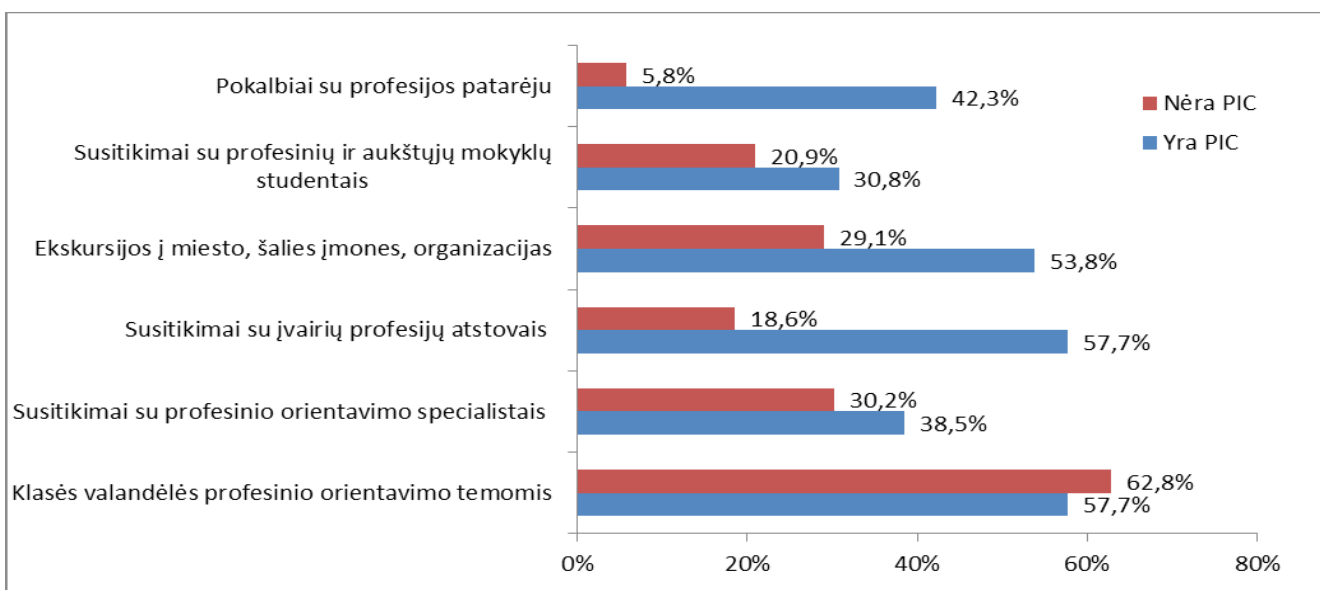
Galima daryti prielaidą, kad baigiamųjų klasių moksleiviai, teigiantys, jog jų mokykloje yra PIC, renkasi tokius faktorius, kaip mokytojų bei profesijos patarėjų patarimus, kurie įtakoja profesijos rinkimąsi, nes tai vienas iš pagrindinių veiksnių, leidžiančių pasirinkti tinkamą profesiją.

Tyrimu taip pat norėta išsiaiškinti, ar skiriasi jaunuolių nuomonė apie teikiamas profesinio orientavimo konsultacijas jų mokyklose pagal tai, kurie teigia, jog PIC yra ir PIC nėra (žr. 23 pav.). Gauti duomenys ne visi turi statistiškai reikšmingą ryšį, tačiau pagal didesnius vidutinius rangus galima teigti, jog dalyko mokytojas ($p=0,022$, $p>0,05$), socialinis pedagogas ($p=0,003$, $p<0,05$) ir profesijos patarėjas ($p=0,004$, $p<0,05$) dažniau teikia konsultacijas mokykloje, kuriose yra PIC, negu ten, kur jų nėra.

23 pav. *Profesinio orientavimo teikiamumas jaunuolių mokyklose pagal PIC buvimą/nebuvimą*
 Jaunuoliai, kurie teigia, jog jų mokykloje yra PIC, dalyko mokytoją, socialinį pedagogą ir profesijos patarėją pasirinko kaip dažniau teikiančius profesinio informavimo konsultacijas, negu tie, kurie teigia, jog jų mokykloje PIC nėra. Akivaizdu, mokyklose yra asmenys, atsakingi už profesinį informavimą ir vykdo informavimo veiklą, tačiau ne taip plačiai, tiesiogiai ir kokybiškai, kaip norėtūsi, kad pasiektų visus jaunuolius.

Lyginamas ir profesinio informavimo vykdymas jaunuolių mokyklose pagal tai, ar yra PIC ar ne (žr. 24 pav.).

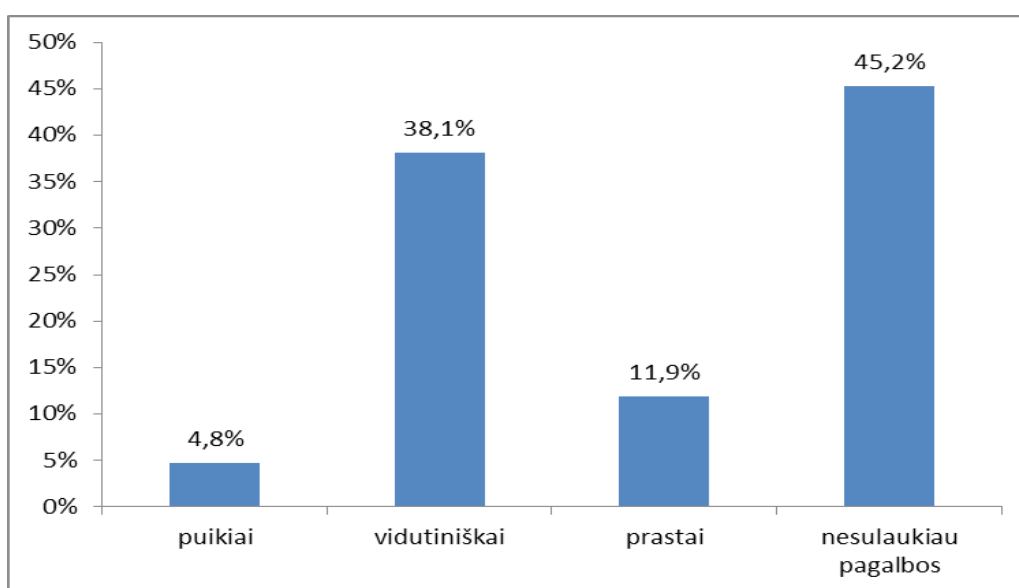

24 pav. *Profesinio informavimo vykdymas pagal PIC buvimą/nebuvimą jaunuolių mokyklose*

Beveik visos profesinio informavimo formos dažniau sutinkamos tose mokyklose, kuriose yra PIC. Statistiškai reikšmingi duomenys ($p=0,000$, $p<0,05$) leidžia daryti išvadą, kad profesinis informavimas vyksta skirtingai ten kur yra PIC ir nėra PIC.

Jaunuolių, kurie teigė, jog jų mokykloje yra PIC, pasiteriauta, ar jie konsultavosi su PIC specialistais profesinio pasirinkimo klausimais. Vis dėlto, dauguma jų (64 proc.) nesikreipė ir nesikonsultavo su PIC dirbančiais asmenimis. Vieną kartą kreipėsi šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis (26 proc.), o ne kartą – tik 10 proc. jaunuolių.

Norint išiaiškinti, kaip jaunuoliai, kurie žino, kad jų mokykloje yra PIC ir konsultavosi profesinio pasirinkimo klausimais, vertina gautą pagalbą (žr. pav. 25).

25 pav. PIC gautos pagalbos jaunuolių vertinimas

Gauti rezultatai rodo, jog beveik pusė (45,2 proc.) iš konsultavusiųjų jaunuolių teigia nesulaukę pagalbos, 38,1 proc. pagalbą vertina vidutiniškai, 11,9 proc. – prastai ir tik keletas jaunuolių (4,8 proc.) suteiktą pagalbą vertina puikiai.

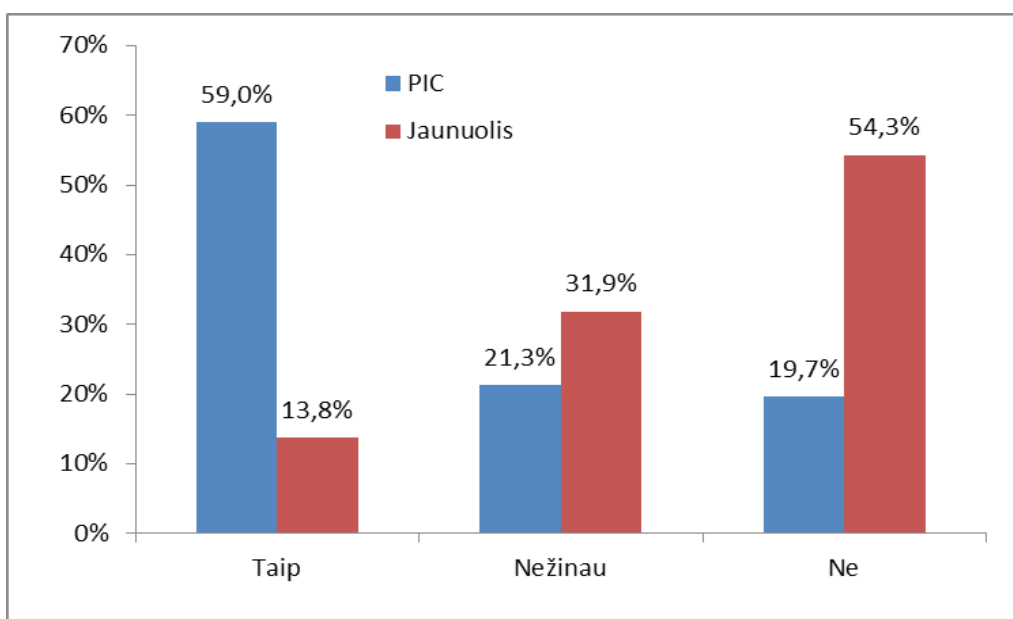
3.5. PIC darbuotojų ir jaunuolių atsakymų palyginimas

Apibendrinant abi atliktas apklausas, tiek PIC darbuotojų, tiek jaunuolių, galima pastebėti, jog šių respondentų grupių nuomonės ir požiūriai į jų mokykloje vykdomą profesinį informavimą ir jo veiksmingumą skiriasi. PIC darbuotojai vykdomą veiklą ir pasiruošimą jai vertina pakankamai gerai, tuo tarpu dauguma jaunuolių (77,4 proc.) net nežino, kad jų mokykloje yra toks PIC. Peršasi išvada, kad šiai dienai gimnazijose nėra teikiamos kokybiškos ir veiksmingos profesinio informavimo paslaugos.

Nors PIC darbuotojai, ar už šias funkcijas atsakingi asmenys pažymėjo, jog daugiausiai profesinio informavimo paslaugos yra teikiamos IX-XII klasės jaunuoliams (62,3 proc.), mokiniai svarbiausia priežastimi dėl profesinio neapsisprendimo išskyrė informacijos trūkumą (64,8 proc.).

Jaunuoliai pažymėjo, jog jų mokykloje profesinio orientavimo konsultacijas dažniausiai teikia klasės auklėtojas, dalyko mokytojas ir pakviestas specialistas, o PIC darbuotojai teigia, jog daugiausiai psichologas, socialinis pedagogas, profesijos patarėjas. Akivaizdu, kad jaunuolių atsakymų rezultatų realybė skiriasi nuo PIC darbuotojų lūkesčių.

Lyginant PIC darbuotojų ir jaunuolių nuomonę apie informacijos pakankamumą profesijos pasirinkimo prasme (žr. 26 pav.), gauti statistiškai reikšmingi duomenys ($p=0,000$, $p<0,05$) ir galima teigti, kad PIC ir jaunuolių skiriasi. Iš tiesų iš procentinio atsakymų pasiskirstymo matome, kad dauguma PIC darbuotojų (59 proc.) teigia, jog informacijos jaunuoliams pakanka, tuo tarpu dauguma jaunuolių (54,3%) pažymi, jog informacijos nepakanka jų mokykloje renkantis profesiją.

26 pav. PIC darbuotojų ir jaunuolių atsakymų apie informacijos pakankamumą mokykloje renkantis profesiją pasiskirstymas

Apibendrinus tyrimą, galima daryti tokias išvadas:

- profesiniam informavimui ir konsultavimui Lietuvos gimnazijose skiriamas nepakankamas dėmesys;
- dauguma jaunuolių dar nėra visiškai apsisprendę arba abejoja, kokią profesiją rinksis, o pagrindinės priežastys, kodėl ne, tai informacijos trūkumas. Tuo tarpu daugumos PIC darbuotojų nuomone, mokiniams pakanka informacijos renkantis profesiją ir profesinis informavimas daugiausiai teikiamas būtent XI-XII klasės mokiniams. Karjeros galimybės ir

būsimo atlyginimo dydis - pagrindiniai veiksniai, turintys įtakos mokinių profesijos rinkimuisi;

- *daugiau nei pusė apklaustųjų jaunuolių turi prieigą prie interneto, nes daugiausiai apie norimą ar jau pasirinktą profesiją informacijos jie gauna iš internetinių svetainių, įvairių lankstinukų, bukletų, bei tėvų ir draugų;*
- *dažniausiai jaunuolius gimnazijose profesinio orientavimo klausimais konsultuoja klasės auklėtojas, dalyko mokytojas ir pakviestas specialistas, o profesinis informavimas daugiausiai vykdomas organizuojant susitikimus su profesinio orientavimo specialistais, ekskursijas į šalis, miesto įmones, organizacijas bei klasės valandėles profesinio orientavimo temomis. PIC darbuotojų teigimu, už profesinio informavimo organizavimą ir teikimą dažniausiai atsakinga sudaryta grupė iš psichologo, socialinio darbuotojo ir profesijos patarėjo (karjeros koordinatoriaus).*
- *jaunuoliams trūksta įvairios informacijos profesinio orientavimo klausimais: situaciją darbo rinkoje ir jos poreikius, profesijos keliamus reikalavimus, tolesnio mokymosi ir studijų galimybes, stojimo į profesinio ugdymo institucijas, tvarką bei reikalavimus, specialybes, tinkamumą pasirinktai profesijai;*
- *didžioji dauguma apklaustųjų jaunuolių į įstaigas, teikiančias profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugas papildomai nesikreipia. Praktiškai visi PIC darbuotojai teigia, kad jų mokyklos bendradarbiauja su kitomis profesinio orientavimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis, tokiomis kaip teritorinėmis Darbo birža, Jaunimo darbo centrais, su aukštosiomis, profesinėmis mokyklomis ir kolegijomis, kitų gimnazijų PIC;*
- *Tyrime dalyvavusių mokinių teigimu, jų mokyklose Profesinio informavimo centrų nėra, tačiau visose gimnazijose yra profesinio informavimo centras. Taigi galima teigti, kad profesinio informavimo veiklos nepakankamą išsivystymą bei veiksmingumą lemia jos specialistų, profesijos patarėjų vykdomos veiklos naujumas ir neįgyvendinimas Lietuvoje;*
- *Apklaustieji PIC darbuotojai nuordė, jog daugiausiai kaip informacijos šaltiniais profesinio orientavimo klausimais naudojami internetu, specialia literatūra bei Profesijos patarėjų mokymo programa, taip pat lankosi seminaruose ar tam tikrose paskaitose apie profesinį orientavimą. Pagrindiniai normatyviniai dokumentai, kuriais naudojami PIC darbuotojai, tai Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas, PIT'o nuostatai, PIT'o paslaugų teikimo standartas, Profesinio rengimo įstatymas.*

- *PIC darbuotojai gana veiksmingai vertina renginius profesinio orientavimo temomis, kurie vyksta gimnazijose, taip pat vertina ir tinkamomis įvardina savo turimas žinias dirbti profesinio informavimo konsultantu.*

Išvados

1. Vykdamas profesinį konsultavimą ir orientavimą mokykloje, siekiama padėti jaunimui formuoti teigiamas nuostatas į mokymąsi, profesijos pasirinkimą, vėliau aktyvią darbo paiešką, motyvuoti aktyviai ir atsakingai planuoti savo profesinę karjerą bei, prisitaikant prie darbo rinkos pokyčių, sėkmingai integruotis užimtumo pasaulyje. Norint, kad profesinis rengimas būtų kokybiškas, svarbu laiku ir tinkamas profesinis konsultavimas, informavimas ir orientavimas, žinoti darbo rinkos poreikius, taip pat aiškinantis jų dermę su žmogaus poreikiais ir lūkesčiais.
2. Profesinis orientavimas, profesinis konsultavimas bei profesinis informavimas – tai lygiagrečios viena kitą papildančios sąvokos, kurios apima vieną tikslą, t.y. suteikti asmeniui kuo išsamesnę informaciją apie profesijas, karjeros galimybes, padėti žmogui pažinti save, savo poreikius bei atrasti savas vertybes ir sritį, kurioje norėtų realizuoti save ir pasirinkti profesiją. Tačiau profesinis mokinių orientavimas ir rengimas karjerai vidurinėse mokyklose nėra efektyvus ir pakankamas. Reikia gerai organizuoto profesinio veiklinimo, kuris leistų moksleiviams įvertinti savo gabumus, gebėjimus ir charakterio savybes.
3. Apibendrinant profesinio informavimo teisinę bazę Lietuvoje, galima teigti, kad priimti įstatymai, nutarimai, vykdomos teisinės reformos, kurios sudaro prielaidas veiksmingos ir darnios profesinio orientavimo sistemos diegimui ir funkcionavimui. Jau yra sukurtos pagrindinės institucijos, kurių veikla yra būtina profesinio orientavimo infrastruktūrai vystyti, t.y. Profesinio informavimo centrai (PIC). Mokyklose vyksta profesijos rinkimosi gebėjimų ugdymas, kuris integruotas į mokomuosius dalykus; profesinis informavimas, profesinis konsultavimas, profesinis veiklinimas; psichologinė ir socialinė pagalba. Tačiau galima išskirti tokias problemas, kaip profesijos patarėjų kaita, kurie dirba pagrindiniu darbo metu ir neturi etatų, taip pat nėra aiškios profesijos patarėjų kvalifikacijos tobulinimo sistemos.
4. Atlikus tyrimą, kuriuo siekta ištirti gimnazijose profesinių informavimo centrų (PIC) vykdomas veiklas ir jų veiksmingumą profesinio informavimo ir konsultavimo srityje, paaiškėjo, jog:
 - dauguma jaunuolių dar nėra visiškai apsisprendę arba abejoja, kokią profesiją rinksis, o pagrindinės priežastys, kodėl ne, tai informacijos trūkumas. Jiems trūksta įvairios informacijos profesinio orientavimo klausimais: situaciją darbo rinkoje ir jos poreikius, profesijos keliamus reikalavimus, tolesnio mokymosi ir studijų galimybes, stojimo į profesinio ugdymo institucijas, tvarką bei reikalavimus, specialybes, tinkamumą pasirinktai profesijai. Tuo tarpu daugumos PIC darbuotojų nuomone, mokiniams pakanka informacijos

renkantis profesiją ir profesinis informavimas daugiausiai teikiamas būtent XI-XII klasės mokiniams;

- Tyrime dalyvavusių jaunuolių teigimu, jų mokyklose Profesinio informavimo centrų (PIC) nėra, tačiau visose gimnazijose yra Profesinio informavimo centras. Taigi galima teigti, kad profesinio informavimo veiklos nepakankamą išsivystymą bei veiksmingumą lemia jos specialistų, profesijos patarėjų vykdomos veiklos naujumas ir neįgyvendinimas Lietuvoje;
- dažniausiai jaunuolius gimnazijose profesinio orientavimo klausimais konsultuoja klasės auklėtojas, dalyko mokytojas ir pakviestas specialistas, o profesinis informavimas daugiausiai vykdomas organizuojant susitikimus su profesinio orientavimo specialistais, ekskursijas į šalies, miesto įmones, organizacijas bei klasės valandėles profesinio orientavimo temomis. PIC darbuotojų teigimu, už profesinio informavimo organizavimą ir teikimą dažniausiai atsakinga sudaryta grupė iš psichologo, socialinio darbuotojo ir profesijos patarėjo (karjeros koordinatoriaus);
- PIC darbuotojai gana veiksmingai vertina renginius profesinio orientavimo temomis, kurie vyksta gimnazijose, taip pat vertina ir tinkamomis įvardina savo turimas žinias dirbti profesinio informavimo konsultantu;
- akivaizdus jaunuolių ir PIC darbuotojų skirtingas požiūris į jų gimnazijose vykdomą profesinio konsultavimo veiklą leidžia daryti prielaidą, kad šiai dienai vis dėlto nėra išnaudojamos visos mokyklose esančių PIC galimybės, nes šie centrai nevykdo koordinuotos, tikslingos ir realiai taikomos veiklos, kurią galėtų visapusiškai išnaudoti besimokantys jaunuoliai. Gimnazijose dirbančių psichologų, socialinių darbuotojų ir profesijos patarėjų (karjeros koordinatorių) veiklos galimybės nėra pakankamai išnaudojamos, mažai dėmesio skiriama individualiam darbui su mokiniais, jų profesiniam kryptingumui nustatyti, tolesnei karjerai projektuoti. Tam reikalingas ir iniciatyvus, aktyvus mokyklos vadovų įsitraukimas siekiant, kad profesinio orientavimo sistema veiktų optimaliai.

Rekomendacijos

Švietimo skyriui:

- Steigti gimnazijose profesijos patarėjo/profesinio informavimo konsultanto/karjeros koordinatoriaus pilną darbo etatą.
- Skatinti Profesinių informavimo centrų (PIC) gimnazijose akreditavimą ir veiklą.
- Parengti bei patvirtinti dokumentus, kuriuose būtų aiškiai nuordytos institucijų, atsakingų už profesinio informavimo paslaugų teikimą, funkcijos ir jose dirbančių specialistų kompetencijos bei atsakomybės.
- Rengiant profesijos patarėjo ar kitų, profesinio informavimo paslaugas teikiančių, specialistų programas aprašyti ir bendrojo lavinimo dalykų, mokymosi ir studijų programų sąsajas su darbo rinkos situacija.
- Tobulinti interneto svetaines, kuriose talpinama informacija apie studijas, švietimo įstaigas ir pan. taip, kad jose talpinama informacija atlieptų jaunuolių, besirenkančių profesiją, poreikius.

Gimnazijų bendruomenei, jų vadovams ir administracijai:

- Efektyvinti ir skleisti apie profesinio informavimo centruose (PIC) vykdomą veiklą.
- Tikslingiau organizuoti profesinį rengimą gimnazijose, kuris būtų labiau orientuotas į būsimą jaunuolio karjerą.
- Skatinti mokytojus integruoti profesinio informavimo elementus į mokymo programą.
- Į profesinio informavimo paslaugos procesą visą mokyklos bendruomenę: klasės auklėtojus, dalyko mokytojus, profesijos patarėjus, psichologus, socialinius darbuotojus, bibliotekos darbuotojus.
- Gimnazijų vadovams skatinti savo darbuotojus domėtis profesinio informavimo veikla, kelti kvalifikacijas, dalyvauti renginiuose, seminaruose, kursuose profesinio konsultavimo tema.
- Organizuoti išvykas į darbo biržas, profesinio rengimo institucijas, rengti susitikimus su darbdaviais ir profesijų atstovais, diskusijas su profesijos konsultantais, seminarus savęs pažinimo klausimais, konkrečias su profesijos pasirinkimu susijusi veiklas.

Literatūra

1. Adamonienė, R. (2006). Ugdymo karjerai metodologija. Kaunas: Technologija.
2. Adamonienė, R., Daukilas, S., Krikščiūnas, B. ir kt. (2001). Profesinio ugdymo pagrindai. Vilnius: Petro ofsetas.
3. Adamonienė, R. (2006). Metodinė priemonė: Karjeros projektavimas ir valdymas. Kaunas: Judex.
4. Amundson, N.E. (2006). Challenges for career interventions in changing contexts. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 6.
5. Barkauskaitė, M. (2007). Profesinio rengimo realijos. Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste. *Acta Paedagogica Vilnensia*, Nr. 18.
6. Beresnevičienė, D. (1990). Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje: metodinės rekomendacijos. Vilnius: PMTI.
7. Beresnevičienė, D. (2002). Profesorius Jovaiša – profesinio orientavimo Lietuvoje edukologinių ir psichologinių pagrindų kūrėjas. *Ugdymo psichologija*, 5 t., 10(1).
8. Beresnevičienė, D. (2003). Lietuvos profesinio orientavimo edukologiniai ir psichologiniai pagrindai. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 7. Vilnius: VDU.
9. Berger P. L., Luckmann T. (1999). Socialinis tikrovės konstravimas. Vilnius: Pradai.
10. Dailidienė, E., Navickienė, L. (2006). Profesinio konsultavimo paslaugų gerinimas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, Nr. 11.
11. Danilevičius, E. (2008). Karjeros projektavimo ir karjeros planavimo ugdymo edukologinės prielaidos. *Pedagogika*, Nr. 92.
12. Garnienė, D. (2006). Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai. Kaunas: VDU.
13. Inovatyvūs karjeros konsultavimo modeliai (2008) – [žiūrėta 2012-10-22] – Internetė: http://www.tavokarjera.lt/publ/IKKM_1.pdf
14. Jarvis, P. (2001). *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: VDU leidykla.
15. Jigau, M. (2008). Metodologijos aspektai (kryptys). Profesinio konsultavimo metodai ir technikos I.
16. Jovaiša, L. (1970). *Mokinių parengimo rinktis profesiją pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
17. Jovaiša, L. (1981). *Asmenybė ir profesija*. Kaunas: Šviesa.
18. Jovaiša, L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius: Agora.

19. Jovaiša, L., Orenienė, R. (2003). Profesinis konsultavimas žmogiškųjų išteklių plėtros kontekste. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7. Vinius: VDU.
20. Juraitė, K., Laužackas, R., Pukelis, K. (2003). Moksleivių mobilumas: tolesnio mokymosi ketinimai ir veiksniai. Profesinis rengimas, 7.
21. Kočiūnas, R. (1995). Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen.
22. Kregždė, S. (1988). Profesinio kryptingumo formavimosi pagrindai. Kaunas: Šviesa.
23. Kučinskienė, R. (2003). Ugdymo karjerai metodologija. Klaipėda: KU leidykla.
24. Laužackas, R. (2005). Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas. Kaunas: VDU.
25. Leonienė, B. (2001). Darbuotojų vadyba. Kaunas: Šviesa.
26. Lietuvos karjeros konsultanto profesijos standartas (2008-02-11 įsakymas Nr. V(4)-26) – [žiūrėta 2012-10-20] – Internetė:
http://skc.vdu.lt/downloads/prof_orient/profesijos_konsultanto_profesijos_standartas.pdf
27. Lileikienė, T. (2009). aukštesniųjų klasių mokinių požiūris į karjeros sėkmingumą lemiančius veiksnus. Pedagogika, Nr. 93.
28. Linkaitytė, G. M., Lukšytė, D., Lagūnaitė, A. (2006). Karjeros konsultanto profesinė elgsena. Metodinė priemonė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
29. Martinkus, B., Neverauskas, B., Sakalas, A. (2002). Vadyba: specialistų rengimo kiekybinis ir kokybinis aspektas. Kaunas: Technologija.
30. Mikštienė, R. (2008). Inovatyvūs karjeros konsultavimo modeliai. Prieiga per internetą: (žiūrėta 2012-11-04): http://www.tavokarjera.lt/publ/IKKM_1.pdf
31. Mokslinė studija: konsultantų kompetencijų aprašas (2007). Prieiga per internetą: (žiūrėta 2012-10-04): http://www.vdu.lt/esf/esf0160/files/konsultanto-komp-aprasas_1.pdf
32. Motiejūnienė, E., Pranckūnienė, E., Vildžiūnienė, M. (sud.) (2004). Sėkmingo mokymosi link. Vilnius: Sapnų sala.
33. Mulvey, R. M. (2006). Career guidance in England: retrospect and prospect. British Journal of Guidance & Counselling, Vol. 34, No. 1, February.
34. Musca, A. (2008). Kompetencijų įvertinimas. Profesinio konsultavimo metodai ir technikos I.
35. Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa (2007-12-03 įsakymas Nr. ISAK – 2332) - [žiūrėta 2012-10-03] – Internetė:
http://www.smm.lt/es_parama/docs/pasirengimas/NPO.pdf
36. Navickienė, L. (2006) Profesijos konsultanto kompetencijos. Prieiga per internetą: (žiūrėta 2012-10-05): www.profesijupasaulis.lt/konferencija/06/12.ppt.

37. Nazelskis, E. (2011). Iššūkis profesiniam orientavimui – naujos profesijos darbo rinkoje. *Acta Pedagogica Vilnensia*, Nr. 26.
38. Petkevičiūtė, N. (2003). Asmeninės karjeros vystymo konteksto parametrai. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7. Vinius: VDU.
39. Pileičikienė, N., Pukelis, K. (2012). Profesinio informavimo taškų veiklos ir kokybės vertinimas ir gerinimas: problemos ir perspektyvos. *Pedagogika*, Nr. 105.
40. Portfeli E. J., Härtung P. J., Vondracek F. W. (2008). *Children's Vocational Development: A Research Rationale. The Career Development Quarterly*, Vol. 57.
41. Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas (2005-04-29 įsakymas Nr. ISAK-739/A1-116) – [žiūrėta 2012-10-15] – Internetė: [http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.smm.lt%2Fteisine_baze%2Fdocs%2Fisakymai%2F2005-04-29-ISAK-739_A1-116\(2\).doc&ei=PQ_wUJy6OJDDtAbZsYDAAQ&usg=AFQjCNHB2rccObkfbQepUmang_y14ahYVg&sig2=uT5IX4NeEEed9OkS1nIVxYA](http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.smm.lt%2Fteisine_baze%2Fdocs%2Fisakymai%2F2005-04-29-ISAK-739_A1-116(2).doc&ei=PQ_wUJy6OJDDtAbZsYDAAQ&usg=AFQjCNHB2rccObkfbQepUmang_y14ahYVg&sig2=uT5IX4NeEEed9OkS1nIVxYA)
42. Profesinio orientavimo vykdymo tvarkos aprašas (2012-07-04 įsakymas Nr. V-1090/A1-314) – [žiūrėta 2012-11-07] – Internetė: http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&sqi=2&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mukis.lt%2Fdownload%2F545%2Fprofesinio%2520orientavimo%2520vykdymo%2520tvarkos%2520apra%25C5%25A1as%25202012.pdf&ei=qQ_wULelEJHasgan-YDYCA&usg=AFQjCNEa0-s7Yv4hsJQZCmjhvEU55jZ1ZQ&sig2=MXygWhLk1-ZVhXSLg9Wrmg
43. Profesinio konsultavimo metodinės rekomendacijos profesijos konsultantams (2008-02-11 įsakymas Nr. V(4)-26) – [žiūrėta 2012-11-10] – Internetė: http://www.vdu.lt/skc/downloads/prof_orient/profesinio_konsultavimo_metodines_rekomendacijos_profesijos_.pdf.
44. Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas. I tomas (2008). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
45. Profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas. II tomas (2008). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
46. Profesinio orientavimo strategija (2003-11-19 įsakymas Nr. ISAK-1635) - [žiūrėta 2012-10-14] – Internetė: http://www.smm.lt/teisine_baze/docs/isakymai/03-11-19-ISAK-1635-A1-180.htm

47. Pukelis, K., Garnienė, D. (2003). Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos, 7. Vilnius: VDU.
48. Pukelis, K. (2002). Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos 6, Kaunas, VDU.
49. Railienė, A. (2011). Profesijos patarėjo veiklos profesinio orientavimo sistemoje prielaidos. Socialinis darbas, Nr. 02.
50. Stanišauskienė, V. (2000). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje, daktaro disertacija. Kaunas: KTU.
51. Stanišauskienė, V. (2004). Rengimosi karjerai proceso socioedukaciniai pagrindai. Kaunas: Technologija.
52. Stanišauskienė, V., Večkienė, N. (2000). Rengimasis karjerai socialinių transformacijų laikotarpiu: Lietuvos gimnazijose egzistuojančių prielaidų analizė. Socialiniai mokslai, 1(22).
53. Sokolova, A., Stanišauskienė, V. (2007). Profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorinės ir politinės prielaidos. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 13.
54. Spencer G. Niles (2001). Using Super's Career Development Assessment and Counselling. Internat. Jnl. for Educational and Vocational Guidance 1.
55. Šedžiuvienė, N., Urbonienė, L. (2008). Profesinis orientavimas aukštojoje mokykloje. Veiklos principai ir kryptys.
56. Švietimo gairės: Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos, 2003-2012 m.: projektas. (2002). Vilnius.
57. Valackienė, A. (2005). Profesinės karjeros procesas: teoriniai aspektai. Prieiga per internetą: <http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas%202005/2005%20m.%20leidinys/Valackiene1.pdf> (žiūrėta 2012-09-26).

PRIEDAI

ANKETA

Maloniai prašytume Jus skirti laiko ir atsakyti į šios anketos klausimus. Jūsų atsakymai bus labai vertingi rengiant magistro studijų baigiamąjį darbą „Profesinių informavimo centrų darbuotojų veiklos ypatumai ir veiksmingumas konsultavimo veikloje gimnazijose“. Anketa yra anoniminė, tad tikimės nuoširdžių Jūsų atsakymų. Tyrimo rezultatai bus analizuojami ir pristatomi apibendrintai. Dėkojame už bendradarbiavimą.

*ŠU neakiv. sk. Edukologijos programos
II k. magistro studentė K. Dabulskytė*

1. Kur Jūs įgijote profesinio informavimo konsultanto kvalifikaciją? (įrašykite)

.....

2. Kaip Jūs vertinate savo turimas žinias dirbti profesinio informavimo konsultantu?

(pabraukite)

- ◆ Tinkama
- ◆ Iš dalies tinkama
- ◆ Netinkama

3. Įsivertinkite savo turimus bendruosius gebėjimus. (pažymėkite √)

-----	<i>Labai geri</i>	<i>Geri</i>	<i>Vidutiniai</i>	<i>Siplni</i>
Gebėjimas naudotis informacinėmis priemonėmis				
Užsienio kalbų mokėjimas				
Socialiniai gebėjimai				
Gebėjimas mokytis, įgyti naujų žinių, prisitaikyti prie naujų reikalavimų				

4. Kokie veiksniai paskatino Jus tapti profesinio informavimo konsultantu? (pažymėkite √)

-----	<i>Visiška i sutinku</i>	<i>Sutinku</i>	<i>Iš dalies sutinku</i>	<i>Nesutink u</i>
Poreikis kelti kvalifikaciją				
Noras tobulėti				
Pokyčiai Jūsų įstaigoje				
Asmeninis domėjimasis Profesinio orientavimo sistema				
Noras išbandyti save naujoje srityje				
Sukaupta patirtis				
Pokyčiai Jūsų tiesioginėje veikloje				
Turima kvalifikacinė kategorija				

5. Jūsų nuomone, svarbiausi Profesinio informavimo konsultanto gebėjimai: (pažymėkite √)

-----	<i>Labai svarb u</i>	<i>Svarbu</i>	<i>Iš dalies svarbu</i>	<i>Nesvarbu</i>
Gebėjimas aiškiai pateikti informaciją klausytojams				
Bendravimas su auditorija				

Gebėjimas užmegzti ir palaikyti poklabį				
Mokėjimas klausytis				
Gebėjimas įvertinti kliento poreikius				
Mokėjimas dirbti kompiuteriu				
Gebėjimas planuoti, organizuoti ir vadovauti darbui				
Renginių organizavimas				
Užsienio kalbų mokėjimas				

6. Daugiausiai Profesinio informavimo paslaugos teikiamos yra: (pažymėkite √)

- 1-4 klasės mokiniams
- 5-8 klasės mokiniams
- 9-10 klasės mokiniams
- 11-12 klasės mokiniams

7. Kurioje patalpoje randasi Profesinio informavimo centras? (pažymėkite √)

- Atskirame kabinete
- Bibliotekoje
- Informatikos kabinete
- Kita (įrašykite).....

8. Kas Jūsų mokykloje atsakingas už profesinio orientavimo organizavimą? (pažymėkite √)

- Direktorius
- Psichologas
- Socialinis pedagogas
- Profesinio informavimo centro (PIC) darbuotojas
- Kita (įrašykite).....

9. Kas Jūsų mokykloje teikia profesinio orientavimo konsultacijas? (tinkamus atsakymus pažymėkite √)

- Klasės auklėtojas
- Dalyko mokytojas
- Socialinis pedagogas
- Psichologas
- Profesijos patarėjas
- Pakviestas specialistas
- Kita (įrašykite).....

10. Ar Jūsų mokykla bendradarbiauja su kitomis profesinio orientavimo paslaugas teikiančiomis įstaigomis? (pažymėkite √)

- TAIP NE

11. Jei TAIP, tai su kuriomis? (įrašykite)

.....

.....

.....

12. Kiek valandų per savaitę Jūsų mokykloje dirba PIC?

- ◆ Iki 2 val.
- ◆ Iki 4 val.
- ◆ Iki 8 val.
- ◆ Daugiau negu 8 val.

13. Kokiais šaltiniais apie profesinį informavimą, konsultavimą ir orientavimą Jūs naudojate? (pažymėkite √)

-----	Visada	Dažnai	Retai	Niekada
Individualus konsultavimasis su specialistais				
Paskaitos, seminarai				
Internetas				
Žiniasklaida				

Profesijos patarėjų mokymo programa				
Speciali literatūra				

14. Profesiniame informavime vadovaujatės šiais normatyviniais dokumentais: (pažymėkite ✓)

-----	<i>Visada</i>	<i>Dažnai</i>	<i>Retai</i>	<i>Niekada</i>
Profesinio rengimo įstatymas				
Baltoji knyga				
Profesinio orientavimo tvarka				
Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas				
Profesinio orientavimo strategija				
Švietimo įstatymas				
PIT'o nuostatai				
PIT'o paslaugų teikimo standartas				
Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija				

15. Kaip, Jūsų nuomone, veiksmingai yra vykdomi profesinio informavimo ir orientavimo renginiai Jūsų mokykloje? (pažymėkite ✓)

-----	<i>Veiksminga i</i>	<i>Pakankamai veiksmingai</i>	<i>Neveiksminga i</i>	<i>Tokių nėra</i>
Klasės valandėlės profesinio orientavimo temomis				
Susitikimus su profesinio orientavimo specialistais				
Susitikimus su įvairių profesijų atstovais				
Ekskursijas į miesto, šalies įmones, įstaigas				
Susitikimus su profesinių ir aukštųjų mokyklų studentais				
Vykdyti projektai				
Atliktos apklausos, tyrimai				
Teiktos konsultacijos				

16. Kaip dažnai šie renginiai yra vykdomi Jūsų mokykloje? (pažymėkite ✓)

-----	<i>3-5 kartus per savaitę</i>	<i>1-2 kartus per savaitę</i>	<i>Kartą per mėnesį</i>	<i>Kartą per metus</i>	<i>Tokie nevykdomi</i>
Klasės valandėlės profesinio orientavimo temomis					
Susitikimai su profesinio orientavimo specialistais					
Susitikimai su įvairių profesijų atstovais					
Ekskursijos į miesto, šalies įmones, įstaigas					
Susitikimai su profesinių ir aukštųjų mokyklų studentais					
Vykdomi projektai					
Atliekamos apklausos, tyrimai					
Teikiamos konsultacijos					

17. Kaip manote, ar mokiniams mokykloje pakanka informacijos renkantis profesiją? (pabraukite)

- ◆ Taip
- ◆ Nežinau
- ◆ Ne

18. Nuo kokio amžiaus, Jūsų nuomone, tikslinga pradėti mokinių profesinį orientavimą? (pabraukite)

- ◆ iki 14 m.
- ◆ nuo 15 m.
- ◆ nuo 16 m.
- ◆ Baigiamojoje klasė

Jūsų lytis (pabraukite):

- ◆ vyras

◆ moteris

Jūsų išsilavinimas: (*pažymėkite* √)

- Aukštasis
- Aukštesnysis ir spec. vidurinis
- Vidurinis

Jei aukštasis universitetinis: (*pažymėkite* √)

Bakalauras:

- Psichologijos
- Edukologijos
- Kita (*įrašykite*).....

Magistras:

- Psichologijos
- Edukologijos
- Kita (*įrašykite*)

Jūsų pareigos (kvalifikacinė kategorija) (*pabraukite*):

- ◆ dalyko mokytojas
- ◆ direktoriaus pavaduotojas
- ◆ socialinis pedagogas
- ◆ mokytojas – metodininkas
- ◆ mokytojas - ekspertas
- ◆ kita (*įrašykite*).....

Jūsų darbo stažas profesinio informavimo srityje (*pažymėkite* √):

- 0-12 mėn.
- 1-5 m.
- 6-10 m.
- 11-15 m.
- Daugiau nei 15 m.

Dėkojame už atsakymus!

ANKETA

Maloniai prašytume Tavęs skirti laiko ir atsakyti į šios anketos klausimus. Tavo atsakymai bus labai vertingi rengiant magistro studijų baigiamąjį darbą „Profesinių informavimo centrų darbuotojų veiklos ypatumai ir veiksmingumas konsultavimo veikloje gimnazijose“. Anketa yra anoniminė, tad tikimės nuoširdžių Tavo atsakymų. Tyrimo rezultatai bus analizuojami ir pristatomi apibendrintai. Dėkojame už atsakymus!

*ŠU neakiv. sk. Edukologijos programos
II k. magistro studentė K. Dabulskytė*

1. Ar esi nusprendęs, kokią profesiją rinksiesi?

(pažymėk ✓)

- taip dar abejoju ne

2. Jei dar neapsisprendei ar abejoji dėl būsimos profesijos, nurodyk svarbiausias priežastis:

(pažymėk ✓)

- dar per anksti apie tai galvoti
 trūksta informacijos
 man tai nesvarbu
 negaliu pasakyti
 kita (įrašyk).....

3. Įtakos renkantis būsimą profesiją man turi: (pažymėk ✓)

-----	<i>Labai daug</i>	<i>Daug</i>	<i>Mažai</i>	<i>Jokios</i>
Profesijos populiarumas				
Karjeros galimybės				
Būsimo atlyginimo dydis				
Profesijos prestižas				
Tėvų profesijos				
Draugų patarimai				
Klasės auklėtojo patarimai				
Profesijos patarėjo patarimai				
Mokytojų patarimai				

4. Kas, tavo nuomone, yra svarbiausia renkantis profesiją? (pažymėk ✓ 3 tau svarbiausius variantus)

☐ Pažinti save (savo gabumus, interesus, vertybes)	☐ Profesijos populiarumas
☐ Žinoti, kokie sugebėjimai, asmenybės savybės būtinos profesijai	☐ Karjeros galimybės
☐ Sužinoti apie aukštąsias ir profesines mokyklas ir jose ruošiamus specialistus	☐ Būsimo atlyginimo dydis
☐ Sužinoti išsidarbinimo galimybes pagal specialybę	☐ Profesijos prestižas
	☐ Asmens gabumai
	☐ Kita
	(įrašyk)

5. Iš kur daugiausiai gavai informacijos apie pasirinktą (norimą) profesiją? (pažymėk ✓ tris tau tinkančius variantus)

☐ spausdintos medžiagos (lankstinukai, bukletai)	☐ draugų
☐ televizijos, radijo	☐ klasės auklėtojo
☐ leidinio „Profesijos vadovas“	☐ profesijos patarėjo
☐ internetinių svetainių	☐ mokytojų
☐ psichologo	☐ kita(įrašyk).....
☐ tėvų	

6. Ar tau pakanka informacijos mokykloje apie profesijas? (pažymėk ✓)

- Taip Nežinau Ne

7. Kas ir kaip tavo mokykloje teikia profesinio orientavimo konsultacijas? (pažymėk ✓)

	<i>Dažnai</i>	<i>Retai</i>	<i>Niekada</i>	<i>Nežinau</i>
Klasės auklėtojas				
Dalyko mokytojas				
Socialinis pedagogas				
Psichologas				
Profesijos patarėjas				
Pakviestas specialistas				

8. Kaip vyksta tavo mokykloje profesinis informavimas? (pažymėk ✓ tinkančius variantus)

☐ Klasės valandėlės profesinio orientavimo temomis	☐ Susitikimai su profesinių ir aukštųjų mokyklų studentais
☐ Susitikimai su profesinio orientavimo specialistais	☐ Pokalbiai su profesijos patarėju
☐ Susitikimai su įvairių profesijų atstovais	☐ Kita (<i>įrašyk</i>)
☐ Ekskursijos į miesto, šalies įmones, organizacijas	

9. Renkantis profesiją man trūksta informacijos apie: (pažymėk ✓ tris tau labiausiai tinkančius variantus)

☐ profesijos pasirinkimo kelius	☐ specialybes (specialybių mokymo programos, kvalifikacijos, darbo vietos)
☐ tinkamumą pasirinktai profesijai	☐ profesijos keliamus reikalavimus
☐ tolesnio mokymosi ir studijų galimybes	☐ situaciją darbo rinkoje ir jos poreikius
☐ stojimo į profesinio ugdymo institucijas tvarką bei reikalavimus	☐ Kita (<i>įrašyk</i>)

10. Ar papildomai kreipeisi į įstaigas, teikiančias profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugas? (pažymėk ✓)

- TAIP NE

11. Jei TAIP, tai kur? (*įrašyk*)

.....

12. Ar mokykloje yra profesinio informavimo centras (PIC)? (pažymėk ✓)

- TAIP NE

13. Jei TAIP, tai, ar konsultavaisi su profesinio informavimo centro (PIC) specialistais profesijos pasirinkimo klausimais? (pažymėk ✓)

- Ne kartą Vieną kartą Ne

14. Jei TAIP, profesinio informavimo centre (PIC) gautą pagalbą vertini: (pažymėk ✓)

☐ puikiai	☐ prastai
☐ vidutiniškai	☐ nesulaukiau pagalbos

Lytis: (*pabrauk*)

◆ vaikas

◆ mergina

Amžius: (*įrašyk*)

..... metų (metai)

Kokioje klasėje mokaisi? (*įrašyk*)

.....

Dėkojame už atsakymus!

